

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Η Τέχνη και ο Πολιτισμός μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου και η υιοθέτηση αξιών και ζητημάτων από το χώρο της Κοινωνικής Εργασίας”

Λαγουδάκη Εμμανουέλα (Α.Μ. 5585)

Πουρνάρα Ιωάννα-Κωνσταντίνα (Α.Μ. 5572)

Χανιωτάκη Χρυσή (Α.Μ. 5619)

Ηράκλειο, 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπό της παρούσας μελέτης αποτελεί η διερεύνηση των στοιχείων της τέχνης και του πολιτισμού, αλλά και τυχόν κοινωνικών ζητημάτων που προκύπτουν από την ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων. Η μελέτη μας βασίζεται σε βιβλιογραφικές αναφορές και στην ανάλυση περιεχομένου, καθώς αποτελεί μια ερευνητική μέθοδο, η οποία έχει σαφή στόχους και κατευθύνσεις. Προσεγγίζοντας το θέμα μας σχετικά με την τέχνη και τον πολιτισμό ανακαλύψαμε διάφορα στοιχεία που αναφέρονται σε αυτό και στη συνέχεια τα συνδυάσαμε με την εικαστική θεραπεία, την οποία και χρησιμοποιήσαμε στην παρέμβασή μας, βάσει του ψυχοδυναμικού μοντέλου. Στόχος μας είναι η δημιουργία ενός φιλικού σχολικού περιβάλλοντος προς τους μαθητές του Γυμνασίου (Α', Β', Γ') ηλικίας 12-15 ετών, το οποίο θα επιτευχθεί μέσω του σχεδιασμού παρεμβάσεων και δράσεων από το χώρο της Κοινωνικής Εργασίας (ΚΕΑ-ΚΕΟ-ΚΕΚ). Βασική επιδίωξη είναι η χρήση της τέχνης και του πολιτισμού σε ομαδικές δραστηριότητες που θα στοχεύουν τόσο στην ενδυνάμωση των μαθητών και των γονέων όσο και στην ενδυνάμωση του ίδιου τους εκπαιδευτικού προσωπικού και της σχολικής κοινότητας στο σύνολό της.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the elements of art and culture, but also any social issues arising from the analysis of school textbooks. Our study is based on bibliographic references and content analysis, as it is a research method, which has clear goals and directions. Approaching our topic about art and culture we discovered various elements that refer to it and then combined them with art therapy, which we used in our intervention, based on the psychodynamic model. Our goal is to create a friendly school environment for high school students (A, B, C) aged 12-15, which will be achieved through the planning of interventions and actions in the field of Social Work. The main aim is the use of art and culture in group activities that will aim at the empowerment of students and parents as well as at the empowerment of the teaching staff and the school community as a whole.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έρευνά μας αναδεικνύει τη σπουδαιότητα και τη συμβολή της τέχνης και του πολιτισμού απέναντι στην επιστήμη αλλά και στην κοινωνική ανάπτυξη. Ειδικότερα, η τέχνη και ο πολιτισμός συμβάλλουν σε διάφορους τομείς, όπως στην εκπαίδευση, στην πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου, στην αισθητική αγωγή και στον κοινωνικό τομέα, καθώς και στα συναισθηματικά και ψυχολογικά οφέλη. Βλέποντας, λοιπόν, οι μαθητές την τέχνη και τον πολιτισμό περισσότερο ως ένα εν δυνάμει πεδίο συνδιαλλαγής με αξίες και όχι ως ένα θεωρητικό μάθημα του σχολείου, θα μπορέσουν να εξελιχθούν και να καλλιεργήσουν προσωπικές απόψεις, πρότυπα και συμπεριφορικούς κανόνες. Εκτός από αυτό, η τέχνη και ο πολιτισμός, βοηθούν το άτομο να βρει εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που τον ενδιαφέρουν διευρύνοντας τον προσωπικό του κύκλο γνώσεων και δείχνοντας ανοχή σε νέες ιδέες που είναι αντίθετες με τις δικές του. Με αυτά τα δύο στοιχεία, ένα άτομο μπορεί να καταφέρει να αντιμετωπίσει τυχόν προσωπικά προβλήματα, να διαχειριστεί την πίεση και τις αρνητικές του σκέψεις, να συνεχίσει να είναι αισιόδοξο και να εξελίσσεται. Τα στοιχεία που συνθέτουν την τέχνη, όπως η ομορφιά, η αρμονία, η ανθρώπινη έκφραση, το νόημα της ζωής και η σύνδεση με το φυσικό περιβάλλον, μπορούν να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αναζήτηση παρόμοιων πραγμάτων που προσδοκούν στη ζωή τους. Η τέχνη και ο πολιτισμός μπορούν να θεωρηθούν ως χαρακτηριστικά που ενώνουν ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα, ανησυχίες και διορθώσεις για να αντιμετωπίσουν όλα τα εμπόδια που προκύπτουν. Μέσω της τέχνης, τα άτομα έχουν την ευκαιρία να εκφραστούν ελεύθερα με διάφορα στοιχεία που ξεπερνούν τις επιθυμίες και τις πεποιθήσεις τους. Όλα αυτά θα επιτευχθούν από έναν έμπειρο κοινωνικό λειτουργό στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος, ο οποίος θα χρησιμοποιήσει την εικαστική θεραπεία μέσω της ψυχοδυναμικής προσέγγισης. Όπως θα φανεί και στην μεθοδολογία της έρευνάς μας, θα ακολουθήσει ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων των Εικαστικών της Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου, από την οποία καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι δεν διακρίνονται ζητήματα από το χώρο της κοινωνικής εργασίας. Γι' αυτό και επεκτείνουμε την έρευνά μας στη δημιουργία προτεινόμενων βιωματικών δραστηριοτήτων προς τους μαθητές των τάξεων αυτών, επιδιώκοντας έτσι να διαφανούν κοινωνικά ζητήματα, όπως ο σχολικός εκφοβισμός, η περιθωριοποίηση, η διαφορετικότητα, η ισότητα και η συνεργασία μεταξύ των μαθητών ηλικίας 12 έως 15 ετών.

Σκοπός της έρευνάς μας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, είναι η δημιουργία ενός φιλικού σχολικού περιβάλλοντος προς τους μαθητές του Γυμνασίου, το οποίο θα επιτευχθεί

μέσω της ένταξης παρεμβάσεων και δράσεων από το χώρο της Κοινωνικής Εργασίας. Οι ομαδικές βιωματικές δραστηριότητες που θα χρησιμοποιήσουμε θα έχουν ως βασική επιδίωξη τη χρήση της τέχνης και του πολιτισμού με σκοπό την ενδυνάμωση μαθητών και γονέων όσο και την ενδυνάμωση του ίδιου του εκπαιδευτικού προσωπικού και της σχολικής κοινότητας στο σύνολό της (Τσέργας, 2014). Ο Κοινωνικός Λειτουργός μέσω της τέχνης ευνοεί την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών, αναπτύσσει κοινωνικές δεξιότητες, δημιουργεί ομαδικό κλίμα, καταρρίπτει ενδεχόμενες προκαταλήψεις, ενθαρρύνει την έκφραση συναισθημάτων προάγοντας έτσι την ισότητα και τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος χωρίς περιθωριοποιημένους μαθητές. Η ενσωμάτωση της τέχνης στα σχολεία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του εκπαιδευτικού συστήματος και κύριο συστατικό για την επίτευξη όσων αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι εικαστικές τέχνες χρησιμοποιούνται κατά μόνας ή σε συνδυασμό με άλλες τέχνες για την πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού και της βίας στα σχολεία (Τσέργας, 2014).

Ο Σχολικός Κοινωνικός Λειτουργός μέσα από τις δράσεις που θα προτείνουμε, θα υλοποιήσει διαμεθοδική παρέμβαση που θα αφορά τόσο του μαθητές ηλικίας 12 έως 15 ετών (ΚΕΟ-ΚΕΑ) όσο και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον όπως εκπαιδευτικό προσωπικό και γονείς (ΚΕΚ). Δεδομένου του ότι το θέμα μας αφορά και τις δράσεις του κοινωνικού λειτουργού, ώστε να εξαλείψει τα τυχόν προβλήματα που εντοπίζονται στο σχολικό περιβάλλον που έχουν γίνει αντιληπτά, ο ίδιος, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της εικαστικής θεραπείας (art therapy), θα καταφέρει να εξαλείψει σημαντικά κοινωνικά ζητήματα, τα οποία αναφέρθηκαν και παραπάνω, και τα οποία γίνονται αντιληπτά σε έντονο βαθμό στα πλαίσια ενός σχολικού περιβάλλοντος. (Μαργαρίτη, 2017).

Η επιλογή του ψυχοδυναμικού μοντέλου σε συνδυασμό με την εικαστική θεραπεία (art therapy), βασίστηκε στο γεγονός ότι η συμπεριφορά προέρχεται από λειτουργίες και διεργασίες που συμβαίνουν στο μυαλό του ανθρώπου και στην δική μας περίπτωση και στην εν λόγω έρευνά μας σε μαθητές του Γυμνασίου. Αναφερόμενοι στην παραπάνω ιδέα, έχουμε στόχο μέσα από τις δράσεις που θα εντάξουμε να αναζητήσουμε μέσα από την εικαστική θεραπεία τυχόν ζητήματα που μπορεί να προκύψουν φέρνοντας στην επιφάνεια τις σκέψεις όλων των μαθητών. Μέσα από αυτό πετυχαίνουμε με μη κατευθυντικό τρόπο από τον κοινωνικό λειτουργό και χωρίς να υπάρχει σαφής δομή την ενθάρρυνση για ελευθερία λόγου, ισότιμη αποδοχή και ενσυναίσθηση προς το συνάνθρωπο-συμμαθητή τους με απώτερο σκοπό την εξάλειψη των εν λόγω κοινωνικών ζητημάτων.

Τέλος, στην έρευνά μας έχουμε θέσει και δύο διαφορετικά ερευνητικά ερωτήματα που απαντώνται στο κύριο μέρος της πτυχιακής μας. Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα είναι

πώς προωθεί η εκπαίδευση μέσα από το εκπαιδευτικό της πρόγραμμα την τέχνη και τον πολιτισμό και για ποιό λόγο θεωρείται σημαντική η συμβολή της στην καλλιέργεια ουμανιστικών αξιών. Έπειτα ακολουθεί το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα το οποίο αναφέρεται στο πώς μπορούν οι βασικές αξίες και οι αντιλήψεις της κοινωνικής εργασίας να ενταχθούν στις σχολικές δομές και να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο μέσα από την προώθηση της τέχνης και του πολιτισμού στους μαθητές. Για να απαντηθούν αυτά τα δύο ερευνητικά ερωτήματα είναι σημαντικό να αναλυθούν τα σχολικά εγχειρίδια του γυμνασίου, με τη μέθοδο της ανάλυσης του περιεχομένου, με σκοπό να διεξαχθεί η έρευνα, εάν από τα σχολικά εγχειρίδια παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν την τέχνη και τον πολιτισμό καθώς και αν προωθούνται ζητήματα και αξίες που προβάλλονται μέσα από την κοινωνική εργασία και συγκεκριμένα μέσα από τον ρόλο το κοινωνικού λειτουργού στις σχολικές κοινότητες.

A) ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Τέχνη- Πολιτισμός- Παιδεία

1.1 Τέχνη

1.1.1 Η έννοια της τέχνης

Ο όρος «τέχνη» προέρχεται από το ρήμα ‘‘τίκτω’’ (=γεννώ) και πρόκειται για την ανάγκη του ανθρώπου για μία ελεύθερη, καλλιτεχνική δημιουργία, ώστε να μπορέσει ο ίδιος να αποκαλύψει το ωραίο, να εξευγενίζει τη ζωή του, να εξωτερικεύει τις ιδέες του, αλλά και να εκφράζει τον εαυτό του με διάφορα ζητήματα που απασχολούν τη ζωή του και που σχετίζονται με την κοινωνική πραγματικότητα και με τις αντιλήψεις κάθε εποχής (Ζίρω Ο., Μερτζάνη Ε., 2013). Σύμφωνα με τον Τολστόι, ο οποίος προσεγγίζει την τέχνη ως «μία ανθρώπινη δραστηριότητα, που συνίσταται στο εξής: ένας άνθρωπος, χρησιμοποιώντας ορισμένα εξωτερικά σημάδια, μεταβιβάζει συνειδητά σε άλλους αισθήματα που είχε βιώσει, και οι άλλοι άνθρωποι επηρεάζονται ψυχικά από τα αισθήματα αυτά, τα νιώθουν κι εκείνοι». Σημάδια καλλιτεχνικών δημιουργιών, δηλαδή τέχνης, εμφανίστηκαν από τη στιγμή που ανακαλύφθηκε η ανθρώπινη ζωή στη γη. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός, ότι στην αρχαιότητα, ο όρος υποδήλωνε μία κατασκευή ενός νέου αντικειμένου, η οποία σαφώς χρειαζόταν απαραίτητα επιδεξιότητα και γνώσεις. Δεν διακρινόταν τότε κάποια διαφορά ανάμεσα στον τεχνίτη που δημιουργούσε αντικείμενα που χρησίμευαν στην καθημερινότητα, από έναν καλλιτέχνη (Μάντης Κ., 2014).

«Τέχνη» για τον Πλάτωνα ήταν ‘‘μίμησις της φύσεως’’, δηλαδή η απεικόνιση των πραγμάτων όπως αυτά φαίνονται και θεωρούταν από εκείνον ως μία τεράστια δύναμη επιβολής, γι’ αυτό και την αρνούταν. Για τον ίδιο, η έννοια της ‘‘τέχνης’’, συνδεόταν περισσότερο με τη χειροτεχνία, εφόσον αφορά σε ένα αποτέλεσμα, το οποίο απαιτεί ευστροφία, ικανότητα και γνώσεις για να ολοκληρωθεί με επιτυχία, ενώ για τον ίδιο ο όρος περιελάμβανε και τα επαγγέλματα. Για τον μαθητή του, Αριστοτέλη, που έως έναν βαθμό ακολουθεί την παράδοση, η τέχνη «πηγάει από τη σοφία, την πιο μεγάλη αρετή διάνοιας», ενώ ειδικότερα επρόκειτο για την απεικόνιση της πραγματικότητας μέσω των αισθήσεων, με την ικανότητα, όμως, παραγωγής πραγμάτων που υπακούουν σε δικούς τους κανόνες. Οι κατηγορίες στις οποίες διαχώριζε εκείνος τα είδη της τέχνης ήταν τρεις. Αρχικά, η πρώτη

ανθρώπινη δραστηριότητα, αφορούσε στη γνώση (θεωρία), η δεύτερη στην πράξη (πράξις), ενώ η τρίτη στη δημιουργία (ποίησις). Τα έργα που αποκαλούσε ως “μιμητικά”, σχετίζονταν με τα οπτικά φαινόμενα με τη βοήθεια του χρώματος και του σχεδίου, αλλά και με τη μίμηση των πράξεων, με τη βοήθεια των στίχων, του χορού και του τραγουδιού, όπως η ποίηση. Η άποψη του Πλάτωνα για την μίμηση διαφέρει από εκείνη του Αριστοτέλη, σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η μίμηση μεταχειρίζεται του φυσικού κόσμου. Πιο συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η μίμηση αποτελεί μία μορφή γνώσης, απ’ όπου και προέρχεται ο διδακτικός της χαρακτήρας. Αυτό, όμως, για τον Πλάτωνα είναι μία άποψη που δεν μπορεί να στηριχθεί, λαμβάνοντας υπόψη ότι η γνώση αποτελεί κομμάτι της μνήμης ή αντιθέτως ότι η μνήμη είναι ένας είδος γνώσης. Επομένως, οι φιλόσοφοι μας βοηθούν κατά κάποιο τρόπο να ξεχωρίσουμε την ιδιομορφία της αισθητικής εμπειρίας, δίνοντας έμφαση στη σχέση της με το παιχνίδι του νου, της αίσθησης, της κρίσης και κυρίως της έμπνευσής μας, ανεξάρτητα από οποιονδήποτε πρακτικό σκοπό.

Σχετικά με το ξεκίνημα της τέχνης και την εξέλιξή της, ήδη από την παλαιολιθική εποχή (2,5 εκ.- 10.000 π.Χ), ανακαλύφθηκαν διάφορα ανθρώπινα αντικείμενα, τα οποία θεωρούνταν “τέχνες”, όπως εργαλεία από πέτρες, οστά και ξύλο, δείγματα μικρο-γλυπτικής ή ακόμα και επεξεργασία δερμάτων, κατασκευή ημι-μόνιμων κατοικιών, αλλά και βραχογραφίες στα σπήλαια όπου διέμεναν, που αν και ακούγονται απλοϊκά, απαιτούσαν γνώση, τεχνική και φαντασία (Stokstad M., Cothren M., 2010). Στη συνέχεια, η μεσολιθική εποχή (10.000-8.000 π.Χ), διατηρώντας έναν περισσότερο αφηγηματικό χαρακτήρα, ξεκινάει με παραστάσεις από ανθρώπινες γυμνές φιγούρες στους βράχους, αλλά και μορφές ζώων (Gobrich E.H., 2011, Honour H., Fleming J., 1998). Οι απεικονίσεις αυτές αποτυπώνουν διάφορες δραστηριότητες, όπως το κυνήγι, πόλεμο κ.ά. Με το πέρασμα στην Νεολιθική εποχή (8.000-3.300 π.Χ), η τέχνη της κεραμικής αποτέλεσε αναπόσπαστο κομμάτι στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου, με τη χρήση πυλού, μέσω της πυροτεχνουργίας (ψήσιμο πυλού στη φωτιά) και της κεραμικής τεχνογνωσίας. Την περίοδο αυτή, αναβαθμίστηκαν ακόμη η ειδωλοπλαστική, με τη μορφή ανθρώπων, ζώων και διάφορων αντικειμένων, η αρχιτεκτονική-γλυπτική με την κατασκευή μεγαλιθικών μνημείων αλλά και η δημιουργία κοσμημάτων από πηλό, λίθο, χρυσό ή ασήμι για να εκφράσουν την διάθεση για καλλωπισμό είτε στην καθημερινότητα, είτε σε ιδιαίτερες περιπτώσεις (π.χ γιορτές, τελετές θρησκευτικού ενδιαφέροντος κ.τ.λ). Αργότερα και κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα (5^{ος}-15^{ος} αιώνας), έγινε διάκριση ανάμεσα στις “ευγενείς” ή αλλιώς “ελευθέριας” τέχνες και στις “βάναντες” ή αλλιώς “δουλικές” είτε “χειρωνακτικές” τέχνες. Η πρώτη κατηγορία αφορούσε στις τέχνες

που αναπτύσσονται από την πνευματική προσπάθεια του ατόμου (μουσική, γραμματική, γεωμετρία, αριθμητική, αστρονομία, λογική). Στην δεύτερη κατηγορία ανήκαν οι τέχνες που απαιτούσαν χειροποίητη προσπάθεια και την επεξεργασία της ύλης, όπως η γλυπτική, η ζωγραφική κ.ά. Στην εποχή της Αναγέννησης (16^{ος} αιώνας), η ζωγραφική και η γλυπτική παύουν να θεωρούνται “χειρωνακτικές” τέχνες, ενώ πλέον ανήκουν στις ελευθέριας. Σε εκείνη την περίοδο, αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρίες για την τέχνη, ενώ μετά τον 17^ο αιώνα και την εποχή του Διαφωτισμού, η καλλιτεχνική δραστηριότητα ανεξαρτητοποιήθηκε από τις επιστήμες και τα χειρωνακτικά επαγγέλματα. Το 18^ο αιώνα, τέχνες όπως η γλυπτική, η ζωγραφική, η αρχιτεκτονική και ο χορός χαρακτηρίζονταν ως “καλές τέχνες”, οι οποίες και συνδέθηκαν στενά με την έννοια του “ωραίου”. Στη συνέχεια, τον 19^ο αιώνα, με την άνοδο της βιομηχανικής παραγωγής, οι τέχνες διακρίθηκαν σε “καλές και “εφαρμοσμένες”. Στόχος των εφαρμοσμένων τεχνών ήταν η συνεργασία της καλλιτεχνικής παραγωγής με τη βιομηχανία. Τέλος, τον 20^ο αιώνα, ο κινηματογράφος ήταν αυτός που συνέθεσε την έβδομη τέχνη (Ζίρω Ο., Μερτζάνη Ε., 2013). Συνεπώς, η ιστορία της τέχνης αναφέρεται περισσότερο σε αντικείμενα συγκεκριμένα που αποτελούν ανθρώπινες δημιουργίες, παρά σε συνηθισμένα ή λειτουργικά είδη του υλικού πολιτισμού, τα οποία δεν διαθέτουν αισθητική αξία.

1.1.2. Το ενδιαφέρον για την τέχνη στην εφηβική ηλικία

Είναι γεγονός, ότι όλα τα παιδιά είναι ικανά να δημιουργήσουν, αρκεί η δημιουργική τους πράξη να καλλιεργείται συστηματικά. Από την πρώτη στιγμή της ύπαρξης η τέχνη είναι ένας τρόπος έκφρασης και συνδέεται με έμπνευση, αισθητική και δημιουργία για την ερμηνεία του κόσμου. (Παπανικολάου, 1994, σ.22, Μαγουλιώτης, 2002, σ.61). Στην αρχή της εφηβείας τους (12-14 ετών), τα παιδιά, ενδιαφέρονται περισσότερο για την λεπτομέρεια, τα χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου, για την τεχνική απεικόνιση των αντικειμένων, όπως τα βλέπουν από ένα συγκεκριμένο σημείο, καθώς και τους αρέσει να ασκούν κριτική από μέσω της εικόνας. Ένα από τα πιο συνηθισμένα ενδιαφέροντά τους είναι οι γελοιογραφίες. Στη συνέχεια και προς το τέλος της εφηβείας τους (14-17 ετών), τα παιδιά χάνουν πλέον το ενδιαφέρον τους, εφόσον ελάχιστοι είναι εκείνοι που ασχολούνται με τα εικαστικά και τη τέχνη γενικότερα.

1.2. Πολιτισμός

1.2.1. Η έννοια του Πολιτισμού

Η κοινωνία μας είναι πολύπλοκη και πολιτισμική, για αυτό και επιβάλλεται να μάθουν να αναγνωρίζουν οι άνθρωποι τα στοιχεία των πολιτισμών τους. Ο πολίτης κατανοώντας και ερμηνεύοντας το παρελθόν του θα μπορέσει να χαράξει μία πορεία στο μέλλον. Ο πολιτισμός αποτελεί, λοιπόν, μία πολυδιάστατη έννοια μέσα στην ιστορία του ανθρώπου. Είναι το σύνολο των επιτευγμάτων του ανθρώπου στον υλικό, πνευματικό και ηθικό τομέα. Είναι ακόμα, ο συνεχής αγώνας του ανθρώπου για να βελτιώσει τις συνθήκες της ζωής του και να καλλιεργήσει το πνεύμα του. Ο όρος, λοιπόν, πολιτισμός (πόλις > πολίτης > πολιτισμός) εμφανίστηκε στα ελληνικά γράμματα τον 18ο αι. από τον Αδαμάντιο Κοραή, ως αντιστοίχιση του γαλλικού *civilisation*. Έκτοτε, όμως, χρησιμοποιείται, αποκαλύπτοντας και την έννοια του *culture/kultur* λόγω της μη απόδοσης στα ελληνικά της ξενόγλωσσης έννοιας. Η αστικοποίηση του ανθρώπου συνέτεινε στην ανάπτυξη του πολιτισμού του. Ο άνθρωπος, λόγω της διαβίωσης του με άλλους ανθρώπους καλλιεργείται ως άτομο και δημιουργούνται δεσμοί μεταξύ των πολιτών. Έτσι ισχυροποιούνται και εδραιώνονται δύο βασικές αρχές που διέπουν ένα άτομο, η ευγένεια και η ανεκτικότητα, ώστε να προκύψει ένα πρώτο επίπεδο ευστάθειας. Στη συνέχεια, η ασφάλεια που παρέχεται σε συνδυασμό με τη δυνατότητα να μην εργάζονται σκληρά όλοι για τα προς το ζειν δίνουν τη δυνατότητα της ανάπτυξης των τεχνών, του συστήματος παιδείας, της φιλοσοφίας και των επιστημών που προάγουν τη συνολική ευστάθεια του νέου τρόπου διαβίωσης και τις συλλογικές αξίες, όπως ο αλληλοσεβασμός και η αλληλεγγύη που αναβαθμίζονται πλέον σε ένα κοινό σύστημα αξιών. Η πολιτισμική ταυτότητα ενός λαού απαρτίζεται από συγκεκριμένα κοινωνικά κριτήρια που τον χαρακτηρίζουν, όπως η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία, η γλώσσα, η μόδα ή κάποιος άλλος παράγοντας κοινωνικής συνοχής. Ένας πολιτισμός μπορεί να χαθεί, αν αλλοιωθούν σε μεγάλο ποσοστό στοιχεία της πολιτισμικής του ταυτότητας. Παρόλο που οι πολιτισμοί χάνονται ή εξελίσσονται σε νέα πολιτισμικά μορφώματα, κάποιοι αφήνουν πίσω τους πνευματικά επιτεύγματα ως παγκόσμια κληρονομιά, όπως για παράδειγμα η αρχαία Ελλάδα και η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που κληροδότησαν αντίστοιχα στην ανθρωπότητα τη Δημοκρατία και το Ρωμαϊκό δίκαιο (Νέα, 2008).

Ο άνθρωπος, λοιπόν, είναι το μοναδικό ον που μπορεί να δημιουργήσει πολιτισμό και αυτό γίνεται αντιληπτό καθώς παράγει κώδικες επικοινωνίας και ηθικής. Ζει σε πόλεις,

υπακούει στους νόμους της κοινωνίας και δημιουργεί τέχνη, επιστήμη, φιλοσοφία και τεχνολογία.

1.2.2. Μορφές Πολιτισμού

Οι μορφές του πολιτισμού διαιρούνται αρχικά σε τρεις κύριες κατηγορίες, τον υλικό, τον πνευματικό και τον φυσικό πολιτισμό. Πιο συγκεκριμένα, η υλική κουλτούρα αποτελεί την τεχνογνωσία που έχουν οι άνθρωποι, ικανοποιώντας τις ανάγκες τους με βάση αυτό που μπορούν να δημιουργήσουν οι ίδιοι με τα χέρια τους. Περιλαμβάνει αντικείμενα παραγωγής, χειροτεχνίες, διάφορες κατασκευές και εργαλεία, τα οποία θα φανούν χρήσιμα στον άνθρωπο και τα οποία θα τα αξιοποιήσει για τις ανάγκες του. Στη συνέχεια, μία άλλη μορφή είναι αυτή της πνευματικής κουλτούρας. Βασική αρχή της μορφής αυτής είναι η ηθική, η ιδεολογία, η θρησκεία, η τέχνη, η φιλοσοφία, η λογοτεχνία, η λαογραφία και η εκπαίδευση. Δεν συνδέεται, λοιπόν με υλικά αντικείμενα αλλά βασίζεται στην συνείδηση του ανθρώπου, της οποίας είναι μέρος η νοημοσύνη και τα συναισθήματα. Βέβαια, στην πνευματική κουλτούρα διακρίνονται και ξεχωρίζονται τέσσερις έννοιες η θρησκεία, η μυθολογία, η τέχνη και η φιλοσοφία που παρουσιάζονται και αναπτύσσονται στην ιστορία του πολιτισμού. Τέλος, εμφανίζεται ο φυσικός πολιτισμός, ο οποίος εκφράζει τη σωματική μορφή και έχει σχεδιαστεί για να ικανοποιεί τις πρωτογενείς ανάγκες του ανθρώπου. Περιλαμβάνει τη σωματική ανάπτυξη και ευεξία και έτσι δημιουργεί τις ιδανικές συνθήκες για καλή σωματική ανάπτυξη και το βασικότερο την υγεία του ατόμου. Πέρα βέβαια από τις τρεις κύριες μορφές του πολιτισμού, ο ίδιος διακρίνεται και σε άλλες μορφές. Αρχικά, υπάρχει ο παγκόσμιος πολιτισμός που είναι το σύνολο όλων των επιτευγμάτων της ανθρωπότητας σε ολόκληρη την ιστορία της ύπαρξής της. Έπειτα, διακρίνουμε τον εθνικό πολιτισμό που είναι μία σύνθεση υλικών και πνευματικών αξιών, κανόνων συμπεριφοράς και πεποιθήσεων που καθορίζει το έθνος. Τον πολιτισμό αυτό τον προάγουν κυρίως μορφωμένοι συγγραφείς, ποιητές, επιστήμονες και καλλιτέχνες του έθνους, με σκοπό να προωθηθεί στον λαό. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο Ethnic πολιτισμός, ο οποίος είναι μία ομοιόμορφη δομή και καλύπτει συνήθως τη σφαίρα της εγχώριας κουλτούρας. Υπάρχει ακόμα ο κυρίαρχος πολιτισμός, όπου μέσα στην κοινωνία κυριαρχούν τα έθιμα, οι παραδόσεις και οι κανόνες που διέπουν αυτήν την κοινωνία, ενώ υπάρχει και η υποκουλτούρα του πολιτισμού, όπου κάποια μερίδα ατόμων έχουν διαφορετική νοοτροπία μέσα στην κοινωνία και ακολουθούν τα δικά τους ήθη και έθιμα, όπως είναι οι χίπις, οι πανκ και άλλοι. Ένα άλλο είδος πολιτισμού που επικρατεί και

σήμερα είναι των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, όπου αποτελεί μία νέα μορφή πολιτισμού και έχει σκοπό την ψυχαγωγία και το κέρδος. Μία τελευταία μορφή πολιτισμού, αποτελεί η λαογραφία (λαϊκή μορφή), η οποία αφορά την τέχνη και αναπτύχθηκε μέσω της καθημερινότητάς των ανθρώπων και της εργασίας τους.

1.3. Η συμβολή της τέχνης και του πολιτισμού

Πολύ σημαντικό δεν είναι μόνο να κατανοήσουμε τι είναι η τέχνη και ο πολιτισμός και πώς έχουν εξελιχθεί, αλλά για ποιό λόγο υπάρχουν. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη συμβολή της τέχνης και του πολιτισμού απέναντι στην επιστήμη αλλά και στην κοινωνική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, συμβάλλουν σε διάφορους τομείς, όπως στην εκπαίδευση, στην πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου, στην αισθητική αγωγή και στον κοινωνικό τομέα. Πολύ σημαντικά ακόμη, είναι και τα συναισθηματικά και ψυχολογικά οφέλη που έχουν. Μεγαλώνοντας τα παιδιά σε μία κοινωνία πολύπλοκη και πολιτισμική από νεαρή ακόμη ηλικία, η τέχνη και ο πολιτισμός, μπορούν πιο εύκολα να διευρύνουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, να τα βοηθήσουν στο να διαθέτουν κριτική σκέψη, να αποκτήσουν την ανάγκη για συμμετοχή και δημιουργία, αλλά και συναίσθημα ομαδικότητας. Βλέποντας, λοιπόν, οι μαθητές την τέχνη και τον πολιτισμό περισσότερο ως αξίες και όχι ως ένα θεωρητικό μάθημα του σχολείου, θα μπορέσουν να εξελιχθούν και να καλλιεργήσουν προσωπικές απόψεις, πρότυπα και συμπεριφορικούς κανόνες. Η τέχνη και ο πολιτισμός, πλαταίνοντας τον κύκλο των γνώσεων του ατόμου, το βοηθούν να βρίσκει εναλλακτικούς τρόπους σε ζητήματα που το απασχολούν και να δείχνει ανεκτικότητα σε νέες και αντίθετες απόψεις από τις δικές του. Με αυτά τα δύο στοιχεία, ο άνθρωπος καταφέρνει να επεξεργαστεί τυχόν προσωπικά του προβλήματα, να διαχειριστεί το άγχος και τις αρνητικές του σκέψεις και να προχωρήσει με γνώμονα την αισιοδοξία και την αλλαγή. Η τέχνη μπορεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των ανθρώπων, να αναδείξει το ωραίο της φύσης, να υπηρετήσει την φαντασία και να εξελίξει την επιστήμη (Μαγουλιώτης, 2003, σ.129-130). Στοιχεία που απαρτίζουν την τέχνη, όπως η ομορφιά, η αρμονία, η κομψότητα των ανθρώπων και αυτό που κάνει ξεχωριστό το φυσικό περιβάλλον, μπορούν να οδηγήσουν τα άτομα στο σημείο να λαχταρούν και οι ίδιοι κάτι αντίστοιχο στη ζωή τους. Η τέχνη και ο πολιτισμός, θα μπορούσαν να θεωρηθούν χαρακτηριστικά, τα οποία ενώνουν ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα, προβληματισμούς και αναθεωρήσεις, αντιμετωπίζοντας όλα τα εμπόδια που εμφανίζονται. Η μελέτη της ιστορίας του πολιτισμού ξεκαθαρίζει στον άνθρωπο τα

σημερινά του προβλήματα. Με την τέχνη, τα άτομα έχουν την δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα, στις διάφορες συνιστώσες που καταπατούν τις επιθυμίες και τα πιστεύω τους. Η τέχνη, ως στοιχείο πολιτισμού, συνδράμει στο να μην χαθούν ποτέ οι λαϊκές παραδόσεις και να γίνονται γνωστές από γενιά σε γενιά. Εκτός απ' αυτό, η τέχνη κάνει γνωστούς και πολιτισμούς άλλων λαών, διεγείροντας έτσι περισσότερο το ενδιαφέρον των ανθρώπων αλλά και διευρύνοντας κι άλλο τους ορίζοντές τους. Ενώνει και συνδέει δηλαδή τα έθνη μεταξύ τους, εκμηδενίζοντας τις αποστάσεις ανάμεσά τους και αποτελεί μέρος του βίου των ανθρώπων συνδέοντας, έτσι, τα πολιτιστικά στοιχεία του τότε με του τώρα (Μάντης Κ., 2014).

1.4. Παιδεία

1.4.1. Ορισμός της παιδείας και η διαφορά της από την εκπαίδευση

Ως εκπαίδευση ορίζεται η διαδικασία μέσω της οποίας μπορεί να διαμορφωθεί και να εξελιχθεί ο άνθρωπος ως έμβιο ον επιδιώκοντας την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων αλλά και τη διαμόρφωση αξιών. Η εκπαίδευση μπορεί να επηρεάσει τόσο τον τρόπο σκέψης και τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου όσο και την σωματική αγωγή του. Για το λόγο αυτό από την Αρχαία ακόμα Ελλάδα επιδιωκόταν η εκπαίδευση να παρέχεται από την παιδική ηλικία ώστε ο άνθρωπος να αποκτή τις απαιτούμενες αξίες και αρετές για την εξέλιξη ενός σωστού πολίτη της κοινωνίας. Όπως αναφέρει και ο D.J. O'Connor σκοπός της εκπαίδευσης είναι να εφοδιάσει τους ανθρώπους με τις βασικές δεξιότητες που τους χρειάζονται ώστε να πάρουν την θέση τους στην κοινωνία και να αναζητήσουν περισσότερη γνώση.

Σύμφωνα με τους «Νόμους» του Πλάτωνα «σκοπός της παιδείας είναι η διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου προς την αρετή απ' την παιδική ηλικία, με αποτέλεσμα να γίνει τέλειος πολίτης που να ξέρει να άρχει και να άρχεται μέσα στα πλαίσια της δικαιοσύνης». Παρά το γεγονός ωστόσο, ότι οι όροι παιδεία και εκπαίδευση πολλές φορές χρησιμοποιούνται χωρίς διάκριση, παρακάτω θα δοθεί ο αναλυτικός ορισμός και των δύο αυτών εννοιών.

Παιδεία σημαίνει μόρφωση, δηλαδή προσπάθεια να δώσουμε μορφή σε κάτι που δεν έχει. Η παιδεία ταυτίζεται περίπου με την αγωγή που αποβλέπει όχι τόσο στην μετάδοση

γνώσεων αλλά στη διάπλαση καλού χαρακτήρα (Τσουρέας, 1987: 205). Η εκπαίδευση πρέπει να μεταδίνει στις επερχόμενες γενιές τις αξίες που δημιούργησε η παιδεία των προηγούμενων. Επομένως εκπαίδευση σημαίνει κατάλληλη σωματική, πνευματική και ηθική αγωγή. Σημαίνει επίσης την παροχή συγκεκριμένων γνώσεων που παρέχονται σε ειδικά ιδρύματα (Τσουρέας, 1987: 205). Εδώ γίνεται αναφορά στο θεσμικό εκπαιδευτικό χώρο με την τυπική (κρατική εκπαίδευση) αλλά και την άτυπη μορφή του (ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, φροντιστήρια). Στον ελληνικό εκπαιδευτικό χώρο λειτουργεί το σύστημα της διάκρισης σε τρεις κύκλους σπουδών. Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (εξαετής) που έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα (Δημοτικό), στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατάλληλη για την εισαγωγή του μαθητή στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά ιδρύματα (Γυμνάσιο, Λύκειο) και τέλος στη τριτοβάθμια εκπαίδευση που συνδέεται με τη μελλοντική επαγγελματική ενασχόληση και τα επιστημονικά ενδιαφέροντα του ατόμου (Τσουρέας, 1987: 216,217).

Αναγνωρίζουμε έξι μορφές παιδείας, οι οποίες είναι, η ανθρωπιστική, η εθνική, η επαγγελματική, η κοινωνική, η εγκυκλοπαιδική και η καλλιτεχνική παιδεία. Στη συγκεκριμένη πτυχιακή, το θέμα μας εστιάζεται προς την καλλιτεχνική παιδεία που ασχολείται με τις Καλές Τέχνες, στις οποίες περιλαμβάνονται η μουσική, ο χορός, η λογοτεχνία (ποίηση και πεζογραφία), η ζωγραφική, η γλυπτική (εικαστικές τέχνες), η αρχιτεκτονική και ο κινηματογράφος. Το θέατρο είναι σύνθετη μορφή τέχνης με την οποία εκφράζεται ο άνθρωπος μέσα στο χώρο και στο χρόνο. Όπως αναφέρει και ο Τσουρέας, οι καλές τέχνες είναι παράγοντας διαπαιδαγώγησης, γιατί εκλεπτύνουν την ψυχή και εξευγενίζουν τα συναισθήματα του ανθρώπου. Στη συνέχεια της πτυχιακής μας θα αποδοθεί αναλυτική αναφορά στη συμβολή της τέχνης και του πολιτισμού στην εκπαίδευση.

1.4.2 Η συμβολή της παιδείας

Όπως αναφέρει και η Σταμλακού η παιδεία αποτελεί κόσμημα για την ευτυχία και καταφύγιο για τη δυστυχία, γιατί βοηθά τον άνθρωπο με τα σωματικά, πνευματικά και ψυχικά εφόδια, με τα οποία τον οπλίζει. Η παιδεία κάνει την παρουσία της σε κάθε τομέα του ατόμου για αυτό και θεωρείται σημαντική δεξιότητα και αρετή σε όποιον την κατέχει.

Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της παιδείας στον πνευματικό τομέα του ατόμου είναι ότι διευρύνει πνευματικά τους ορίζοντές του, οξύνει την κρίση του, ισχυροποιεί τη

θέλησή του και δημιουργεί αμυντικούς θεσμούς ενάντια σε προσπάθειες χειραγώγησης. Καλλιεργεί τον κριτικό στοχασμό και την ανεπηρέαστη σκέψη, βοηθάει τον άνθρωπο να απαλλαγεί από τις αναχρονιστικές κοινωνικές αντιλήψεις, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες, που προέρχονται από αμάθεια και άγνοια. Συμβάλλει στην εμβάθυνση της σκέψης στην ανάπτυξη προβληματισμού και οδηγεί σε ολοκλήρωση της πνευματικής του καλλιέργειας και σε πνευματική ωριμότητα. Όσον αφορά τον ηθικό-ψυχολογικό τομέα προσφέρει γνώσεις, εξευγενίζει τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, εκλεπτύνει τα αισθήματά του, ευαισθητοποιεί την ψυχή του και τον στρέφει στις ανώτερες αξίες της ζωής και τα υψηλά ιδανικά, το αγαθό και το ωραίο. Δημιουργεί ηθική προσωπικότητα, δηλαδή ηθικό χαρακτήρα και ηθικές αρετές όπως η ειλικρίνεια, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός και η εντιμότητα (Τσουρέας, 1987: 696-697). Επιπλέον, η παιδεία μέσα από τις γνώσεις που παρέχει στον άνθρωπο τον βοηθάει να εξελίξει τον εαυτό του αναπτύσσοντας αυτοκριτική και αυτογνωσία. Τέλος, εφοδιάζει το άτομο με ψυχικές αρετές (θάρρος, αυτοπεποίθηση, υπομονή, αισιοδοξία) που τον βοηθούν στην επίλυση καθημερινών προβλημάτων και ζητημάτων που παρουσιάζονται στη ζωή του (Τσουρέας, 1987). Όσον αφορά τον κοινωνικό τομέα καλλιεργεί κοινωνικές αρετές (αγάπη, συνεργασία, αλληλεγγύη, συναδέλφωση, δικαιοσύνη, ελευθερία, αυτοσεβασμό, αυτοπειθαρχία) που βοηθούν το άτομο να πετύχει στη ζωή του. Επίσης, είναι ουσιαστικός παράγοντας κοινωνικοποίησης, καθώς δημιουργεί ανθρώπινες σχέσεις. Στον επαγγελματικό-οικονομικό τομέα η παιδεία παίζει καθοριστικό ρόλο καθώς είναι αυτή που κατά κύριο λόγο προσφέρει στο άτομο επαγγελματική αποκατάσταση, δίνοντάς του εφόδια, γνώσεις και δεξιότητες ώστε να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες αυξημένες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Δεν πρέπει να παραλείψουμε ωστόσο στον συγκεκριμένο τομέα, την βελτίωση στους όρους ζωής του ανθρώπου που οδηγούν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Ως τελευταίο, σημαντικό είναι να εντάξουμε και τη συμβολή της παιδείας για τον άνθρωπο στον πολιτικό-εθνικό τομέα. Συγκεκριμένα, προσφέρει πολιτική συνείδηση χρησιμοποιώντας ως εργαλεία τον διάλογο και την πειθώ. Κλείνοντας, η παιδεία μεταβιβάζει στις νεότερες γενιές τις αξίες και τα στοιχεία της παράδοσης και της εθνικής κληρονομιάς (Τσουρέας, 1987).

Ο άνθρωπος μέσα από την φύση του έχει την έμφυτη τάση για μάθηση και πρόοδο, ανάγκη για πνευματική ανάπτυξη και ψυχική καλλιέργεια, ανάγκη για κοινωνικοποίηση με τους συνανθρώπους του αλλά και ανάγκη καλλιέργειας όλων των φυσικών αρετών του ατόμου. Όλα αυτά προσφέρονται μέσα από την παιδεία και την κατάκτηση αυτής και η οποία μεταδίδεται τόσο από άμεσους όσο και από έμμεσους παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, στους

άμεσους παράγοντες συμπεριλαμβάνονται η οικογένεια μέσα στην οποία το άτομο λαμβάνει την πρώτη παιδαγωγή του και διαμορφώνεται σχεδόν οριστικά ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του. Σημαντικό είναι εδώ να αναφέρουμε τον καθοριστικό ρόλο που παίζει το πνευματικό επίπεδο της οικογένειας ως φάρο των νέων στην καθοδήγησή τους με τα ανάλογα εφόδια για τον προσανατολισμό τους στην παιδεία. Ως δεύτερο στην κατάταξη ως φορέας της παιδείας, έρχεται το σχολείο το οποίο θεωρείται ο πιο σημαντικός και ο πιο οργανωμένος παράγοντας συστηματικής αγωγής και μόρφωσης καθώς εφοπλίζει τους νέους με χρήσιμα εφόδια για την μετέπειτα ζωή τους. Η χριστιανική εκκλησία από τα πρώτα της κιόλας βήματα ανέλαβε την αγωγή των νέων και έπαιξε βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Επίσης το κοινωνικό περιβάλλον θεωρείται σημαντικός παιδευτικός χώρος καθώς το παιδί και ο έφηβος έρχεται σε καθημερινή επαφή με τους άλλους που μπορεί να επηρεάσουν και ενδεχομένως και να αλλάξουν την ψυχοσύνθεση του. Τέλος, στους άμεσους παράγοντες εντάσσεται και η πολιτεία η οποία προσπαθεί μέσα από την οργάνωση των νόμων αλλά και την υλικοτεχνική υποδομή της παιδείας (βιβλία, εποπτικά μέσα διδασκαλίας, εργαστήρια, το προσωπικό, η μετεκπαίδευση...) να ασκήσει βαθιά επίδραση στους νέους, προσπαθώντας να διαπλάσσει το ήθος και την εθνική συνείδησή τους (Σταμλάκου και άλ.,2016) .

Από την άλλη μεριά, στους έμμεσους παράγοντες εντάσσονται τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στα οποία συμπεριλαμβάνονται το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, ο τύπος, το βιβλίο, τα περιοδικά, οι αφίσες κτλ. , η επαγγελματική ομάδα όπως είναι οι συνθήκες εργασίας, οι συναναστροφές, ο στρατός κτλ. , οι πολιτισμικές διαδικασίες- Τέχνες όπως θέατρο, εκθέσεις, μουσεία, μνημεία, διαλέξεις, πολιτιστικοί σύλλογοι κτλ. , ο ελεύθερος χρόνος και το φυσικό περιβάλλον (Σταμλάκου και άλ.,2016: 696).

1.5. Συνδυασμός εκπαίδευσης με τέχνη και πολιτισμό

Ο συνδυασμός της εκπαίδευσης με την τέχνη και τον πολιτισμό είναι από τα κύρια συστατικά για την διάπλαση του ανθρώπινου νου, για την αντιμετώπιση της καθημερινότητάς του, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και αρχών. Παρακάτω γίνεται αναλυτική αναφορά στην συμβολή και το ρόλο που παίζουν στην ζωή του ανθρώπου.

1.5.1. Η θέση των τεχνών στην εκπαίδευση

Όπως γράφει ο Ε.Τσουρέας «η τέχνη ανέκαθεν συγκινούσε τον άνθρωπο. Η ιστορία της τέχνης έχει περίπου την ίδια ηλικία με την ιστορία του ανθρώπου. Η τέχνη εξευγενίζει και λυτρώνει τον άνθρωπο. Λιμάνι στις ατυχίες είναι για τον άνθρωπο η τέχνη. Ο καλλιτέχνης είναι πρωτοπόρος μαχητής για κάτι νέο. Γιατρεύει το σύγχρονο άνθρωπο από το άγχος. Διαμορφώνει τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Διδάσκει, καλλιεργεί και ηθικοποιεί τον άνθρωπο. Τέχνη και κοινωνία είναι δύο κόσμοι ομόκεντροι. Τέχνη και ζωή συνυφαίνονται. Πηγή της τέχνης δεν είναι η φαντασία αλλά η ζωή. Αποστολή της τέχνης είναι να χαρίσει στον άνθρωπο τη χαρά της δημιουργίας» (Τσουρέας, 1987: 313).

Ο ίδιος αναφέρθηκε επίσης στις προϋποθέσεις της αληθινής καλλιτεχνικής δημιουργίας σημειώνοντας την ελευθερία, τη φαντασία, το ταλέντο, την ευθύνη και την ποιότητα.

1.5.2. Η θέση της εικαστικής αγωγής

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν συμβεί αλληπάλλληλες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση όσον αφορά το κομμάτι της Καλλιτεχνικής Παιδείας. Η ίδια δέχτηκε υποβάθμιση και απαξίωση. Η τέχνη αποτελεί μια διανοητική και χειρωνακτική διαδικασία.

Το περιεχόμενο της διδασκαλίας της Τέχνης καλύπτει, ανεξάρτητα από συμβατικές ταξινομήσεις, ένα ειδικό πεδίο της ανθρώπινης γνώσης και εμπειρίας. Είναι προφανές ότι το περιεχόμενο της διδασκαλίας της τέχνης δεν μπορεί και δεν είναι δυνατόν να ταυτιστεί ή συγχωνευτεί με εκείνο των σπουδών οποιωνδήποτε επιστημών (είτε των ανθρωπιστικών, είτε των θετικών), λειτουργεί ωστόσο σαν ένας ιδιόμορφος ενοποιητικός κρίκος ανάμεσά τους, αγγίζοντας και επαναπροσδιορίζοντας θεμελιακά στοιχεία και πλευρές τους, με τους τρόπους, τα μέσα και τις μεθόδους της τέχνης. Το μάθημα των Εικαστικών Τεχνών στο Γυμνάσιο παραμένει μονόωρο ενώ στο Γενικό Λύκειο υπάρχουν κάποια θεωρητικά μαθήματα που αφορούν τις Εικαστικές Τέχνες αλλά είναι επιλεγόμενα υποβαθμίζοντας έτσι την ανάγκη για Καλλιτεχνική εκπαίδευση (Παληοκώστας & Χατζής, 2012).

1.5.3. Η θέση του πολιτισμού στην εκπαίδευση

Από την Αρχαία ακόμα Ελλάδα, μέχρι και σήμερα, γίνεται αντιληπτή η συμβολή του πολιτισμού και η ανάπτυξή του, στοιχείο απαραίτητο σε κάθε μορφή κοινωνίας αλλά και σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, οι κατ' εξοχήν δημιουργοί πρωτογενούς πολιτισμού, οι αρχαίοι Έλληνες, δεν είχαν ειδική λέξη για τον πολιτισμό. Είχαν μεν την λέξη πολιτισμός αλλά με την σημασία της «δημόσιας διοίκησης» και των «λεπτών τρόπων συμπεριφοράς». Την λέξη πολιτισμός επανέφερε στην χρήση με νέα σημασία, αυτήν που έχουμε σήμερα, ο Αδαμάντιος Κοραΐς (το 1829) για να αποδώσει στα Ελληνικά το γαλλικό *civilisation*. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν την λέξη παιδεία, όπως έχει δείξει ο μεγάλος Γερμανός φιλόλογος Werner Jaeger στο ομότιτλο τρίτομο έργο του *Paideia* (1959), το οποίο στην αγγλική του έκδοση είχε ως υπότιτλο «*Τα ιδεώδη τού Ελληνικού πολιτισμού*» («*Paideia: The Ideals of Greek Culture*»). Έτσι λοιπόν γίνεται φανερό ότι για τους (αρχαίους) Έλληνες ίσχυε η εξίσωση «**Πολιτισμός = Παιδεία**» (Μπαμπινιώτης, 2020).

Η έννοια τού πολιτισμού συνδέεται άμεσα με τον συνειδητοποιημένο πολίτη. Ο πολίτης με την ελληνορωμαϊκή έννοια της πόλεως είναι αυτός που αναλαμβάνει ευθύνες και αναπτύσσει πρωτοβουλίες για την καλλιέργεια, πνευματική και υλική των πολιτών. Ο πολίτης ασκεί πολιτική καλλιέργειας, μόρφωσης που οδηγεί τελικά στον πολιτισμό.

Ο πολιτισμός ενός λαού είναι η θεώρηση τού κόσμου από τον λαό αυτόν, είναι η κοσμοθεωρία του, όχι θεωρητικά εκφρασμένη, αλλά βιωμένη μέσα από την ζωή και την παράδοσή του. Είναι το πώς βλέπει και πώς αξιολογεί τον κόσμο, την θέση του και την ζωή του μέσα σ' αυτόν, τί θεωρεί σημαντικό και τί όχι τί αξίζει να επιδιώκει και τί να αποφεύγει τα ιδανικά και τα ιδεώδη του, σε εθνικό και ατομικό επίπεδο και σε σύγκριση με εκείνα άλλων λαών. Ο πολιτισμός, εν τέλει, είναι το σύστημα αξιών κάθε λαού το οποίο δημιουργεί ως σύνολο και κατευθύνει την σκέψη, την ζωή και τις πράξεις του. Αυτό το βιωμένο σύστημα διαχέεται σε όλες τις μορφές έκφρασης και δράσης κάθε λαού: στην νοοτροπία, στον ψυχισμό, στην σκέψη, στην γλώσσα του, στην θρησκευτική πίστη του, στην τέχνη, στην επιστήμη, στα γράμματα, στην μουσική, στο τραγούδι, στο θέατρο, κατ' εξοχήν στην Εκπαίδευση παντού. Γιατί ο πολιτισμός θεμελιώνει και λειτουργεί ως ταυτότητα κάθε λαού. Η σύγκλιση συγκεκριμένων πολιτισμών οφείλεται σε κοινά στοιχεία επί των οποίων εδράζεται ο πολιτισμός τους. Έτσι ο «ευρωπαϊκός πολιτισμός» εδράζεται από κοινού στον ορθό λόγο τού αρχαιοελληνικού στοχασμού, στην διοίκηση και την νομοθεσία των Ρωμαίων και στην χριστιανική θρησκεία, ενώ διαφοροποιείται και εξειδικεύεται κατά λαών σύμφωνα

με την ξεχωριστή ιστορική πορεία του, τις παραδόσεις, την γλώσσα και την κοινωνική του διαστρωμάτωση.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η λέξη πολιτισμός και παιδεία είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Οι πρώτοι χρήστες του όρου «πολιτισμός», του απέδιδαν πιθανόν τη σημασία της εκλεπτυσμένης συμπεριφοράς, της εξελικτικότητας του ατόμου, της ευγενείας και της απελευθέρωσης των ηθών, ως στοιχεία που έπονται της συμπεριφοράς κάποιου που ζει σε μια πόλη, κάποιου «πολιτισμένου». Αυτή η σύλληψη, αριστοκρατικής καταγωγής, περιείχε τη ιδέα της εξέλιξης του συνόλου προς το καλύτερο, και είχε ως κεντρική ιδέα έναν προοδευτικό πολιτισμό και μία πολιτισμένη και εκπολιτιστική Δύση. Με βάση αυτά λοιπόν μέσα από την εκπαίδευση μεταλαμπαδεύονται στους μαθητές καλοί τρόποι συμπεριφοράς, ευγένειας και ήθους, δημιουργώντας σωστούς μελλοντικούς πολίτες ως προς τον συνάνθρωπο τους και κατεξοχήν ως προς την κοινωνία τους. Τέτοια θέματα είναι η ισότητα-ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων, οι ανθρώπινες σχέσεις, η διαφορετικότητα, ο εκφοβισμός, ζητήματα με τα οποία πολλά παιδιά έρχονται καθημερινά σε επαφή. Μέσα από την εκπαίδευση και σε συνδυασμό με την παιδεία καλούνται οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι κοινωνικοί λειτουργοί να ελαχιστοποιήσουν τέτοιου είδους συμπεριφορές το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της χρήσης των Καλών Τεχνών.

Ο πολιτισμός κάνει την εμφάνισή του στον χώρο της εκπαίδευσης μέσω της διοργάνωσης θεατρικών παραστάσεων, της επίσκεψης σε αρχαιολογικούς χώρους, της ανάγνωσης λογοτεχνικών βιβλίων αλλά και της ιστορίας, δίνοντας βάση στη γνώση και στην παιδεία που θα απορροφήσει ο μαθητής. Μέσα από αυτά, οι μαθητές δημιουργούν ένα κλίμα ομάδας και συνεργασίας μεταξύ τους, πετυχαίνοντας έτσι ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός μέσω του πολιτισμού, να μειώσει συμπεριφορές ανισότητας μεταξύ των μαθητών, συμπεριφορές «bullying» που καθημερινά κάνουν την εμφάνισή τους στο χώρο του σχολείου. Γίνεται λοιπόν φανερό, η σπουδαιότητα της συμβολής τους πολιτισμού στα σχολεία και η ανάγκη αφιέρωσης περισσότερων διδακτικών ωρών στους μαθητές κάθε βαθμίδας.

1.6. Η σχέση των νέων με τις τέχνες και τον πολιτισμό

Παρόλο που η τέχνη αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης για τους νέους οι οποίοι διακρίνονται για την έντονη φαντασία τους, τον αυθορμητισμό τους, την έντονη τάση τους

για δημιουργία ακόμη και τη θέληση τους να δώσουν το δικό τους στίγμα μέσα από τη δικιά τους προσωπικότητα, παρατηρείται μια αδράνεια στο συγκεκριμένο κλάδο από τη συγκεκριμένα μερίδα ανθρώπων, δηλαδή των νέων-εφήβων (Ψύχα, 2021). Η έντονη παρουσία της τεχνολογίας στη ζωή του ανθρώπου, στην οποία στη πλειονότητα τους έχουν πρόσβαση σε αυτή, σε συνδυασμό με την επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ, έχει διαστρεβλώσει την άποψη των νέων για τις τέχνες και ακόμα τους έχει απομακρύνει από αυτές. Προβάλλουν τον εμπορευματοποιημένο κινηματογράφο, την εμπορευματοποιημένη μουσική και γενικά κάθε προϊόν υποκοουλτούρας που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ποιότητας και ουσίας και που αδρανοποιεί το πνεύμα και την κριτική σκέψη (Ψύχα, 2021).

Η επαφή των νέων με το θέατρο, τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική είναι αρκετά περιορισμένη, κάτι που όμως δεν οφείλεται στους ίδιους. Μεγάλο μερίδιο ευθύνης αναλαμβάνει το εκπαιδευτικό μας σύστημα στο οποίο μαθήματα όπως η θεατρική αγωγή, καλλιτεχνικά και μουσική είτε δεν υπάρχουν καθόλου είτε απαξιώνονται από καθηγητές και μαθητές ως δευτερεύοντα. Τα εγχειρίδια για αυτά τα μαθήματα συχνά δεν χρησιμοποιούνται και θίγουν παρωχημένα ζητήματα, καθώς έχουν χρόνια να ανανεωθούν, ενώ οι ώρες που διατίθενται για τη διδασκαλία τους είναι ελάχιστες (Ψύχα, 2021). Σημαντικό θα ήταν εδώ να αναφέρουμε και την απουσία ανάλογων χώρων για την εκπλήρωση ανάλογων δραστηριοτήτων βασισμένων στις τέχνες αλλά και την απουσία πρόθυμων εκπαιδευτικών που θα αποτελέσουν έμπνευση για τους μαθητές και πομπός πολλών πληροφοριών.

Μέσω της τριβής με την τέχνη, οι νέοι εκφράζουν τα έντονα συναισθήματα από τα οποία διεγείρονται, δέχονται πλούτο ερεθισμάτων και οδηγούνται στην πνευματική καλλιέργεια ανακαλύπτοντας περαιτέρω τον εαυτό τους (Σκορδάς, 2014). Μέσα από τις τέχνες οι νέοι έρχονται σε επαφή και με τον πολιτισμό, αναφερόμενοι σε ένα φάσμα δραστηριοτήτων όπως η ανάγνωση, ο κινηματογράφος, οι επισκέψεις αρχαιολογικών και πολιτιστικών χώρων, το θέατρο, κ.ά. που τα τελευταία χρόνια και με βάση των ερευνών που γίνονται κατά καιρούς δείχνει να μην προσελκύει άτομα ηλικίας 16-24 ετών. Την εμφάνισή του κάνει και εδώ το «ψηφιακό μέλλον», που έχει αντικαταστήσει το θέατρο και τον κινηματογράφο με το Netflix και το διαρκές σκρολάρισμα των λογαριασμών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλοιώνοντας έτσι την επαφή, την ομιλία, την επικοινωνία με τον συνάνθρωπό μας (Κατσουνάκη, 2019). Ακόμη μια παράμετρος, κομβική για τη σχέση των νέων με τον πολιτισμό, είναι η σχέση με την οικογένεια. Με έναν θεσμό που έχει υποστεί πιέσεις και αλλοιώσεις, συν-διαμορφώνοντας μια γενιά παιδιών βουτηγμένων στον θυμό,

στην επιθετικότητα, στην αδυναμία επαφής τόσο με το περιβάλλον όσο και με τον εαυτό τους (Κατσουνάκη, 2019).

Έπειτα από την ανάλυση των βασικών εννοιών που αφορούν την τέχνη, τον πολιτισμό και την παιδεία περνάμε στην ανάλυση του μοντέλου παρέμβασής μας δηλαδή την ψυχοδυναμική θεωρία μέσω της εικαστικής θεραπείας. Η επιλογή αυτής της θεραπείας έγινε καθότι αποσκοπεί έμπρακτα στις ανάγκες της έρευνάς μας αλλά και στις ανάγκες των μαθητών, ώστε να εκφράσουν τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους μέσω των εικαστικών έργων τους. Κατά την ανάγνωση του δεύτερου κεφαλαίου αναλύονται η έννοια της εικαστικής θεραπείας, η χρησιμότητά της, η έννοια του ψυχοδυναμικού μοντέλου καθώς και η σχέση αυτών των δύο. Τέλος, αναλύεται και ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού, οι δεξιότητες και οι τεχνικές του, αλλά και τα χαρακτηριστικά που διαθέτει ως σχολικός κοινωνικός λειτουργός.

B) ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Προσδιορισμός κοινωνικών ζητημάτων- Σχολική Κοινωνική Εργασία

2.1. Κοινωνικές αξίες και ζητήματα από τον χώρο της Κοινωνικής Εργασίας

Οι κοινωνικές αξίες εκφράζουν τις πραγματικές και βαθύτερες ανάγκες της κοινωνίας. Αποτελούν θεμελιώδεις συστατικό για την συνοχή και την πρόοδο των κοινωνιών. Αποκρυσταλλώνονται σε γενικές αρχές και ιδέες που προσανατολίζουν και καθοδηγούν την κοινωνία και τα άτομα. Επηρεάζουν τις πεποιθήσεις μας και λειτουργούν ως κατευθυντήριοι άξονες για την αξιολόγηση των εαυτών μας και των άλλων. Οι αξίες είναι δημιουργήματα της κοινωνίας, υποβάλλονται στα άτομα μέσω της κοινωνικοποίησης και υπάρχουν ανεξάρτητα από τις αξίες των ατόμων. Ωστόσο, συχνά οι κοινωνικές αυτές αξίες καταρρίπτονται από τα μέλη της κοινωνίας, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοινωνικά ζητήματα, τα οποία καλείται να επιλύσει η κοινωνική πολιτική του κράτους. Συγκεκριμένα και όσον αφορά το δικό μας πλαίσιο δράσης το οποίο είναι το σχολικό περιβάλλον του Γυμνασίου γίνονται αντιληπτά ποικίλα κοινωνικά προβλήματα και στα οποία αρμόδιος για την επίλυση τους είναι

ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός. Τέτοιου είδους κοινωνικά ζητήματα αναγράφονται παρακάτω:

❖ Διαφορετικότητα- Ισότητα

Ο ενδοσχολικός ρατσισμός παρουσιάζεται με ποικίλες μορφές μέσα σε μία σχολική κοινότητα και αποτελεί βασική πηγή των φαινομένων βίας και διακρίσεων σε αυτό το πλαίσιο. Οι οικονομικές ανισότητες, το οικογενειακό αλλά και τα πρότυπα από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, οδηγούν συχνά σε παραβατικές συμπεριφορές σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση, το επίπεδο σχολικών επιδόσεων, τη κοινωνική θέση, τη σεξουαλική προτίμηση, την ιδεολογία και οτιδήποτε άλλο αφορά τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα μεταξύ των μαθητών. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η ανισότητα που δημιουργείται και η οποία παράγει προβληματικές συμπεριφορές και συγκεκριμένα την εμφάνιση του σχολικού εκφοβισμού και τις μορφές του, οι οποίες αναφέρονται αναλυτικά παρακάτω.

❖ Σχολικός Εκφοβισμός

Απόρροια όλων των παραπάνω που αναγράφονται σχετικά με την μη αποδοχή διαφορετικότητας στα σχολεία είναι η εμφάνιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού με υποκείμενα το θύτη και το θύμα. Σύμφωνα με τον Olweus ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό αποκλεισμό του θύματος και έχει ποικίλες μορφές, οι οποίες αναγράφονται αναλυτικά παρακάτω:

i. Σωματικός σχολικός εκφοβισμός

Σύμφωνα με την έρευνα του κοινωνικού κέντρου ερευνών διαπιστώθηκε ότι το 31% των μαθητών στον νομό Αττικής έχει υποστεί σωματική βία εντός του σχολείου, ενώ τον 13% αυτών έχουν υπάρξει θύτες (Πετρόπουλος, Παπαστηλιανού, 2001). Στη συγκεκριμένη μορφή εκφοβισμού ο θύτης έχει ανεπτυγμένα συναισθήματα ανωτερότητας, δύναμης και κυριαρχίας ενώ τις περισσότερες φορές είναι αγόρια. Η σωματική βία ή εκφοβισμός είναι η πιο εύκολα αντιμετωπίσιμη μορφή βίας καθώς τα σημάδια της είναι εμφανή και η διαδικασία

πραγματοποίησής της εύκολα αντιληπτή από τον εκπαιδευτικό (Πετρόπουλος, Παπαστηλιανού, 2001, Αρνιτοπούλου, 2001).

ii. Λεκτικός σχολικός εκφοβισμός

Η χρήση της γλώσσας πέρα από μέσω επικοινωνίας μπορεί να γίνει και μέσω άσκησης βίας, στη συγκεκριμένη περίπτωση λεκτικής. Αυτή η μορφή εκφοβισμού αποτελεί τη συνηθέστερη, όπου ο θύτης χρησιμοποιεί παρατσούκλια που προέρχεται τις περισσότερες φορές από τη σωματική διάπλαση του θύματος. Οδηγεί και αυτή η μορφή στον κοινωνικό αποκλεισμό και είναι συχνή και χρησιμοποιείται και από τα δύο φύλα (Γιοβαζολιάς, 2008).

iii. Συναισθηματικός σχολικός εκφοβισμός

Ο συγκεκριμένος τύπος εκφοβισμού χρησιμοποιείται τις περισσότερες φορές από τα αγόρια προς τα κορίτσια. Ο θύτης δημιουργεί ένα κλίμα φόβου ως προς το θύμα αναφορικά με πράξεις που του προκαλούν πόνο. Αυτό επιτυγχάνεται απομονώνοντας το θύμα από τους υπόλοιπους μαθητές εσκεμμένα χρησιμοποιώντας εχθρική ή επιθετική συμπεριφορά, πολλές φορές καταστροφή προσωπικών αντικειμένων του θύματος. Παρατηρούνται επίσης αρκετές ομοιότητες του συγκεκριμένου τύπου με αυτόν του λεκτικού εκφοβισμού. Οι συνέπειες στον δέκτη του εκφοβισμού αφορούν την υγεία, την αυτοπεποίθηση και τον αυτοσεβασμό ενώ πολλές φορές είναι και ψυχοσωματικές (Πιλήσης, 2010).

iv. Σεξουαλικός σχολικός εκφοβισμός

Η εμφάνιση του συγκεκριμένου τύπου εκφοβισμού γίνεται μέσω υβριστικών σχολίων, απειλών ή λεκτικής παρενόχλησης ακόμη και μέσω ανεπιθύμητων αγγιγμάτων ή και προσβλητικών γραμμμάτων και εικόνων. Χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου τύπου είναι ότι γίνεται χωρίς τη συγκατάθεση του θύματος. Τα θύματα τις περισσότερες φορές είναι κορίτσια ενώ οι συνέπειες αυτού τείνουν προς τη δημιουργία χαμηλής αυτοεκτίμησης ακόμη και φτωχότερης σωματικής και πνευματικής υγείας (Πετρόπουλος, 2001, Patton, 1991).

v. Ηλεκτρονικός

Το Cyber Bullying αποτελεί τη νεότερη μορφή εκφοβισμού. Η εμφάνισή του γίνεται μέσω διαδικτύου ή κινητού τηλεφώνου όπου ο θύτης χρησιμοποιεί την αποστολή κακόβουλων γραπτών μηνυμάτων ή σιωπηρές τηλεφωνικές κλήσεις. Ακόμη μέσω της κάμερας του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή ή μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος. Σκοπός του θύτη είναι η ταπείνωση ή απειλή του θύματος μέσω προσβλητικού ή απειλητικού περιεχομένου (Hinduja , Patchin, 2014, Bauman , 2010).

Έπειτα από την καταγραφή των μορφών σχολικής παραβατικότητας, αλλά όπως θα φανεί και παρακάτω από την έρευνα που θα διεξάγουμε στο κεφάλαιο 3 και 4 καταφεύγουμε στο συμπέρασμα να υπάρχει πιο έντονη η παρουσία της σχολικής κοινωνικής εργασίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπιστούν ή και να εξαλειφθούν τέτοιου είδους παραβατικές συμπεριφορές από το χώρο της σχολικής κοινότητας. Παρακάτω, διαφαίνεται ο ορισμός της σχολικής κοινωνικής εργασίας από έμπειρο κοινωνικό λειτουργό, αλλά και ο ρόλος του μαζί με τα αποτελέσματα που αυτή μπορεί να επιφέρει.

2.2. Σχολική Κοινωνική Εργασία

Η σχολική κοινωνική εργασία αποτελεί ένα σημαντικό πλαίσιο για το σχολικό περιβάλλον. Δημιουργεί θετικό κλίμα στο σχολείο με σκοπό να προάγει την ψυχοκοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών με βάση τις αρχές των ίσων δικαιωμάτων και των ευκαιριών. Επιπλέον, δημιουργεί ομάδες δημιουργικής απασχόλησης με στόχο την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, των δεξιοτήτων ζωής και της συναισθηματικής νοημοσύνης. Παράλληλα στηρίζει τους εκπαιδευτικούς και αναπτύσσει τη συνεργασία μεταξύ τους αλλά και με το υπόλοιπο σχολικό περιβάλλον (μαθητές, γονείς) και παρεμβαίνει σε καταστάσεις κρίσης. Επιπρόσθετα μέσω της σχολικής κοινωνικής εργασίας αναπτύσσονται προγράμματα αγωγής υγείας και πρόληψης αλλά και ευαισθητοποιούνται οι μαθητές σε διάφορα κοινωνικά θέματα (προστασία περιβάλλοντος) και ενστερνισμός στα ανθρώπινα δικαιώματα. Δημιουργεί ομάδες σε εκπαιδευτικούς και ταυτόχρονα ασχολείται και με την συμβουλευτική σε γονείς. Η σχολική κοινωνική εργασία είναι ένας σημαντικός κλάδος της κοινωνικής εργασίας, καθώς ασχολείται με ένα σημαντικό μέρος των ανθρώπων και την εξέλιξη τους μελλοντικά. Στόχος της είναι η διασύνδεση του σχολείου με το οικογενειακό περιβάλλον των

μαθητών αλλά και η προσαρμογή και η ένταξη των μαθητών στην κοινότητα και στο σχολικό περιβάλλον (Θάνου, 2020).

Σκοπός της σχολικής κοινωνικής εργασίας είναι ουσιαστικά, να προλαμβάνει προβληματικές καταστάσεις που επηρεάζουν μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς. Επίσης παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς. Συμβάλει στη δημιουργία κλίματος συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικών-μαθητών καθώς και επιλύει ενδεχόμενες συγκρούσεις στο χώρο του σχολείου. Παρέχει υποστήριξη σε μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, εντάσσει στη σχολική κοινότητα μαθητές προσφύγων και μεταναστών και στηρίζει μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσάρεστες οικογενειακές καταστάσεις (διαζύγιο, οικονομικά προβλήματα, θάνατος γονέα, σοβαρές ασθένειες). Επιπρόσθετα παρέχει βοήθεια για την αξιοποίηση ίσων ευκαιριών μάθησης, αναπτύσσει την κριτική σκέψη και ταυτόχρονα αναδεικνύει την ικανότητα των μαθητών. (Καλλινικάκη, 1998, Duppre, 2002)

2.3. Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Η εκπαίδευση των παιδιών στα σχολεία καθιστά επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης και άμεσης συμμετοχής των κοινωνικών λειτουργών στην διαδικασία της επιμορφωτικής και γνωστικής ανάπτυξης τους. Η εκπαίδευση, η οποία αποτελεί πυλώνα της διαμόρφωσης της προσωπικότητας των παιδιών, παρέχει τα απαραίτητα θεμέλια για να διαμορφώσει κατάλληλα την σκέψη, την προσωπικότητα και την ενσυναίσθηση των παιδιών. Γίνεται αντιληπτή η σημασία και η κρισιμότητα που διαδραματίζουν οι κοινωνικοί λειτουργοί στα σχολεία, οι οποίοι παρέχουν άμεσες υπηρεσίες στα παιδιά για να ενισχύσουν την συναισθηματική τους ευεξία και να βελτιώσουν την ακαδημαϊκή τους απόδοση. Η σχολική κοινωνική εργασία αποτελεί ένα κλάδο στην επιστήμη της κοινωνικής εργασίας που στόχο έχει την ισότιμη πρόσβαση και ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών στην εκπαίδευση (Dworak-Peck, 2019). Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν στόχο να συνεργαστούν με ανθρώπους, με τις οικογένειές τους, τις κοινότητες και τις κοινωνικές δομές, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ζωής, την ενίσχυση της ευημερίας και την προώθηση της αυτοδιάθεσης και της αυτονομίας. Οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινωνικής δικαιοσύνης της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού, βρίσκονται στο επίκεντρο των κοινωνικών λειτουργών. Οι σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί είναι σημαντικό

να διακατέχονται από ένα ευρύ φάσμα γνώσεων, δεξιοτήτων αλλά και ηθικών αξιών με επαγγελματική εκπαίδευση, πρακτική κατάρτιση και εμπειρία που θα ωφελήσει τα σχολεία αλλά και το ίδιο το διδακτικό προσωπικό.

Σύμφωνα με τον Dupper (2003), ο οποίος υποστηρίζει ότι ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός αποτελεί σημαντικό φορέα αλλαγής για το σχολείο, καθώς υιοθετεί βασικούς ρόλους, όπως του συμβούλου, του συνηγόρου, του μεσολαβητή, με σκοπό να δημιουργήσει σχέσεις και να συνδέσει τους μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Επίσης, είναι σημαντικό να αξιοποιεί την ατομική συμβουλευτική, την κοινωνική εργασία με ομάδες και να πραγματοποιεί κατ' οίκων επισκέψεις, με στόχο να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες των ρόλων του μέσα στη σχολική κοινότητα. Επίσης, οι κοινωνικοί λειτουργοί παρέχουν πληροφορίες, συνηγορούν και διαμεσολαβούν για τα δικαιώματα των παιδιών σε περιπτώσεις μαθητών που δεν είναι δυνατή η φοίτηση τους, ή έχουν αποβληθεί από το σχολείο, δημιουργούν προϋποθέσεις για παροχή ειδικευμένης γνώσης επιμόρφωσης στο προσωπικό του σχολείου, συντάσσουν εκθέσεις προς τους δικαστές για τις περιπτώσεις μαθητών που εμπλέκονται με το νόμο, παρέχουν πληροφορίες για διεκδίκηση προνομιακών επιδομάτων σε δικαιούχους, ασχολούνται με περιπτώσεις εφηβικής εγκυμοσύνης, περιπτώσεις μητέρων που φοιτούν στο σχολείο και προσφέρουν υποστήριξη σε παιδιά που προέρχονται από οικογένειες οικονομικών μεταναστών (Καλλινικάκη, Κασσέρη, 2014, σελ.37).

Πιο συγκεκριμένα, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην ακαδημαϊκή κοινότητα είναι αρχικά μη κατευθυντικός, καθώς δεν επεμβαίνει στην ζωή των μελών και αφήνει τους ίδιους να επιλέξουν τη σωστή κατεύθυνση και να προτείνουν νέες ιδέες. Από την άλλη χαρακτηρίζεται κατευθυντικός (με εισήγηση), γιατί και ο ίδιος χρησιμοποιώντας βιωματικές ασκήσεις προσπαθεί να κατευθύνει σε μία συγκεκριμένη πορεία τα μέλη οδηγώντας τους στην εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων. Έχει επίσης και τον ρόλο του συντονιστή σε μία ομάδα αφού αναλαμβάνει τον συντονισμό των δραστηριοτήτων καθώς απαιτείται να υλοποιηθούν οι στόχοι της συνάντησης και επιδιώκει την λύση τυχόν θεμάτων που είναι πιθανόν να προκύψουν. Δίνει οδηγίες στα μέλη της ομάδας του για το πώς θα διεξαχθεί η βιωματική άσκηση καθώς έχει και τον ρόλο του παρατηρητή, αφού παρατηρεί συμπεριφορές και παρακολουθεί εάν υπάρχει πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των μελών στην εκπλήρωση των βιωματικών ασκήσεων. Επιπρόσθετα τον ρόλο του συντονιστή μπορεί να τον έχει και σε μία συνάντηση με ένα άτομο (παιδί ή γονέα) καθώς ακολουθείται η διαδικασία της κοινωνικής

εργασίας με άτομα όπου και εκεί είναι σε θέση να συντονίσει την διαδικασία για να φτάσουν τα άτομα στους στόχους και τις επιδιώξεις που θα έχουν καθορίσει στην πρώτη συνάντηση με τον κοινωνικό λειτουργό. Ακόμη, έχει ρόλο εμπειρογνώμονα, καθώς αξιοποιεί τις γνώσεις του πάνω στο πρακτικό κομμάτι της εργασίας του και αναγνωρίζει και αξιολογεί τις ανάγκες των μελών και τις δυνατότητές τους, αλλά και λειτουργεί και ως μεσολαβητής σε περιπτώσεις συγκρούσεων ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας (ΚΕΟ), σε συγκρούσεις που μπορεί να προκύψουν στα άτομα μεταξύ τους σε μία συνάντηση με τον κοινωνικό λειτουργό (ΚΕΑ) και σε συγκρούσεις που μπορεί να δημιουργηθούν στη σχολική κοινότητα (ΚΕΚ). Συνάμα, εμφανίζει και υποστηρικτικό ρόλο, εφόσον βοηθάει τα παιδιά και δίνει περαιτέρω οδηγίες σε περίπτωση που εμφανίζουν δυσκολία ή εκφράζουν απορίες πάνω σε κάποιο ζήτημα που αφορά τις δραστηριότητες στις συναντήσεις. Τέλος, αξίζει να τονιστεί και ο ρόλος του βοηθού κοινωνικού λειτουργού, ο οποίος έχει και αυτός ιδιαίτερη ισχύ, διότι θα παρέμβει σε τυχόν στιγμές που η ομάδα, το άτομο ή ακόμα και η κοινότητα εμφανίζουν μία κρίση ή η συνάντηση οδηγείται σε λανθασμένα συμπεράσματα. Έτσι ο ίδιος αναλαμβάνει τον ρόλο του βοηθού για να ξεπεραστούν αυτά τα προβλήματα στις συναντήσεις (Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, 2009). Η εφαρμογή λοιπόν, των προγραμμάτων παρέμβασης στην κοινωνική εργασία γίνεται μέσω τριών μεθόδων, της κοινωνικής εργασίας με άτομα και οικογένεια, της κοινωνικής εργασίας με ομάδες και κοινωνική εργασία με κοινότητα.

Ο κοινωνικός λειτουργός κατέχει ανάλογους ρόλους και στη συνεργασία του με άλλους φορείς (εκπαιδευτικό προσωπικό και Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων). Συγκεκριμένα, έχει και εδώ μη κατευθυντικό ρόλο, επειδή επιτρέπει στα μέλη να εκφράζουν τις ανάγκες του σχολείου για να καθορίσουν τις κατάλληλες παρεμβάσεις και επίσης χαρακτηρίζεται ως κατευθυντικός (με εισήγηση), καθώς κατευθύνει συζητήσεις και προτείνει ιδέες με βάση τις ανάγκες που έχουν εκφραστεί από τους φορείς. Επιπρόσθετα, έχει και το ρόλο του συντονιστή καθώς ο ίδιος συντονίζει τη συζήτηση με τον τρόπο που επιθυμεί για να φτάσει στους επιθυμητούς στόχους της συνάντησης και καθοδηγεί τα μέλη με σκοπό να υλοποιηθούν οι δραστηριότητες και να εξασφαλιστεί η ομαλή επικοινωνία και συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το άτομο, την ομάδα ή και ολόκληρη τη σχολική κοινότητα. Και σε αυτήν την περίπτωση έχει παρακινητικό/εμπυχωτικό ρόλο, επειδή παρακινεί τα μέλη στην αυτοέκφραση αλλά και στην λήψη αποφάσεων για την εφαρμογή του σχεδίου δράσης. Επιπρόσθετα, δεν παραλείπεται ο ρόλος του εμπειρογνώμονα, ο οποίος αξιοποιεί τις γνώσεις και την εμπειρία του για μία επιτυχή παρέμβαση. Όταν υπάρξει το ενδεχόμενο μιας σύγκρουσης ανάμεσα στα μέλη, ο ίδιος θα εμφανίσει το ρόλο του μεσολαβητή, όπως

αναφέρθηκε και παραπάνω. Υπάρχει επίσης και ο ρόλος του υποστηρικτή, που διευκρινίζει στα μέλη ζητήματα τα οποία ενδεχομένως δεν έγιναν κατανοητά και τέλος παρουσιάζεται και ο ρόλος του βοηθού κοινωνικού λειτουργού, που παρατηρεί τις συμπεριφορές των υπόλοιπων μελών αλλά και βοηθάει τον συντονιστή σε περίπτωση που παρουσιαστεί κάποιο ζήτημα (π.χ κρίση στην ομάδα ή στην κοινότητα). (Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, 2009).

2.4. Δεξιότητες-Τεχνικές του Κοινωνικού Λειτουργού

Σχετικά με την κοινωνική εργασία στο χώρο της εκπαίδευσης, με την οποία ασχολούμαστε και στην εν λόγω εργασία, ο κοινωνικός λειτουργός, αρχικά χρησιμοποιεί τεχνικές προσέγγισης των παιδιών, παρατήρησης συμπεριφοράς, αντιδράσεων του παιδιού, διάθεσης, λεκτικών και μη μηνυμάτων, αλλά και του γενικότερου παρουσιαστικού ενός παιδιού, καθώς και ενεργητική ακρόαση, εφόσον ο μαθητής μπορεί να κατανοήσει την προσοχή που του αφιερώνει ο κοινωνικός λειτουργός και έτσι παίρνει το θάρρος να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του, για να μπορέσει να υπάρξει στην πορεία και η αλλαγή που επιδιώκεται. Επιπλέον, είναι σημαντική και η δεξιότητα που χρησιμοποιεί στο να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των σκέψεων του παιδιού, καθώς ο κοινωνικός λειτουργός πολλές φορές αντιμετωπίζει δυσλειτουργικές συμπεριφορές των παιδιών. Αυτό αποτελεί ένα δύσκολο μέρος της θεραπευτικής διαδικασίας, αφού τα παιδιά συνήθως μεταφέρουν συμπεριφορές που λαμβάνουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Συνεπώς, για να μπορέσει το παιδί να τις αντικαταστήσει με τις λειτουργικές συμπεριφορές, ο επαγγελματίας καλείται να εφαρμόσει τις ανάλογες τεχνικές (Geldard & Geldard, 2009), εφόσον και ο ίδιος θα έχει κατανοήσει τις προβληματικές αντιδράσεις που εμφανίζονται. Παράλληλα ο κοινωνικός λειτουργός πρεσβεύει για την ενεργητική διευκόλυνση της αλλαγής, δηλαδή κατευθύνει το παιδί σε επιλογές, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιήσει νέες συμπεριφορές. Στο τέλος, ο θεραπευτής, προχωράει σε λήξη της συμβουλευτικής διαδικασίας (Geldard & Geldard, 2009).

Συμπερασματικά, εκτός από τις τεχνικές που χρησιμοποιεί ο κοινωνικός λειτουργός κατά τη θεραπευτική διαδικασία στον τομέα της εκπαίδευσης, αλλά και γενικότερα, υπάρχουν και κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον διακρίνουν, τα οποία είναι αποτέλεσμα του χαρακτήρα του (Geldard & Geldard, 2009). Ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να χαρακτηρίζεται από συνέπεια, για να μπορέσει να εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη και το αίσθημα ασφάλειας από ένα παιδί. Είναι μία βάση, ώστε να μπορέσει να δημιουργηθεί

μία καλή θεραπευτική σχέση ανάμεσά τους. Πολύ σημαντικό είναι ο κοινωνικός λειτουργός να βρίσκεται όσο το δυνατόν πιο κοντά στη φύση του παιδιού, ώστε η επίδρασή του απέναντι σ' αυτό να είναι θετική και πιο άμεση. Επιπρόσθετα, πρέπει να δείχνει αποδοχή προς τους άλλους ανθρώπους, δίνοντας στα παιδιά το θάρρος να εξωτερικεύσουν τα χαρακτηριστικά του εαυτού τους χωρίς ενδοιασμούς. Τέλος, ο κοινωνικός λειτουργός, οφείλει να είναι συναισθηματικά αποστασιοποιημένος και να διακατέχεται από αντικειμενικότητα, ώστε να μπορεί να προχωρήσει σε μία αποτελεσματική συμβουλευτική (Geldard & Geldard, 2009).

Γ) ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Μεθοδολογία Έρευνας

3.1. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής μας εργασίας είναι να διερευνηθεί η ανάδειξη στοιχείων τέχνης και πολιτισμού στα υπό μελέτη σχολικά εγχειρίδια. Πιο συγκεκριμένα η μελέτη αφορά την καταγραφή ζητημάτων από το χώρο της κοινωνικής εργασίας των εγχειριδίων των εικαστικών της Α', Β' και Γ' Γυμνασίου, τα οποία μας οδηγούν στην αποτύπωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας σχετικά με την υιοθέτηση κοινωνικών αξιών και ζητημάτων σε συνδυασμό με την τέχνη και τον πολιτισμό.

Ειδικότερα, η ποιοτική αυτή ερευνητική προσέγγιση εστιάζεται σε:

- ❖ κείμενα και δραστηριότητες, που αναφέρονται στις τέχνες και τους πολιτισμούς,
- ❖ κείμενα και δραστηριότητες, που θίγουν κοινωνικά ζητήματα σε μαθητές και μαθήτριες και τα οποία παρουσιάζονται σε μεγάλο βαθμό στο σχολικό περιβάλλον όπως ο σχολικός εκφοβισμός και ισότητα,
- ❖ κείμενα και δραστηριότητες, που παρουσιάζουν ζητήματα διαφορετικότητας και πολυπολιτισμικότητας.

3.2. Τα ερωτήματα της έρευνας

Τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε κληθεί να απαντηθούν μέσα από την έρευνά μας είναι τα κάτωθι:

- Πώς προωθεί η εκπαίδευση μέσα από το εκπαιδευτικό της πρόγραμμα την τέχνη και τον πολιτισμό και για ποιό λόγο θεωρείται σημαντική η συμβολή τους στην καλλιέργεια ουμανιστικών αξιών;
- Πώς μπορούν βασικές αξίες και αντιλήψεις της κοινωνικής εργασίας να ενταχθούν στις σχολικές δομές και να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο μέσα από την προώθηση της τέχνης και του πολιτισμού στους μαθητές;

3.3. Μεθοδολογία έρευνας

Η μελέτη αυτή εντάσσεται στο πεδίο της περιγραφής των σχολικών εγχειριδίων και ακολουθείται μία ποιοτική στρατηγική. Η ποιοτική έρευνα αποτελεί μία ερμηνευτική διαδικασία και έχει ως βασικούς στόχους την καταγραφή, την ανάλυση, την ερμηνεία και την κατανόηση των νοημάτων που αφορά η εν λόγω μελέτη. Οι αναφορές που περιγράφονται στοχεύουν στην ποιοτική καταγραφή στοιχείων ώστε να αναζητηθούν κριτήρια με βάση τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί. Η αναζήτηση πληροφοριών προήλθε συνδιαστικά τόσο από τη σχετική βιβλιογραφία και **παρόμοιες έρευνες** όσο και από το ίδιο το υλικό της μελέτης.

Η πραγματοποίηση της θεματικής ανάλυσης βασίζεται σε συγκεκριμένα βήματα. Ειδικότερα, τα στάδια της ανάλυσης αυτής αποτελούνται από την εξοικείωση με τα δεδομένα και την περιγραφή τους, την αναζήτηση κοινωνικών ζητημάτων και τέλος την συγγραφή των αποτελεσμάτων. Η έρευνα ασχολείται με το περιεχόμενο του κειμένου των σχολικών εγχειριδίων σε οποιαδήποτε μορφή παρουσιάζεται, δηλαδή με όλα τα κειμενικά είδη και τις ασκήσεις που υπάρχουν. Η μέθοδος αυτή θεωρείται ως η καταλληλότερη για την διερεύνηση των στόχων της παρούσας εργασίας, δηλαδή του εντοπισμού και της καταγραφής κοινωνικών φαινομένων με απώτερο σκοπό την πρόληψη και την εξάλειψή τους σε ότι αφορά την σχολική κοινότητα, δηλαδή τα παιδιά ηλικίας 12 έως 15 ετών (μαθητές Γυμνασίου) και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (εκπαιδευτικό προσωπικό και γονείς).

3.4. Το υλικό της έρευνας

Το υλικό της έρευνας αποτελούν τα τρία σχολικά εγχειρίδια (βιβλίο του μαθητή) του μαθήματος των Εικαστικών της Α', Β' και Γ' Γυμνασίου <http://ebooks.edu.gr/ebooks/> . Συγκεκριμένα:

- Ανούση, Ε., Ράπτης, Η. & Ροδοπούλου, Ε. *Εικαστικά Α' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων <<Διόφαντος>>. Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/739/21-0019-02_Eikastika_A-Gymnasiou_Tetradio-Ergasion/
- Αντωνόπουλος, Ι. & Δουκάκη, Μ. *Εικαστικά Β' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων <<Διόφαντος>>. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2200/Eikastika_B-Gymnasiou_html-empl/
- Αντωνόπουλος, Ι. & Δουκάκη, Μ. *Εικαστικά Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων <<Διόφαντος>>. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/872/21-0134-Eikastika_G-Gymnasiou_Tetradio-Ergasion/

3.5. Το Σχολικό Εγχειρίδιο και οι λειτουργίες του

Το σχολικό εγχειρίδιο για να μπορέσει να διατηρήσει και να συνεχίσει να ανταποκρίνεται στον κεντρικό ρόλο που κατέχει ως μέσο διδασκαλίας και αγωγής των μαθητών, καλείται να εκτελεί σαφείς λειτουργίες και να έχει σαφείς στόχους. Οι λειτουργίες αυτές είναι τροποποιούμενες ανάλογα με τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές συνθήκες, τους στόχους τις μεθόδους της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τα αντικείμενα των γνώσεων, καθώς και τους μαθητές στους οποίους αποστέλλονται τα εγχειρίδια (Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008). Αρχικά, το σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί πρωτεύουσα πηγή πληροφόρησης για τους μαθητές σε ένα γνωστικό πλαίσιο, εφόσον περιέχει κείμενα, εικόνες, πίνακες και σχεδιαγράμματα (Ξωχέλλης, 2005). Επιπλέον, βοηθάει τον εκπαιδευτικό στην προετοιμασία του για την επόμενη διδασκαλία του, μέσω της οποίας κερδίζει πολύτιμο για εκείνον χρόνο και σχηματίζει οργανωμένα την ύλη που πρόκειται να διδάξει (Καψάλης & Χαραλάμπους,

2008). Ακόμη, όσον αφορά στην προσέγγιση του σχολικού εγχειριδίου είναι άμεση, καθότι αυτοί που το έχουν στην κατοχή τους και το χειρίζονται, το χρησιμοποιούν για να ελέγξουν και να συμπληρώσουν τις γνώσεις τους (Μπονίδης, 2004). Αξίζει επίσης να τονιστεί και το γεγονός ότι το σχολικό εγχειρίδιο φέρνει στην επιφάνεια κίνητρα μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές καθότι προτιμούν να χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο ως βασική πηγή πληροφόρησης, δεδομένου του ότι είναι πιο ευχάριστη για αυτούς, μερικές φορές δεν διατρέχουν στα εγχειρίδια για μελέτη. Έτσι, λοιπόν, το σχολικό εγχειρίδιο προτίθεται να επιφέρει εσωτερική ανάπτυξη των ενδιαφερόντων για τον αποδέκτη του με τελικό προορισμό του τη μελέτη και την περαιτέρω αναζήτηση και έρευνα (Hammel, 1988 & Mikk, 2000). Επιπροσθέτως, βοηθάει τον εκπαιδευτικό να προσαρμόζει το περιεχόμενο και τη δομή της ύλης στις διαφορετικές ανάγκες και δυνατότητες, αλλά και στα ενδιαφέροντα του κάθε παιδιού. Έτσι, μπορεί ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει μία γκάμα κειμένων και ασκήσεων για να συμμετέχουν όλα τα παιδιά (Μπονίδης, 2004). Σύμφωνα με τις αρχές διαφοροποίησης της διδασκαλίας, οι μαθητές πρέπει να αναλαμβάνουν εργασίες που ανταποκρίνονται στις δυνατότητές τους ανάλογα με το γνωστικό επίπεδο στο οποίο ανήκει το καθένα (Westwood, 2007). Τέλος, αρκετά σημαντικό είναι το γεγονός, ότι το σχολικό εγχειρίδιο είναι το μέσο ιδεολογίας και συνάμα πρεσβεύει την διάδοση της κουλτούρας, των αξιών και των στάσεων κάθε κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο, αποτελεί ταυτόχρονα και μέσο κοινωνικοποίησης, αλλά και εμπέδωσης και εσωτερίκευσης των στοιχείων αυτών από τους μαθητές. Συνεπώς, με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η επαφή των παιδιών με τον έξω κόσμο και η αποδοχή του (Apple, 1986 και Καψάλης & Χαραλάμπους, 2008 και Μπονίδης, 2004).

Η σπουδαιότητα που έχει ο ρόλος του σχολικού εγχειριδίου μέσα στη σχολική πραγματικότητα, αλλά και ο τρόπος συγγραφής και παραγωγής του επιβάλλουν την αξιολόγησή του. Επομένως, κρίνεται αναγκαία η συνεχής, συστηματική και ερευνητικά τεκμηριωμένη αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων που θα έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση ή ακόμα και την κατάργησή τους, σε περίπτωση που δεν είναι επαρκή στα διεθνώς επιστημονικά τεκμηριωμένα κριτήρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας. Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω θα ακολουθήσει θεματική ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων των εικαστικών που αφορούν τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου, επιχειρώντας μέσα από την έρευνά μας να αναζητηθούν αν προβάλλονται ζητήματα από τον χώρο της Κοινωνικής Εργασίας, όπως η διαφορετικότητα, η συνεργασία, η ισότητα και ο σχολικός εκφοβισμός.

3.5.1. Ανάλυση Σχολικού Εγχειριδίου Α' Γυμνασίου

Εισαγωγή

Το σχολικό εγχειρίδιο με τίτλο “Εικαστικά Α' Γυμνασίου” έχει ως απώτερο σκοπό τη διδασκαλία και τη μετάδοση της τέχνης, ώστε οι μαθητές να μπορέσουν να εκφραστούν ελεύθερα, αλλά και να μάθουν να την απολαμβάνουν μέσα από τους τρόπους με τους οποίους την γνωρίζουν και τη χρησιμοποιούν. Το σχολικό αυτό εγχειρίδιο μέσω της χρήσης χρωμάτων, σχεδίων και διαφόρων άλλων υλικών, δίνει την δυνατότητα στους μαθητές όχι μόνο να έρθουν σε άμεση επαφή μαζί της, καθώς και να καταγράφουν και να μεταδίδουν ποικίλες εμπειρίες τους, να εκφράζουν διαφορετικά συναισθήματα, να κάνουν αντικατοπτρισμό του εαυτού τους. Το μάθημα των Εικαστικών έχει ελεύθερο χαρακτήρα, που επιτρέπει το τυχαίο και το αυθόρμητο. Γι' αυτό το λόγο, και καθ' ότι τα παιδιά περνούν μία κρίσιμη περίοδο της ζωής τους ως έφηβοι, είναι πολύ σημαντικό να στηριχθεί η ελεύθερη έκφραση τους, να εμπλουτιστούν τα εκφραστικά τους μέσα και να καλλιεργηθεί το αισθητικό τους κριτήριο, χωρίς να παραμεριστούν οι συναισθηματικές τους ανάγκες, οι πνευματικές τους ανησυχίες, αλλά ούτε η αξία της παιδικότητάς τους, εντοπίζοντας σημαντικές ατομικές διαφορές και διακρίνοντας το συναίσθημα και την φαντασία που διαθέτουν. Επομένως, το σχολικό βιβλίο, καλύπτει μεθοδολογικά τη δημιουργική, θεωρητική και την ερμηνευτική προσέγγιση της τέχνης.

1ο κεφάλαιο: Από την κίνηση στην έκφραση

Το πρώτο κεφάλαιο με τίτλο “από την κίνηση στην έκφραση σελίδα” χωρίζεται σε δύο ενότητες, ενώ συνολικά αποτελείται από 29 εικόνες και μία δραστηριότητα. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι οι ενότητες που υπάγονται σε αυτό, αφορούν κυρίως την εκμάθηση και την εξοικείωση των μαθητών με τα υλικά, τα χρώματα, την ελεύθερη ζωγραφική και την έννοια της αφαίρεσης μέσα από έργα τέχνης.

Η πρώτη ενότητα με τίτλο “Ζωγραφίζω ελεύθερα” αποτελείται από 4 εικόνες, οι οποίες απεικονίζουν ελεύθερες ζωγραφικές με διάφορα χρώματα, που αποτελούν τυχαίους συνδυασμός χρωμάτων, ώστε οι μαθητές να έρθουν σε μία πρώτη επαφή με τα χρώματα. Στην δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “Το αφαιρετικό και το ωραίο” υπάρχουν 23 εικόνες με έργα διαφορετικών εποχών, πολιτισμών και τεχνοτροπιών με διάφορα αφαιρετικά

στοιχεία που εντοπίζονται σε αυτές. Με την αφαιρετική μέθοδο επικεντρώνεται το ενδιαφέρον των παρατηρητών τα στοιχεία που επιθυμεί ο καλλιτέχνης και τα θεωρεί σημαντικά. Γενικότερα πρόκειται για εικόνες έργων τέχνης που μοιάζουν μεταξύ τους και έχουν κοινά νοήματα, αλλά διαφέρουν ως προς αυτά τα στοιχεία (χρώμα, σχήμα κ.τ.λ.). Στη συνέχεια της ενότητας υπάρχουν και εικόνες που απεικονίζουν το αφηρημένο και “Ωραίο” έργο που αποδίδουν μία διαχρονική αξία στα έργα τέχνης.

Στην πρώτη και δεύτερη ενότητα αυτού του κεφαλαίου, οι μαθητές καλούνται να διακρίνουν και να ονομάζουν απλές κατηγορίες χρωμάτων στη φύση και την τέχνη. Ακόμη χρησιμοποιώντας την ελεύθερη κίνηση και τη διαισθητική χρήση του χρώματος θα τους δοθεί η δυνατότητα να επικοινωνήσουν με τον εαυτό τους και να διερευνήσουν την προσωπική τους ταυτότητα, αλλά και να δημιουργούν έργα που αγγίζουν τα ενδιαφέροντα και τις προσωπικές τους κλίσεις. Τέλος, πρόκειται να μάθουν να παρατηρούν τα έργα, να τα περιγράφουν και να τα συγκρίνουν μεταξύ τους, καθώς και να κατανοήσουν το βαθμό αφαίρεσης που διαθέτουν όλα τα έργα τέχνης.

2ο Κεφάλαιο: Όλα είναι χρώμα

Το δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο “Όλα είναι χρώμα” χωρίζεται σε έξι ενότητες, ενώ συνολικά αποτελείται από 32 εικόνες και 8 δραστηριότητες που σχετίζονται με τα επιμέρους θέματα των ενότητων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι οι ενότητες αφορούν κυρίως θέματα από το περιβάλλον, από έργα τέχνης και ελεύθερα θέματα, καθώς γίνεται διακριτή και η μορφολογική και περιγραφική ανάλυση των έργων τέχνης με το συσχετισμό του χρώματος και του νοήματος των έργων τέχνης. Μέσα από αυτό το κεφάλαιο, οι μαθητές επιδιώκεται να κατανοήσουν την αξία του χρώματος στη ζωή και στην τέχνη και να εφαρμόζουν στο εξής στα έργα τους τις γνώσεις που απέκτησαν από τις χρωματικές ασκήσεις.

Η πρώτη ενότητα με τίτλο “ Τι χρώμα έχει η θάλασσα;” αποτελείται από 4 εικόνες, στις οποίες απεικονίζονται τα ποικίλα χρώματα της φύσης αλλά διακρίνονται και διαφοροποιήσεις στα τοπικά χρώματα των αντικειμένων κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Η δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ η χρωματική μου ταυτότητα” αποτελείται από πέντε εικόνες, οι οποίες απεικονίζουν έργα τέχνης μαθητών στα οποία ο καθένας από αυτούς έχει κάνει εμφανές το δικό του “ αποτύπωμα”, χρησιμοποιώντας χρώματα προσωπικής του

επιλογής και αποδίδοντας έτσι μία διαφορετική όψη στο έργο που παρουσιάζεται. στην 3η και 4η ενότητα με τίτλο “ουράνιο τόξο” και “ βασικά και συμπληρωματικά χρώματα” απεικονίζονται 7 και 5 εικόνες αντίστοιχα, ενώ εξηγείται στους μαθητές το πώς “ βλέπουμε το χρώμα” . Μέσα από μεγάλα χρωματικά πεδία, τα παιδιά διακρίνουν τα βασικά και τα συμπληρωματικά χρώματα, καθώς και αναλύονται έννοιες αντίθεσης και αλληλοεξουδετέρωσης των χρωμάτων. Στην τέταρτη ενότητα με τίτλο “ οικογένειες χρωμάτων”, τα παιδιά αναγνωρίζουν τις αποχρώσεις που προέρχονται από την ανάμειξη ενός βασικού με ενός συμπληρωματικού χρώματος, καθώς και τους τόνους που μπορεί να έχει ένα χρώμα όταν αυτό αναμειχθεί με λευκό ή μαύρο. Παραδείγματα δίνονται μέσα από τις εικόνες της ενότητας στις οποίες διακρίνονται αποχρώσεις των χρωμάτων πράσινο και μπλε καθώς και διάφοροι τόνοι χρωμάτων σε έργα τέχνης. Τέλος, στην 5η ενότητα με τίτλο “ ιστορίες στο χρώμα”, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία μέσα από τις εικόνες που υπάρχουν παρουσιάζοντας διάφορες περιόδους ιστορίας της τέχνης να ανακαλύψουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις τεχνοτροπίες όπως και να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους αιτιολογώντας τις. σε αυτή την ενότητα, οι μαθητές έρχονται σε επαφή ακόμη και με την ιστορία του πολιτισμού, εφόσον υπάρχουν έργα τέχνης στις σελίδες αυτές τα οποία απεικονίζουν τέτοιου είδους στοιχεία καθώς και αναφορές από το Βυζαντινό πολιτισμό, την εποχή της Αναγέννησης, ιμπρεσιονισμό κ.τ.λ.

Μέσα από τις ενότητες που προαναφέρθηκαν οι μαθητές καλούνται να πειραματίζονται με το χρώμα, αξιοποιώντας τη δημιουργική τους φαντασία, ώστε να επεξεργαστούν την προσωπική τους χρωματική ταυτότητα. Αρκετά σημαντικό είναι και το γεγονός ότι θα δημιουργούν δικά τους έργα τέχνης που θα εκφράζουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, αλλά και θα μεταδίδουν μηνύματα μέσω της εικαστικής γλώσσας. Αφού γνωρίζουν το χρώμα, ενδέχεται ακόμα και να μπορούν να κάνουν σύγκριση έργων που ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους της ιστορίας της τέχνης με αφορμή αυτό. Τέλος, διακρίνοντας πια τα χρώματα, θα μπορούν να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο μεταφέρουν και εκφράζουν συναισθήματα.

3ο Κεφάλαιο: Οργανώνω- σύνθεση και αισθητική

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο “οργανώνω- σύνθεση και αισθητική”, χωρίζεται σε πέντε ενότητες, ενώ συνολικά αποτελείται από 25 εικόνες και έξι δραστηριότητες που αφορούν τα

επιμέρους θέματα των ενοτήτων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι γίνεται χρήση ποικίλων υλικών και πειραματισμοί με αναφορά σε φανταστικά θέματα, τα οποία καλούνται τα παιδιά να επινοήσουν προκειμένου να καταφέρουν να εκφραστούν με απλό και ελεύθερο τρόπο. Επιπλέον, στο κεφάλαιο αυτό, έχουν ενταχθεί και αρχαίοι πολιτισμοί, όπως η Αναγέννηση και η Μοντέρνα Τέχνη, καθώς ακολουθεί και μορφολογική περιγραφική ανάλυση των έργων τέχνης, ενώ γίνεται συσχετισμός της σύνθεσης με το περιεχόμενο του έργου. Με τη διεκπεραίωση αυτού του κεφαλαίου οι μαθητές αναμένεται να συνδυάζουν τους ρυθμούς της φύσης, της μουσικής και της ζωγραφικής, να αναγνωρίζουν και να αποδίδουν ρυθμούς, καθώς και να συνεργάζονται σε ομαδικές εργασίες. Ακόμη, στοχεύεται να προσδιορίζουν τη συνθετική οργάνωση σε έργα της αρχαιότητας και να τη συγκρίνουμε αυτή των έργων της Αναγέννησης και της Μοντέρνας Τέχνης. Τέλος, επιδιώκεται να έχουν την ικανότητα να περιγράφουν το πώς τα σημεία υποδηλώνουν το χορό πόση γραμμές φαίνεται να έχουν κίνηση, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η σύνθεση και ο αριθμός σε σχέση με το περιεχόμενο του έργου.

Η πρώτη ενότητα με τίτλο “το άδειο μου χαρτί- ο ζωγραφικός χώρος”, αποτελείται από δύο εικόνες στις οποίες απεικονίζονται έργα τέχνης που αναφέρονται στη ζωγραφική επιφάνεια, τα όρια της και τη σημασία των έργων που λαμβάνουν χώρο εκτός του “προκαθορισμένου” ορίου, ενώ μέσω της δραστηριότητας, δίνεται στους μαθητές η ευκαιρία με περισσότερη φαντασία να δημιουργήσουν ένα εικαστικό έργο βοηθώντας τους στη σταδιακή εξοικείωση με το ζωγραφικό χώρο. Στη δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “πίσω από την εικόνα- η σύνθεση”, υπάρχουν πέντε εικόνες από έργα γνωστών καλλιτεχνών αλλά και μαθητών, ως παραδείγματα, ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται ένα έργο, του οποίου το κάθε στοιχείο συμβάλλει στο σύνολο δημιουργώντας μία σύνθεση. Έτσι εν μέσω της δραστηριότητας τα παιδιά καλούνται να “δανειστούν” κάποιο στοιχείο από τη σύνθεση ενός έργου και με τη φαντασία τους να διαμορφώσουν ένα διαφορετικό θέμα. Η τρίτη ενότητα με τίτλο “ο ρυθμός”, αποτελείται από 6 εικόνες, οι οποίες περιγράφουν διαφορετικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς, όπου σε συνδυασμό με τις δραστηριότητες, τα παιδιά θα μπορέσουν να προσεγγίσουν την έννοια του ρυθμού και θα δημιουργήσουν ρυθμούς με κινήσεις και ήχους. Η τέταρτη ενότητα με τίτλο “οπτική ζυγαριά- οπτικά βάρη”, αποτελείται από πέντε εικόνες, στις οποίες φαίνεται το οπτικό βάρος των στοιχείων των έργων τέχνης και η ισορροπία που υπάρχει μεταξύ τους. Στα παιδιά γίνεται περισσότερο κατανοητή αυτή η έννοια εξαιτίας των βιωματικών δραστηριοτήτων που υπάρχουν στην ενότητα. Τέτοιου είδους στοιχεία υπάρχουν και σε

έργα της παλαιολιθικής και νεολιθικής περιόδου όπως απεικονίζονται στο βιβλίο, τα οποία παρατηρούν και περιγράφουν οι μαθητές ερχόμενοι σε επαφή και με τον πολιτισμό εκείνων των εποχών. Την πέμπτη ενότητα με τίτλο “καλλιτεχνικές συνθέσεις”, υπάρχουν 6 εικόνες, στις οποίες διαφαίνονται μερικοί βασικοί “ κανόνες” που παρατηρούνται σε έργα τέχνης ήδη από την αρχαιότητα, ενώ διακρίνεται ακόμη και μία προσπάθεια οργάνωσης σε αυτά. Εικόνες αποτελούν εικαστικά έργα του 6ου αιώνα π.Χ., καθώς και μερικών αιώνων μ.Χ. Οι δραστηριότητες σε συνδυασμό με τις εικόνες της ενότητας φέρνουν θέματα προς συζήτηση για περαιτέρω κατανόηση των μαθητών στα ζητήματα και στις έννοιες που αναφέρονται σε αυτό το σημείο του κεφαλαίου.

Ύστερα από την εκμάθηση και την επαφή των παιδιών με όσα αναφέρθηκαν στις εν λόγω ενότητες του τρίτου κεφαλαίου, οι ίδιοι θα μπορούν πλέον να απαντήσουν στα ερωτηματικά που αναφέρονται κατά τη διάρκεια της δημιουργίας των έργων τους. Κατανοώντας, λοιπόν, τη λειτουργία του ρυθμού και της σύνθεσης στη φύση και την τέχνη θα αξιοποιήσουν τα εργαλεία της παρατήρησης, του προβληματισμού, της συζήτησης και της έρευνας στρέφοντας το ενδιαφέρον τους στη δημιουργία αρχιτεκτονικών μορφών συσχετίζοντας τα εικαστικά με την μουσική.

4ο Κεφάλαιο: Σχέδιο για όλους

Το τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο “ σχέδιο για όλους”, χωρίζεται σε πέντε ενότητες και αποτελείται από 32 εικόνες και έξι στρατιώτες που σχετίζονται με τα επιμέρους θέματα των ενότητων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι ως κεντρικό άξονα έχει τη μορφοποίηση ιδεών, αλλά σε αυτό γίνεται και χρήση μολυβιών, χρωμάτων και γεωμετρικών οργάνων. Επίσης εξηγείται ο τρόπος με τον οποίο στα έργα τέχνης δίνεται μορφή, σχήμα, προοπτική, ενώ στη ζωγραφική χρησιμοποιούνται και στοιχεία γραμμικού σχεδίου. τέλος, μέσα στο κεφάλαιο υπάρχει μία θεματική που αφορά την ιστορία της τέχνης, ενώ γίνεται και περιγραφική και μορφολογική ανάλυση ενός έργου. Έτσι, οι μαθητές θα μάθουν να διακρίνουν και να διαφοροποιούν τις μορφές σε ένα έργο τέχνης, αλλά και να το αντιλαμβάνονται ως μορφοποίηση.

Η πρώτη ενότητα με τίτλο “ αρχίζοντας με ένα άγγιγμα” αποτελείται από τρεις εικόνες, στις οποίες απεικονίζονται έργα τέχνης που τονίζουν τη σημασία ενός σημείου στην εικαστική γλώσσα, καθώς και το διαφορετικό νόημα και τον συμβολισμό που αποδίδουν

κάθε φορά. στην ενότητα, υπάρχει μία δραστηριότητα, στην οποία τα παιδιά πειραματίζονται με τη λειτουργία των σημείων, ζωγραφίζοντας με διάφορους τρόπους (απαλά, δυνατά, γρήγορα, ρυθμικά κ.τ.λ.). Στην δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ με μία κίνηση”, υπάρχουν τρεις εικόνες στις οποίες διακρίνεται το νόημα της γραμμής σε ένα εικαστικό έργο, καθώς και ο χαρακτήρας που διαθέτει η κάθε μία, ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο έχει αποτυπωθεί. Στην ενότητα υπάρχει μία σχετική δραστηριότητα, που προτρέπει τα παιδιά να ζωγραφίσουν αυθόρμητα μία γραμμή στη ζωγραφική τους επιφάνεια, ώστε στη συνέχεια να προχωρήσουν τη ζωγραφική τους με διαφορετικά είδη γραμμών. Στην τρίτη ενότητα με τίτλο “ η μορφή”, υπάρχουν 6 εικόνες, οι οποίες αποτελούν παραδείγματα μορφοποιημένων σχεδίων, ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητή η έννοια της μορφής που αποτελεί κεντρικό άξονα της ενότητας αυτής αλλά και ο χαρακτήρας της σε κάθε έργο τέχνης. Ακόμη, υπάρχει και μία δραστηριότητα, η οποία παροτρύνει τα παιδιά να παρομοιάσουν στοιχεία του σχεδίου τους με μία καινούργια μορφή που αντιστοιχεί σε ανθρώπινη φιγούρα. Στην τέταρτη ενότητα με τίτλο “ το πάθος”, απεικονίζονται 7 εικόνες που αφορούν έργα τέχνης που αποδίδουν την αίσθηση του βάθους. Εξηγώντας τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί αυτό, η ενότητα δίνει στους μαθητές δύο δραστηριότητες για να μπορέσω να Αρχικά να δημιουργήσουν ένα χώρο στην εικαστική τους επιφάνεια και στη συνέχεια να κατασκευάσουμε ένα σκηνικό, για να καταφέρουν να κάνουν εμφανές στο βάθος σε ένα καλλιτεχνικό έργο. Στην 5η και 6η ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ το τρισδιάστατο” και “ η απόδοση του χώρου” αντίστοιχα, υπάρχουν 11 εικόνες, που εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να κατασκευάσουμε ένα προοπτικό- τρισδιάστατο σχέδιο. Επίσης, υπάρχουν και εικόνες από την Βυζαντινή τέχνη και την τέχνη στην εποχή της Αναγέννησης, βοηθώντας τους μαθητές στο να έρθουν σε επαφή για μία ακόμα φορά και με παραδείγματα εκείνων των περιόδων, ενώ ανάμεσα σε αυτές παρατηρούνται ακόμα και έργα τέχνης γλυπτών αντικειμένων αποδίδοντας τον χώρο ως μέρος της σύνθεσης του γλύπτου και “ γεμίζει” τα κενά του. Επιπλέον, διακρίνονται εικόνες, οι οποίες αναδεικνύουν την τάση του κυβισμού σε έργα τέχνης, αμφισβητώντας την αξία της ψευδαίσθησης του βάθους και καταργώντας την απεικόνιση της τρίτης διάστασης.

Ύστερα από όσα προαναφέρθηκαν, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να σχεδιάζουν με αυξανόμενη ευχέρεια, να αποδίδουν ποικίλες ποιότητες χρησιμοποιώντας με φαντασία τα πλαστικά μέσα του σχεδίου, καθώς και να εξοικειωθούν με τη χρήση γεωμετρικών οργάνων στα έργα τέχνης τους. Αξίζει να σημειωθεί Πώς μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται τη σχέση μεγέθους και απόστασης στη φύση και να σχεδιάζουν ένα απλό σχέδιο βασιζόμενοι σε

κανόνες προοπτικής. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το γεγονός ότι μορφοποιούν τις ιδέες τους σε έργα που αγγίζουν τα προσωπικά ενδιαφέροντά τους. Μέσα από αναφορές και εικόνες σχετικές με διάφορες περιόδους στην ιστορία της τέχνης έρχονται σε επαφή και με στοιχεία που απαρτίζουν τον πολιτισμό των εποχών αυτών. Τέλος, μέσω των δραστηριοτήτων που συναντώνται στις σελίδες αυτού του κεφαλαίου, χρησιμοποιούν τον προφορικό και το γραπτό λόγο Για να προσδιορίσουν τα άκυρα και εμφανίσιμη ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά και για να περιγράψουν ακόμα και εμφανείς κοινωνικές Και θρησκευτικές επιδράσεις σε ένα χαρακτηριστικό έργο τέχνης.

5ο κεφάλαιο: Η δική μου πραγματικότητα

Το 5ο κεφάλαιο με τίτλο “ η δική μου πραγματικότητα”, χωρίζεται σε επτά ενότητες, ενώ συνολικά αποτελείται από 37 εικόνες και έξι στρατιώτες για κατανόηση των επιμέρους θεμάτων των ενοτήτων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι χρησιμοποιούνται σχέδια από τη φύση που σχετίζονται με θέματα της φύσης, στα οποία δίνεται μορφή, σχήμα, σύνθεση και προοπτική, αξιοποιούνται στοιχεία ακόμη και από αρχαίους πολιτισμούς αλλά και στοιχεία σύγχρονης και μοντέρνας τέχνης. Μέσα από όλα αυτά επιδιώκεται οι μαθητές να μάθουν να σχεδιάζουν ένα απλό αντικείμενο παρατηρώντας το “ εκ του φυσικού”.

Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ Βλέπω τον κόσμο από την αρχή” αποτελείται από 4 εικόνες, οι οποίες γίνονται αντικείμενο παρατήρησης των παιδιών ως προς τη μορφή των αντικειμένων και τις αλλοιώσεις που τυχόν αυτή υφίσταται στις συγκεκριμένες περιπτώσεις. Στην ενότητα υπάρχει επίσης και μία δραστηριότητα, στην οποία οι μαθητές καλούνται να σχεδιάσουν ποικίλα και γρήγορα σχέδια, και στη συνέχεια να προσθέσουν τα περιγράμματα των αντικειμένων, διορθώνοντας τυχόν ατέλειες. Στη δεύτερη ενότητα με τίτλο “ συγκρίνω” υπάρχουν 7 εικόνες, οι οποίες περιγράφουν ένα τρόπο με τον οποίο μπορεί κανείς να σχεδιάσει μία μορφή ενός αντικειμένου, καθώς και το πώς μπορούμε να πλαισιώσουμε ένα έργο τέχνης με σωστό τρόπο. Η δραστηριότητα που συμπεριλαμβάνεται, ζητάει από τους μαθητές να μετρήσουν τις αναλογίες ενός αντικειμένου, ανάλογα με τον τρόπο μέτρησης που εξυπηρετεί τον καθένα και στη συνέχεια να σχεδιάσουν μία ενιαία σύνθεση. Η τρίτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ το παιχνίδι του φωτός” και η τέταρτη ενότητα με τίτλο “ δημιουργώ, εκφραστικό σχέδιο”, αποτελούνται από πέντε εικόνες η

καθεμία οι οποίες απεικονίζουν έργα τέχνης με διάφορα θέματα, όπου στην 3η ενότητα αφορούν σκίτσα με φωτοσκιάσεις, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές φόρμες και δημιουργώντας τα αντικείμενα πιο φωτεινές και πιο σκοτεινές περιοχές, ενώ στην τέταρτη ενότητα σχετίζονται με έργα τέχνης που αποτελούν φαντασία του καλλιτέχνη, και αντικείμενα δημιουργικότητας και εκφραστικότητας, τονίζοντας έτσι το ενδιαφέρον του αναγνώστη με τις προσέξει. Οι δραστηριότητες που υπάρχουν σε αυτές τις δύο ενότητες βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν αρχικά την αξία τις φωτοσκιάσεις και στη συνέχεια να κληθούν να αναπτύξουν τη φαντασία τους για να σχεδιάσουν ετερόκλητους συνδυασμούς στα σκίτσα τους. η πέμπτη, έκτη και έβδομη ενότητα του κεφαλαίου, με τίτλους “ ο άνθρωπος”, “ προσωπογραφία” και “ κοινωνικά και ανθρώπινα”, αποτελούνται από 14 εικόνες και δύο δραστηριότητες. Οι εικόνες στην 5η ενότητα, απεικονίζουν αρχαία γλυπτά με μία ανθρώπινη φιγούρα της εποχής π.Χ., καθώς και άλλα έργα τέχνης που εκφράζουν την αίσθηση της κίνησης. Έπειτα, απεικονίζονται και διάφορα άλλα σκίτσα με ανθρώπινες φιγούρες, που αποτυπώνουν διάφορες εκφράσεις. Στην 6η ενότητα διακρίνονται κοινά χαρακτηριστικά και ατομικές διαφορές του προσώπου και του σώματος των ανθρώπων ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τη φυλή τους. Τα παιδιά μέσα της δραστηριότητας ανακαλύπτουν άξονες συμμετρίας στο πρόσωπο και στο σώμα, μετρώντας τις αναλογίες του σώματός τους. στην έβδομη ενότητα αναφέρονται οι κοινωνικές επιδράσεις ως παράγοντας διαμόρφωσης του συμβολικού περιεχομένου και της μορφής του έργου. στην ενότητα υπάρχουν και εικόνες από τον Αιγυπτιακό πολιτισμό του 14ου αιώνα π.Χ. γνωστοποιώντας

Οι μαθητές αφού έρθουν σε επαφή με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, πρόκειται να έχουν την ικανότητα πρώτα από όλα να κατανοούν το περιεχόμενο, το νόημα η το μήνυμα ενός χαρακτηριστικού έργου. Επιπλέον, τους δίνεται η δυνατότητα να διακρίνουν στη φύση ορισμένα μεγέθη, άξονες και κλίσεις, ώστε στη συνέχεια να τα αποδίδουν στοιχειωδώς στα έργα τους. Αρκετά σημαντικό είναι και το γεγονός ότι θα μπορούν στο εξής να προσδιορίζουν ακόμα και ορισμένα ιστορικά και μορφολογικά στοιχεία ενός έργου, να διακρίνουν τις εμφανείς επιδράσεις και να κάνουν συγκρίσεις αντιπαραθέτοντας δύο παρεμφερή έργα διαφορετικών εποχών. Με την παρατήρηση, τη συζήτηση, τον προβληματισμό και την έρευνα, τα παιδιά θα κατανοήσουν τη σημασία του σχεδίου στην τέχνη, συσχετίζοντας το σχέδιο ε το νοηματικό περιεχόμενο και των πιθανών συμβολισμό του έργου τέχνης, αλλά και θα ανακαλύψουν διάφορους τρόπους δημιουργικού, εκφραστικού σχεδίου.

6ο κεφάλαιο: Κινούμενο Σχέδιο

Το έκτο κεφάλαιο με τίτλο “κινούμενο σχέδιο” χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες, ενώ συνολικά αποτελείται από 30 εικόνες και τέσσερις δραστηριότητες που βοηθούν στην ουσιαστικότερη κατανόηση των επιμέρους θεμάτων των ενοτήτων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του κεφαλαίου είναι η λειτουργία του κινούμενου σχεδίου αλλά και η χρήση θεμάτων από το καθημερινό περιβάλλον, τις ασχολίες, τα ιδανικά κ.ά. Επίσης στο εν λόγω κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην τέχνη και τη θεματική ιστορία της και στα σύμβολα. Βασικός στόχος του κεφαλαίου είναι να έχουν τη δυνατότητα τα παιδιά να αποτυπώνουν απλά και χωρίς λεπτομέρειες διάφορες στάσεις της ανθρώπινης φιγούρας και να κατανοούν τη λειτουργία των κινουμένων σχεδίων. Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “Μαγικές εικόνες” αποτελείται από έξι εικόνες και μία δραστηριότητα, που αποδίδουν το κύριο μέρος του κεφαλαίου, το οποίο ασχολείται με την ιστορία του κινούμενου σχεδίου που ξεκινάει ήδη από την εποχή των σπηλαίων και το πώς προήλθε η ιδέα της απόδοσης της κίνησης. Οι εικόνες της ενότητας χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα για να κατανοήσουν περισσότερο οι μαθητές την ιδέα αυτή μέσα από φιγούρες που απεικονίζονται, εννοώ μέσα της δραστηριότητας οι μαθητές καλούνται να σχεδιάσουμε ένα κινούμενο σχέδιο ζωγραφίζοντας μία ανθρώπινη φιγούρα, ώστε να έρθουν σε μία πρώτη επαφή με τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να κατασκευαστεί ένα τέτοιου είδους έργο τέχνης. Η δεύτερη ενότητα με τίτλο “βήμα- βήμα”, αποτελείται από εννέα εικόνες, στις οποίες απεικονίζεται κινούμενα σχέδια για να γίνει περισσότερο κατανοητό αυτό που αναλύεται στην ενότητα και σχετίζεται με την τεχνική που ακολουθείται, ώστε να αποτυπωθεί για ολοκληρωμένη ιδέα που υπάρχει για μία ταινία κινουμένων σχεδίων. Γνωρίζοντας τα είδη, τις τεχνικές και το συμβολικό περιεχόμενο του κινούμενου σχεδίου και μετά από παρατήρηση της αλληλουχίας των κινήσεων στη φύση, τα παιδιά καταφέρνουν να δημιουργήσουν έργα δικής τους έμπνευσης. Στην τρίτη ενότητα με τίτλο “παιχνίδια με τα σκίτσα”, γίνεται αναφορά στη δημιουργία σχεδίων με αλληλουχία τρόπο, ενώ χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εικόνας 175, που απεικονίζει την εξέλιξη ενός σκίτσου ζώου σε φύλλο δέντρου. Τέτοιου είδους Μεταμόρφωση καλούνται να κάνουν και οι μαθητές μέσω της δραστηριότητας που ζητάει να χρησιμοποιήσουν φωτογραφίες με διάφορους μορφασμούς, ώστε να υπάρξει “κίνηση” σε αυτές. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στην εικόνα 176, στην οποία υπάρχουν πρόσωπα που εναλλάσσουν τις αντιδράσεις τους και δημιουργούν την αίσθηση της κίνησης. Στην 4η ενότητα με τίτλο “Star των κινουμένων σχεδίων”, υπάρχουν έξι εικόνες στις πρώτες από τις οποίες αρχικά απεικονίζονται παιδικοί συμβολισμοί, εμπνευσμένα από παραμύθια (“ο πρίγκιπας Αχμέτ”,

“Μίκυ Μάους” και μία παιδική ανθρώπινη φιγούρα), ενώ στη συνέχεια διακρίνονται ακόμα και ζωγραφισμένα φιλμ, στα οποία σχεδιάζονται σκίτσα πάνω σε γραμμές Με σκοπό την εναλλαγή των κινήσεων των σχεδίων σε αυτές.

Ύστερα από όσα προαναφέρθηκαν, τα παιδιά εμφανίζουν την ικανότητα να αποδίδουν σχεδιαστικά χώρους, Αντικείμενα και ανθρώπους, να αντιλαμβάνονται τις τέχνες ως οπτική επικοινωνία, να δίνουν μορφή σε ένα φυσικό σχήμα επιλέγοντας το δικό του θέμα και να εργάζονται ομαδικά. Επίσης, του δίνεται η δυνατότητα, να οργανώνουν στοιχειωδώς την πορεία του έργου τους, αλλά και να διακρίνουν και να διαφοροποιούν τις μορφές σε ένα έργο τέχνης. Τέλος, κατανοούν και σχολιάζουν το περιεχόμενο, το νόημα ή το μήνυμα ενός χαρακτηριστικού έργου και τις εμφανείς κοινωνικές επιδράσεις σε αυτό, καθώς συμμετέχουν και σε συζητήσεις που αφορούν την τέχνη.

7ο κεφάλαιο: Πηλός- πλαστική, αρχαίοι πολιτισμοί

Το 7ο κεφάλαιο με τίτλο “πηλός- πλαστική, αρχαίοι πολιτισμοί”, αποτελείται από οκτώ ενότητες στις οποίες υπάρχουν 54 εικόνες και 12 δραστηριότητες που βοηθούν τα παιδιά να είναι σε θέση να πλάθουμε πηλό χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι ως κεντρικό άξονα έχει την χρήση του πηλού, με αφορμή την οποία τα παιδιά καλούνται να έρθουν σε πρώτη επαφή με αυτό το πρωτόγνωρο υλικό και αφού μάθουν να το χειρίζονται μέσω διαφόρων τεχνικών, συγκρίνουν διάφορες περιόδους της ιστορίας της τέχνης και συσχετίζουν το νοηματικό και συμβολικό περιεχόμενο του τρισδιάστατου έργου με τη μορφή του. Επιπλέον, Μαθαίνοντας για την Μινωική και μυκηναϊκή μικρογλυπτική, κλασική και ελληνιστική γλυπτική καθώς και δείγματα από τη νεότερη και σύγχρονη γλυπτική, οι μαθητές χρησιμοποιούν τον πηλό ακόμα και για τη δημιουργία γλυπτών έργων τέχνης.

Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ χωμάτινες δημιουργίες” φέρνει σε μία πρώτη επαφή τους μαθητές με την έννοια του πηλού και του συμβολισμού, ενώ εξηγεί ακόμα και την ιστορία από την οποία προήλθε ο πηλός. Στην ενότητα απεικονίζονται δύο εικόνες που εκφράζουν την αξία του πηλού στα έργα τέχνης. Η δραστηριότητα της ενότητας αποσκοπεί στη γνωριμία του παιδιού με το περίεργο αυτό υλικό. Η δεύτερη ενότητα με τίτλο “ πλάθω” περιγράφει τα βήματα, με τα οποία θα καταφέρει ο κάθε μαθητής να αποδώσει το δικό του καλλιτεχνικό έργο με τη χρήση του πηλού. Η διαδικασία περιγράφεται και μέσα από

τις εικόνες της ενότητας, ενός αυτές υπάρχουν και μερικά παραδείγματα από έργα μαθητών. Η τρίτη ενότητα με τίτλο “ μακαρόνι με φύλλο”, σχετίζεται με τη δραστηριότητα που πρόκειται να κάνουν τα παιδιά απλά θες κεραμικά με τη χρήση μακαρονιού και φύλλου. Στην 4η ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ φόρμα και διακόσμηση”, τα παιδιά με τη βοήθεια των εικόνων μαθαίνουν μελετούν τη φόρμα ενός κεραμικού, δίνοντας στο σχέδιο τους μερικές εναλλακτικές λύσεις. Στη συνέχεια, γνωρίζουν τον μπατανά, ένα υλικό που τους επιτρέπει να προσθέσουν χρώμα στο έργο που έχουν δημιουργήσει ή χρησιμοποιούν πηλό διαφορετικών χρωμάτων για πιο απλό και εύκολο τρόπο. Στην 5η ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ με το χρώμα, το νερό και τη φωτιά”, γίνεται μία αναδρομή στην ιστορία της κεραμικής, η οποία ξεκινάει ήδη από την προϊστορική εποχή, συνεχίζει ως την περίοδο που ανακαλύφθηκε η φωτιά και οι άνθρωποι πλέον μπορούσαν να ψήνουν τον πηλό, από τη διάδοση της από την ανατολή ως τη δύση, την εποχή της κλασικής τέχνης (5ος αιώνας π.Χ.) φτάνοντας ακόμη και στο Ισλάμ και στο Βυζάντιο. Μέσα από αυτές τις αναφορές, Αλλά και τις εικόνες που υπάρχουν, τα παιδιά έρχονται για μία ακόμα φορά σε επαφή με τους Αρχαίους πολιτισμούς εκείνων των εποχών και παρατηρούν τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονταν τα αγγεία τότε από τους ανθρώπους. Στην έκτη ενότητα με τίτλο “ ανάγλυφο”, υπάρχουν δύο εικόνες που απεικονίζουν ένα από τα γνωστά ανάγλυφα του Παρθενώνα, καθώς και την κατασκευή μιας πυλήνης μάσκας από ένα μαθητή με τη χρήση της προσθετικής και αφαιρετικής μεθόδου που περιγράφονται στην ενότητα. Στην 7η ενότητα με τίτλο “ με πολλές όψεις” παρουσιάζονται ανάγλυφα τα οποία διαθέτουν πολλές όψεις ανάλογα με την πλευρά από την οποία τα κοιτάζει κανείς (περίοπτα). Στη δραστηριότητα της ενότητας ζητάτε Από τους μαθητές να σχεδιάσουν μία φιγούρα και από τις τέσσερις όψεις της. Στη συνέχεια, τα παιδιά μαθαίνουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να διαμορφώσουν και να σκαλίζουν ένα έργο τέχνης με τη βοήθεια των εικόνων. Στην 8η ενότητα με τίτλο “ τρισδιάστατη τέχνη”, υπάρχουν 18 ενότητες διαφόρων πολιτισμών, της Αφρικής, της Αμερικής, της Αιγύπτου, της Μεσοποταμίας, της Ελλάδας και άλλων ασιατικών λαών που απεικονίζουν αυτό με το οποίο ασχολείται η εν λόγω ενότητα, δηλαδή την τέχνη των τριών διαστάσεων. Οι εικόνες περιγράφουν γλυπτά και άλλα έργα τέχνης από το 15.000 π.Χ. ενώ γίνεται περιγραφή του κάθε πολιτισμού ξεχωριστά. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά γνωρίζουν και άλλους πολιτισμούς πέρα από τον αρχαίο πολιτισμό της Ελλάδας και εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους.

Οι μαθητές εφόσον εξοικειωθούν με τη χρήση του πηλού, ενδέχεται να μάθουν να πλάθουν απλά, χρηστικά αντικείμενα και ανθρώπινες φιγούρες χωρίς λεπτομέρειες αλλά με

στοιχειώδεις αναλογίες, να χρησιμοποιούν διάφορα είδη συνθέσεις, να δημιουργούν ρυθμικά διακοσμητικά στοιχεία και να αντιλαμβάνονται το έργο ως μορφοποίηση. Επιπρόσθετα, αναγνωρίζοντας στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής τέχνης αλλά και άλλων λαών και εποχών αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα τους μαθαίνουν να συγκρίνουν τα έργα μεταξύ τους να εκφράζουν και να αιτιολογούν τη γνώμη τους για αυτά, αλλά και για έργα δικά τους και των συμμαθητών τους.

8ο κεφάλαιο: Χαρακτική

Το όγδοο κεφάλαιο με τίτλο “ Χαρακτική” , Χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες και αποτελείται από 33 εικόνες και 7 δραστηριότητες που σχετίζονται με τα επιμέρους θέματα των ενότητων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι ότι ως κεντρικό άξονα έχει την έννοια της χαρακτικής αλλά ασχολείται ακόμα και με τη συμβολή της στη διάδοση των ιδεών και των γνώσεων. Το κεφάλαιο αυτό διακρίνει τις διαφορές ανάμεσα στις τεχνικές της χαρακτικής καθώς και την ιδιαιτερότητα της καθεμιάς. Βασικός στόχος του εν λόγω κεφαλαίου είναι τα παιδιά να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται την αξία και τη λειτουργικότητα του πολλαπλού έργου τέχνης.

Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ ανακαλύπτοντας την έντυπη εικόνα” αποτελείται από 11 εικόνες και δύο δραστηριότητες, που περιγράφουν ένα τυπωμένο έργο το οποίο χαράζεται από κάποιον καλλιτέχνη με ένα συγκεκριμένο υλικό με τη μέθοδο της χαρακτικής. Ίχνη χαράξεων εμφανίζονται στο ξύλο, στον χαλκό, στο λίθο όπως φαίνεται και στις εικόνες των σελίδων. Στην ενότητα γίνεται ιστορική αναδρομή της ξυλογραφίας, της χαλκογραφίας και της λιθογραφίας. Μέσα από την δραστηριότητα των παιδιών ανακαλύπτουν τη δημιουργία τύπωμα τον πάνω σε κάποιο υλικό. Στη δεύτερη ενότητα με τίτλο “ έκφραση και δύναμη”, υπάρχουν έξι εικόνες τονίζοντας το εκφραστικό περιεχόμενο ενός έργου, χρησιμοποιώντας ο καλλιτέχνης μερικές φορές ακόμα και το στοιχείο της παραμόρφωσης ή της υπερβολής σε αυτά. Τη μέθοδο της χαρακτικής χρησιμοποιούν μερικές φορές οι καλλιτέχνες για να εκφράσουν και θέματα κοινωνικού περιεχομένου διαδίδοντας την κριτική του στάση πάνω σε αυτά που αποτυπώνουν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εικόνας 254 (“ μέχρι θανάτου”), στην οποία ο καλλιτέχνης δίνοντας μορφής τα χαρακτηριστικά μιας ηλικιωμένης γυναίκας, φανερώνει την κριτική στάση τους σχετικά με το φαινόμενο της γυναικείας φιλαρέσκειας. Στην 3η ενότητα γίνεται αναλυτική περιγραφή

του τρόπου με τον οποίο σχεδιάζεται ένα έργο τέχνης πάνω σε υλικά του ξύλου του χαλκού και του λίθου. Η τέταρτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ χαράζω και τυπώνω” αποτελείται από οκτώ εικόνες και δραστηριότητες που βοηθούν τους μαθητές να εξοικειωθούν με τη μέθοδο της χαρακτηριστικής, χρησιμοποιώντας ένα καινούργιο υλικό και έγχρωμα χαρακτηριστικά για ένα πιο καλαίσθητο αποτέλεσμα.

Ύστερα από την εκμάθηση και την επαφή των παιδιών με όσα αναφέρθηκαν στις εν λόγω ενότητες του όγδοου κεφαλαίου, οι ίδιοι θα μπορούν πλέον να δημιουργούν έργα κατάλληλα για χάραξη, καθώς επίσης θα μάθουν να ζαράζουν και να τυπώνουν τα έργα τους. Τέλος, θα αποκτήσουν τη δυνατότητα να βρίσκουν και να εφαρμόζουν νέες τεχνικές.

9ο κεφάλαιο: Η ζωή και οι τέχνες

Το ένατο κεφάλαιο με τίτλο “ η ζωή και τέχνες” χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες, ενώ αποτελείται από 20 εικόνες και 10 δραστηριότητες, που σχετίζονται με τον κεντρικό άξονα του εν λόγω κεφαλαίου, δηλαδή τα θέματα από έργα τέχνης. Επίσης στο κεφάλαιο αυτό εντάσσεται και η έννοια της εικονογράφησης, της πολύτεκνης έκφρασης καθώς και η χρήση της θεατρικής μάσκας που εκπροσωπούν τον χαρακτήρα ενός έργου. Τέλος, γίνεται αναφορά στη μίμηση της τέχνης και στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να εκφραστεί κανείς μέσα από αυτήν. Βασική επιδίωξη του κεφαλαίου είναι να μάθουν τα παιδιά να μορφοποιούν τις ιδέες τους έργα και να είναι σε θέση να διαμορφώνουν ποικίλες εναλλακτικές προτάσεις για την απόδοση ενός θέματος.

Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ εικόνες των μύθων” αποτελείται από τρεις εικόνες και δύο δραστηριότητες, ενώ εντάσσει την έννοια της εικονογράφησης. Μέσα από τις εικόνες δίνονται παραδείγματα εικονογραφήσεις παραμυθιών και ιστοριών και μέσω των δραστηριοτήτων, οι μαθητές καλούνται να δώσουν μορφή σε κάποιο παραμύθι ή ιστορία που επιθυμούν. Η δεύτερη ενότητα με τίτλο “ φανταστικός κόσμος” και η τρίτη ενότητα με τίτλο “ μεταμορφώνομαι” αποτελούνται από 12 εικόνες και επτά δραστηριότητες συνολικά. Στις ενότητες αυτές συνδυάζεται η τέχνη με το θέατρο, η δραματοποίηση δηλαδή της ιδέας, πηγή της οποίας μπορεί να αποτελέσει ένα συναίσθημα, κάποιο γεγονός έθιμο ή ένα εικαστικό έργο. Για τη δραματοποίηση μιας ιδέας μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ακόμα και μάσκες, οι οποίες δίνουν μορφή σε μία προσωπικότητα και εκφράζουν κάποιο συναίσθημα. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να κατασκευαστούν μάσκες απλές, τρισδιάστατες

Και διάφορες άλλες, με τους οποίους πειραματίζονται τα παιδιά μέσω των δραστηριοτήτων. Η 4η ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ τέχνη και μίμηση” αποτελείται από τρεις εικόνες και μία δραστηριότητα, εκφράζοντας την τέχνη της μίμησης, την οποία κατέχουν Όλοι οι άνθρωποι από μικρή ηλικία και μέσω της οποίας χρησιμοποιούν κάτι ως πρότυπο. Μέσω της δραστηριότητας, τα παιδιά βοηθούνται περισσότερο στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο μπορούν να αντιγράψουν μία ιδέα.

Μέσα από τις ενότητες που αναλύθηκαν, οι μαθητές πειραματίζονται Με νέα μέσα και οργανώνουν στοιχειωδώς την πορεία του έργου τους. Επίσης αναγνωρίζουν την ουσιαστική συμβολή της σύνθεσης στην οργάνωση και στο νόημα κάθε έργου τέχνης και αντιλαμβάνονται το έργο ως μορφοποίηση. Τέλος τα παιδιά εκφράζουν τις εμπειρίες τους συσχετίζοντας την τέχνη με την πραγματικότητα.

10ο κεφάλαιο: Ένα πρωινό στον Παρθενώνα

Το 10ο κεφάλαιο των εικαστικών της Α' Γυμνασίου με τίτλο “ Ένα πρωινό στον Παρθενώνα” αποτελείται από επτά ενότητες, στις οποίες απεικονίζονται 34 εικόνες και έξτρα στρατιώτες που ασχολούνται με το κύριο χαρακτηριστικό του κεφαλαίου, δηλαδή με την ιστορία της κλασικής τέχνης (5ος αιώνας π.Χ.). Στο συγκεκριμένο σημείο αναλύεται Η αισθητική και ιστορική προσέγγιση του Παρθενώνα και της Αρχαίας Ελληνικής τέχνης, ενώ να μάθουν τα παιδιά να κατανοούν και να αιτιολογούν τη σημασία της.

Στις ενότητες του κεφαλαίου με τίτλο “ αγναντεύοντας”, “ τα μυστικά της τέχνης”, “ ύλη και φως” και “ μυθικοί θεοί”, απεικονίζονται 17 εικόνες και τρεις δραστηριότητες συνολικά. Μέσα από το περιεχόμενο αυτών αλλά και των σχετικών αναφορών τις συγκεκριμένες ενότητες, οι μαθητές παρατηρούν τη μορφή του Παρθενώνα και έρχονται σε επαφή με περισσότερες αντιστοιχίες που αφορούν στην ξύλινη και μαρμάρινη κατασκευή. Επίσης, γνωρίζουν το συσχετισμό του αρχιτεκτονήματος με νεότερες και σύγχρονες κατασκευές, Διατυπώνοντας τις απόψεις τους για το εύρημα των εκλεπτύνσεων και την αντίληψη της ενότητας των γλυπτών με τα αρχιτεκτονικά μέλη του 5ου αιώνα π.Χ. Οι ενότητες με τίτλο “ ταξίδι στο χρόνο”, “ στην καρδιά της δημιουργίας” και “ ελληνικά χρώματα” αποτελούνται από 16 εικόνες και δύο δραστηριότητες, οι οποίες βοηθούν τα παιδιά να διακρίνουν τις διαφορές της τεχνοτροπίας ανάμεσα στα αρχαϊκά, τα κλασικά και τα ελληνιστικά αγάλματα του εγχειριδίου. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο διαθέτει αρκετά στοιχεία

πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας, τα οποία ανακαλύπτουν οι μαθητές, αλλά κατανοούν ακόμη και το πώς επηρεάζεται η τέχνη και ο πολιτισμός μιας χώρας από διάφορους παράγοντες όπως τη γεωγραφική της θέση, το πολίτευμα, το κλίμα και την ιστορία που κουβαλάει.

Μέσα από αυτό το κεφάλαιο ενδέχεται τα παιδιά αρχικά να ξεχωρίζουν τα κύρια είδη σύνθεσης σε ένα χαρακτηριστικό έργο τέχνης, καθώς και να κατανοήσουν τη σημαντικότητα της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης όπως προαναφέρθηκε, αλλά και το νόημα και το περιεχόμενο του Παρθενώνα και να μάθουν να αντλούν έμπνευση από τα μνημεία, να τα αξιολογούν και να δείχνουν σεβασμό απέναντι σε αυτά.

11ο κεφάλαιο: Στους θησαυρούς του μουσείου

Το ενδέκατο κεφάλαιο με τίτλο “ στους θησαυρούς του Μουσείου”, αποτελείται συνολικά από τέσσερις ενότητες, στις οποίες υπάρχουν 12 εικόνες και τέσσερις δραστηριότητες που σχετίζονται με τα επιμέρους θέματα των ενότητων. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του κεφαλαίου είναι η αισθητική ανάλυση του έργου τέχνης, το οποίο συνδυάζεται με υλικά και τεχνικές, μορφικά στοιχεία, μορφές εικαστικών Τεχνών και με την ιστορία της τέχνης. Βασικός στόχος είναι η κατανόηση της αξίας της αισθητικής απόλαυσης και της λειτουργίας ενός έργου καθώς και η ερμηνεία του.

Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ το μουσείο και εγώ”, Αποτελείται από δύο εικόνες που απεικονίζουν την επίσκεψη παιδιών σε ένα αρχαιολογικό μουσείο εξερευνώντας διάφορα έργα τέχνης εκείνης της περιόδου και την επίσκεψη στο μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι. Η ενότητα αυτή φέρνει κοντά τα παιδιά με τον χώρο του Μουσείου Και τα βοηθάει να ανακαλύψουν και να συνδέσουν το παρελθόν Με το παρόν και πιο συγκεκριμένα την τέχνη του παρελθόντος με αυτή του παρόντος και του μέλλοντος. Η δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ ενώ πλησιάζει το έργο τέχνης”, αποτελείται από τρεις εικόνες που περιγράφουν έργα τέχνης και από μία δραστηριότητα που Ζητείται από τα παιδιά με τη βοήθεια ερωτημάτων να κάνουν ανάλυση ενός έργου. Στην τρίτη ενότητα με τίτλο “βλέπω και κατανοώ” υπάρχουν έξι εικόνες που απεικονίζουν κυρίως έργα τέχνης που βρίσκονται σε γνωστά μουσεία και βοηθούν τα παιδιά να ανακαλύψουν στοιχεία από τον πολιτισμό και την ιστορία προέλευσης τους. Μέσω της δραστηριότητας, οι μαθητές καλούνται να ανακαλύψουν τυχόν συναισθήματα που τους προκαλεί ένα έργο τέχνης μέσα

από στοχευμένα ερωτήματα που αφορούν το συγκεκριμένο. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα του κεφαλαίου με τίτλο “ εκείνο που μου αρέσει” αναλύεται η προσωπική προτίμηση και η αξιολόγηση που αποδίδει ένα άτομο απέναντι σε μία μορφή τέχνης ή σε ένα έργο της. Τα παιδιά προσεγγίζοντας ένα έργο τέχνης ασκούνται στην ανάλυση και τον συσχετισμό των στοιχείων του και μαθαίνουν την αξία αυτού.

Αφού έρθουν σε επαφή οι μαθητές με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως πρόκειται να μάθουν να διακρίνουν τις μορφές των εικαστικών έργων και να τις εξετάζουν ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες τους αλλά και να χρησιμοποιούν το λόγο τους απαραίτητους όρους για τις καλλιτεχνικές του δραστηριότητες, να εκφράζουν και να αιτιολογούν τη γνώμη τους για τα έργα τους και τα έργα τέχνης και να συμμετέχουν ευχαρίστως σε συζητήσεις γύρω από την τέχνη. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι να γίνονται δεκτές όλες οι προσωπικές αποκρίσεις των παιδιών από όλους, ώστε να γίνει κατανοητό ότι ένα ίδιο έργο λειτουργεί διαφορετικά σε κάθε άνθρωπο.

3.5.2. Ανάλυση Σχολικού Εγχειριδίου Β' Γυμνασίου

1^η Διδακτική Ενότητα : Υλικά, Τεχνικές, Πειραματισμοί

Στο σχολικό εγχειρίδιο των εικαστικών της Β' Γυμνασίου υπάρχουν συνολικά 4 διδακτικές ενότητες εκ των οποίων η κάθε μια χωρίζεται στις αντίστοιχες θεματικές της. Συγκεκριμένα η 1^η Διδακτική Ενότητα : Υλικά, Τεχνικές, Πειραματισμοί χωρίζεται σε τρεις θεματικές : Το σχέδιο και το χρώμα, Το χαρτί και οι τεχνικές του, Ψηφιδωτό - Γλυπτική με ξύλο.

Στο θέμα 1 : Το σχέδιο και το χρώμα (σελ.8-23), το βιβλίο των εικαστικών πληροφορεί τους μαθητές για το ελεύθερο και το γραμμικό σχέδιο αλλά και για το χρώμα. Συγκεκριμένα, στη σελίδα 8 αναφέρει “Με τα δύο είδη σχεδίου, το ελεύθερο και το γραμμικό, απεικονίζουμε ό,τι υπάρχει στο περιβάλλον μας, ό,τι υπάρχει μέσα μας αλλά και ό,τι θέλουμε να κατασκευάσουμε”, κάνοντας έτσι μια μικρή εισαγωγή, παραθέτοντας στη συνέχεια την αναλυτική διαδικασία που ακολουθούμε για τα δύο αυτά σχέδια. Τέλος γίνεται αναφορά στο χρώμα και συγκεκριμένα στα υλικά και τις τεχνικές του (ξύλομπογιές, ακουαρέλες, κτλ.). Η θεματική 1 έχει πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που αποτελείται από έντονα χρώματα (υδατοχρώματα) αλλά και από σκούρες αποχρώσεις (σχέδιο με κάρβουνο), με αναφορά στους αντίστοιχους καλλιτέχνες αλλά και μαθητές, όπως στη σελίδα 21 “Έργο

του μαθητή με λαδοπαστέλ’’. Συγκεκριμένα, παραθέτει έργα του Ντα Βίντσι, Πικάσο, Σεζάν εμπνέοντας έτσι τους μαθητές πέρα από το να πληροφορηθούν για τους μεγάλους καλλιτέχνες, να εκφραστούν και οι ίδιοι μέσα από την τέχνη. Στο τέλος της θεματικής 1 παραθέτει πλήθος εργασιών, βοηθητικές τόσο για τον μαθητή όσο και για τον ίδιο τον δάσκαλο, εντάσσοντας την τέχνη με τις δραστηριότητες άλλων μαθημάτων όπως στη σελίδα 23 με τα μαθηματικά και τη μουσική.

Στο θέμα 2 : Το χαρτί και οι τεχνικές του (σελ.24-32), γίνεται αναφορά στη τέχνη που μπορεί να δημιουργηθεί με τη χρήση του χαρτιού, ένα υλικό το οποίο ο άνθρωπος χρησιμοποιεί καθημερινά στη ζωή του. Επικεντρώνεται ιδιαίτερα στους Κινέζους και στις παραδόσεις τους, οι οποίοι ανακάλυψαν το χαρτί το 2ο μ.Χ. αιώνα. Συνεχίζει την αναφορά του στους Ιάπωνες οι οποίοι ανέπτυξαν την τεχνική της χαρτοδιπλωτικής, γνωστό και ως origami, η οποία διαδόθηκε και χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια από όλη την Ευρώπη τόσο ως ενασχόληση όσο και σε θρησκευτικές και παραδοσιακές τελετές. Ταυτόχρονα το βιβλίο παραθέτει φωτογραφικό υλικό από τις παραδόσεις της Κίνας όπως στην εικόνα 3 σελ. 25 <<Διπλή ευτυχία>> αλλά και στη σελ. 26 η εικόνα 12 <<Σπειροειδής χαρταετός>> και η εικόνα 13 <<Κυβικοί χαρταετοί>>. Μέσα από την ανάλυση αυτή οι μαθητές μπορούν να διακρίνουν στοιχεία του δικού μας πολιτισμού και να ανιχνεύσουν τις ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ των διαφορετικών αυτών πολιτισμών. Συγκεκριμένα στη σελ. 26 αναφέρει συγκεκριμένα ‘‘«Όποιος δεν έπαιξε ποτέ του με χαρταετό, δεν κοίταξε όσο χρειάζεται ψηλά. Όποιος δεν ένιωσε την αντίσταση του μεγάλου σπάγκου, δεν εκατάλαβε τη δύναμη του αέρα». Με αυτά τα λόγια ο λαογράφος Δημήτρης Λουκάτος δίνει μια άλλη διάσταση στον χαρταετό, το αγαπημένο παιχνίδι και έθιμο της Καθαρής Δευτέρας.’’. Γίνεται λοιπόν αναφορά στο έθιμο του ελληνικού πολιτισμού, στο πέταγμα του χαρταετού τη Καθαρά Δευτέρα, μια κινητή γιορτή με την οποία ξεκινάει η Σαρακοστή για την Ορθόδοξη Εκκλησία ενώ ταυτόχρονα σημαίνει και το τέλος των αποκριών. Εορτάζεται 48 ημέρες πριν την Κυριακή της Ανάστασης του Χριστού, το χριστιανικό Πάσχα. Ενώ παράλληλα στη σελ. 26, εικόνα 11 <<Επίπεδος χαρταετός>> διακρίνουμε ένα είδος χαρταετού της Κίνας, ο οποίος είναι κατασκευαστικά ίδιος με τον χαρταετό που πετάμε και οι Έλληνες την Καθαρά Δευτέρα.

Τέλος, παραδίδει προτάσεις ‘‘βήμα- βήμα’’ για κατασκευές με χαρτιά και χαρτόνια όπως στη σελ. 28- 29 αλλά και στη σελ. 30. Και σε αυτή τη θεματική, το βιβλίο παραθέτει πλούσιο φωτογραφικό υλικό με 40 συνολικά εικόνες ενώ ταυτόχρονα κάνει αναφορά σε γνωστούς καλλιτέχνες όπως ο Σβίτερς, ο Ματίς και ο Ντε Σαν Φαλ. Πολύ σημαντικό να αναφέρουμε ότι στη σελ. 32 τοποθετεί θέματα προς διερεύνηση για τους μαθητές, τα οποία

σχετίζονται με το χαρτί σε συνδυασμό με τα μαθήματα Γεωγραφία, Ιστορία, Χημεία, Τεχνολογία, Λογοτεχνία, Οικιακή Οικονομία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, παραδίδοντας ταυτόχρονα και ανάλογα site για επέκταση γνώσεων και ενασχόλησης. Συγκεκριμένα στο 4ο θέμα προς διερεύνηση το οποίο αναφέρει “Η ανακύκλωση του χαρτιού και οι ωφέλειές της.”, εντάσσοντας το μαθητή στη σωστή χρήση του χαρτιού έπειτα από κάθε χρησιμοποίησή του, δηλαδή την ανακύκλωση.

Στο θέμα 3 : Ψηφιδωτό - Γλυπτική με ξύλο (σελ.34-41), ο συγγραφέας “χωρίζει” τη θεματική σε δυο υπο ενότητες. Έτσι στο πρώτο μέρος ασχολείται με τη τέχνη του ψηφιδωτού ενώ στο δεύτερο μέρος στη γλυπτική με ξύλο. Κάνει αναφορά στην ιστορία της τέχνης του ψηφιδωτού και επομένως στον ελληνικό πολιτισμό, καθώς ξεκίνησε στον ελλαδικό χώρο τον 5ο π.Χ. αιώνα με τα δάπεδα από βότσαλα. Αργότερα εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο όπως και στους Ρωμαίους οι οποίοι υιοθέτησαν τον πλούσιο διάκοσμο της ελληνιστικής εποχής. Το ψηφιδωτό χρησιμοποιήθηκε για μεγάλη χρονική περίοδο στη διακόσμηση εσωτερικών και εξωτερικών χώρων όπως δημόσιων κτηρίων, λουτρά, πολυτελείς κατοικίες ενώ κατά τη βυζαντινή περίοδο χρησιμοποιήθηκε στις εσωτερικές επιφάνειες των εκκλησιών. Στο τέλος αυτής της υπο ενότητας και συγκεκριμένα στη σελ. 36, εικόνα 8α, β, γ, δ παρατίθεται βήμα-βήμα η κατασκευή ενός ψηφιδωτού, δίνοντας έτσι την δυνατότητα στους μαθητές να κατασκευάσουν ένα ανάλογο σχέδιο με τα αντίστοιχα υλικά. Στο δεύτερο μέρος, παρατίθεται η γλυπτική με ξύλο η οποία όπως αναφέρει το βιβλίο των εικαστικών συνδέθηκε ιδιαίτερα με την ορθόδοξη εκκλησία. Και σε αυτή τη θεματική, το βιβλίο των εικαστικών επιδιώκει να πληροφορήσει τους μαθητές για την Αρχαία Ελλάδα συνδυάζοντας την με την Ορθόδοξη Εκκλησία αλλά και τα έργα που έχουν δημιουργεί και διασωθεί από εκείνη την εποχή όπως βλέπουμε και στις παρακάτω εικόνες.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η αναφορά στη σελίδα 39, παράγραφος 3.5., σχετικά με την ξυλογλυπτική στην ελληνική παράδοση. Συγκεκριμένα λέει ότι “Οι άνθρωποι κληρονομούν από τους προγόνους τους αντιλήψεις και αξίες για τη ζωή, την κοινωνία και τα έργα της. Όλος ο πολιτισμικός πλούτος που διατηρείται με αυτό τον τρόπο ως την εποχή μας αποτελεί την παράδοση ενός τόπου.”, αναλύοντας στη συνέχεια την λαϊκή τέχνη και την ξυλογλυπτική. Κατονομάζει επίσης κέντρα ξυλογλυπτικής της Βορειοδυτικής Ελλάδας όπως το Πήλιο, τη Σκύρο, τη Κρήτη κ.ά. Σήμερα, έργα λαϊκής τέχνης φυλάσσονται στα λαογραφικά μουσεία. Η συγκεκριμένη θεματική είχε συνολικά 26 φωτογραφίες, ιδιαίτερα σημαντικές καθώς σχετίζονται με την ελληνική παράδοση. Τέλος παραθέτει όπως σε κάθε θεματική, εργασίες προς διερεύνηση αλλά και καλλιτέχνες όπως τον Γκάουντι και τον Σαγκάλ.

2^η Διδακτική Ενότητα : Εφαρμοσμένες Τέχνες

Η Διδακτική Ενότητα 2 (σελ.42-49), αποτελείται από μια και μοναδική θεματική η οποία αναφέρεται στη διακόσμηση των εσωτερικών χώρων και στα σκηνικά. Το εγχειρίδιο των εικαστικών της Β' Γυμνασίου παρουσιάζει τη σπουδαιότητα της ισορροπίας μεταξύ χρωμάτων και διακόσμησης για την αισθητική ενός χώρου. Για παράδειγμα αναφέρει σχετικά με το φωτισμό, τη διαφοροποίηση στο χώρο ως προς τη ποιότητα του φωτισμού, την ένταση αλλά και την κατεύθυνσή του ενώ παράλληλα διευκρινίζει και τα επιμέρους στοιχεία σύνθεσης (διακόσμηση) για να επιτευχθεί η αρμονία όπως τα έπιπλα, τα παράθυρα, το πάτωμα, κ.ά. Επισημάνει ταυτόχρονα τη σημαντικότητα και την επιρροή που έχει η εκάστοτε κοινωνία ως προς την αισθητική της διακόσμησης αλλά και των χρωμάτων που επιλέγουν, σελ. 46 «Η διακόσμηση ακολουθεί τις αντιλήψεις της κοινωνίας για την τέχνη και έτσι δημιουργούνται τα διάφορα στιλ, δηλαδή το ύφος κάθε εποχής.», αναφέροντας μερικά από τα στιλ που επικρατούν στις μέρες μας, όπως το μπαρόκ, το νεοκλασικό και το μοντέρνο. Ιδιαίτερη έμφαση στη 2^η αυτή διδακτική ενότητα δίνεται στη σελ. 47 όπου το εγχειρίδιο επικεντρώνεται στη σκηνογραφία του Αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Συνδυάζει τα εικαστικά με την ιστορία του πολιτισμού της Αρχαίας Ελλάδας, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις των μαθητών σε συνδυασμό της θεωρίας με τις εικόνες. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι στην Αρχαία Ελλάδα οι άνθρωποι οργάνωναν τελετουργικές εκδηλώσεις προς τιμήν των θεών οι οποίες στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. απέκτησαν θεατρική μορφή. Επισημαίνει σημαντικά στοιχεία του Αρχαίου θεάτρου όπως την σκηνή, την ορχήστρα, το κοίλον, τα παραπετάσματα, τις ξύλινες κατασκευές, τα ενδύματα, τους κοθόρνους αλλά και τα προσωπεία. Οι εικόνες 10, 11, 12 και 13 στη σελ. 47 απεικονίζουν λεπτομερώς το <<στήσιμο>> του Αρχαίου ελληνικού θεάτρου, αλλά και τα <<προσωπεία>> που φορούσαν στις τραγωδίες και τις κωμωδίες όπως βλέπουμε και παρακάτω.

Σε αυτή τη θεματική παρουσιάζονται συνολικά 16 φωτογραφίες ενώ ταυτόχρονα παραθέτονται εργασίες προς άσκηση των μαθητών αλλά και καλλιτέχνες όπως ο Ερνστ Τσίλερ και ο Γιάννης Τσαρούχης.

3^η Διδακτική Ενότητα : Μορφικά Στοιχεία

Στο θέμα 1 : Η υφή (σελ.50-57), ο συγγραφέας επικεντρώνεται στις τέχνες τις οποίες μπορεί ο άνθρωπος να αντιληφθεί με την όρασή του, χωρίς να χρειαστεί να τις αγγίξει.

Αναφέρεται επίσης και στις ματιέρες, τις οποίες χρησιμοποιούν οι καλλιτέχνες στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν υφές, χρησιμοποιώντας στην ανάμειξη χρωμάτων και άλλα υλικά όπως χώμα, άμμο, κερί, ξυλαράκια, κλωστές κ.ά. Παράδειγμα αποτελεί η εικόνα 5 στη σελ. 51, η τρίχινη υφή στο έργο της Μέρετ Οπενχάιμ αλλά και η εικόνα 1 στη σελ. 50, το ανάκτορο της Κνωσού, το οποίο αποτελούσε σημαντική πόλη κατά την αρχαιότητα στην Κρήτη. Συνδυάζοντας έτσι την τέχνη με την ιστορία του πολιτισμού μας, ενημερώνοντας και διευρύνοντας τις γνώσεις των μαθητών για των προγόνους μας.

Τέλος, στη σελ. 57 των εικαστικών της Β' Γυμνασίου, παρουσιάζει στους μαθητές το Μουσείο της Αφής, το οποίο βρίσκεται στην χώρα μας και συγκεκριμένα στην Καλλιθέα με θέμα : «Απαγορεύεται να ΜΗΝ αγγίζετε!». Στο Μουσείο αυτό, οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να αγγίζουν και να ψηλαφήσουν αγάλματα, αγγεία, γλυπτά, πιστά αντίγραφα των πρωτοτύπων που εκτίθενται σε μουσεία της χώρας μας. Δίνει έτσι την δυνατότητα στους μαθητές είτε να επισκεφθούν το συγκεκριμένο Μουσείο είτε να επιχειρήσουν μαζί με τη βοήθεια του δασκάλου, μια ανάλογη ενέργεια στο χώρο της τάξης τους.

Η θεματική 1 της διδακτικής ενότητας 2, αποτελείται συνολικά από 20 φωτογραφίες, όλες βασισμένες πάνω στην τέχνη της υφής- όρασης. Παρουσιάζονται επίσης καλλιτέχνες όπως ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Καραβάτζιο αλλά και κινήματα όπως ο Σουρεαλισμός - Υπερρεαλισμός και η Ποπ Αρτ. Στο τέλος της θεματικής υπάρχει υλικό πάνω στο οποίο μπορούν να δουλέψουν οι μαθητές σε συνεργασία με τον δάσκαλο.

Στο θέμα 2 : Ο όγκος και ο χώρος (σελ.58-69), ο συγγραφέας αναφέρεται στον όγκο της γλυπτικής, στο χώρο των τρισδιάστατων και δισδιάστατων έργων. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό αυτής της θεματικής είναι ο συνδυασμός της εικαστικής τέχνης με τα άλλα μαθήματα του σχολείου και συγκεκριμένα με τα Θρησκευτικά και την Ιστορία. Οι μαθητές κατά διάρκεια της ανάγνωσης, μπορούν να διακρίνουν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, αντλώντας ιδέες από την ελληνική παράδοση, τα οποία μπορούν να ενσωματώσουν σε έργα τους. Ειδικότερα, στη σελ. 58, ο συγγραφέας στην προσπάθειά του να εξηγήσει στους αναγνώστες (μαθητές) τον όγκο της γλυπτικής, ο οποίος όπως αναφέρει διακρίνεται σε ανάγλυφα και ολόγλυφα - χαμηλά και υψηλά, φέρνει ως παράδειγμα την εικόνα 1, η οποία απεικονίζει την Κοίμηση της Θεοτόκου.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας “περνά” στο χώρο των τρισδιάστατων έργων, αναφέροντας ότι η αρχιτεκτονική διευθετεί τον χώρο και μορφοποιώντας τον εκφράζει την αισθητική κάθε λαού, σε κάθε εποχή. Δίνοντας έτσι στον μαθητή να αντιληφθεί τη συνέχεια των εικαστικών τεχνών από εποχή σε εποχή. Φέρνει ως παράδειγμα το στίγμα που άφησε η αρχιτεκτονική των αρχαίων πολιτισμών στους ναούς και τα ανάκτορα, συγκρίνοντας τους

χώρους που ήταν χτισμένα στο παρελθόν και στους χώρους που είναι χτισμένα στο παρόν, θέλοντας να υπογραμμίσει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα που έχασαν, όταν στερήθηκαν τον περιβάλλοντα χώρο που είχαν τη χρονική περίοδο της κατασκευής τους. Ως παράδειγμα πάλι χρησιμοποιεί στοιχεία της ελληνικής παράδοσης και συγκεκριμένα στη σελ. 61, τις εικόνες 12 και 13.

Τέλος, αναφέρεται στο χώρο των δισδιάστατων έργων μιλώντας για την Βυζαντινή ζωγραφική αλλά και για τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της Αναγέννησης, θέλοντας έτσι να επικεντρωθούν οι μαθητές στην απεικόνιση του πραγματικού κόσμου, στον οποίο τοποθετούνται οι ανθρώπινες μορφές. Ως παράδειγμα, κάνει χρήση εικόνων, αντλημένες από τον χώρο της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στις σελ. 65-66, όπως η Σταύρωση του Χριστού και ο Ευαγγελισμός (εικόνες 21,23,24,25,26,28).

Συνοψίζοντας, η θεματική 2 της διδακτικής ενότητας 3 των εικαστικών της Β' Γυμνασίου περιέχει 34 φωτογραφίες, οι οποίες πολλές από αυτές βασίζονται στην θρησκευτικό-πολιτισμό του ελληνικού λαού. Στο τέλος της θεματικής παραδίδονται υλικά και εργασίες με τα οποία μπορούν να δουλέψουν οι μαθητές, με τη βοήθεια του αρμόδιου δασκάλου αλλά και εμπνεόμενοι από την ανάλογη θεματική. Επίσης κάνει αναφορά σε σημαντικούς καλλιτέχνες όπως ο Ντονατέλο και ο Ντε Κίρικο και παραδίδει γλωσσάρι για σημαντικές έννοιες που αναφέρθηκαν κατά την ανάγνωση της θεματικής όπως ο όρος "μη παραστατικά έργα".

4^η Διδακτική Ενότητα : Ανάλυση Έργου - Ιστορία Τέχνης

Στο θέμα 1 : Ανάλυση και σύνθεση (σελ.70-79), ο συγγραφέας επικεντρώνεται στον τρόπο οργάνωσης ενός έργου ώστε να επιτευχθεί συνοχή και ενότητα. Όσον αφορά την ανάλυση, αναφέρει το περιεχόμενο που είναι το πνευματικό μέρος του έργου και τη μορφή που είναι η εξωτερική όψη. Αναφέρει επίσης και την μοναδικότητα κάθε έργου τέχνης, καθώς ο καλλιτέχνης εκφράζει μέσα από αυτό τον τρόπο που βλέπει τον κόσμο, τα συναισθήματα και τις ιδέες του. Στη σύνθεση, αναφέρει ότι μπορεί να περιέχει λίγα επιμέρους στοιχεία και να φαίνεται απλή ή περισσότερα και να διακρίνεται από μια ποικιλία. Γι' αυτό και το αισθητικό αποτέλεσμα μιας σύνθεσης καθορίζεται από διάφορα στοιχεία όπως η τοποθέτηση και η διάταξη του κάθε επιμέρους στοιχείου, η κατεύθυνση αλλά και η έμφαση ώστε να τονιστεί η μοναδικότητά του. Τέλος, προσθέτει και την επανάληψη στοιχείων προσδίδοντας στο έργο συνοχή και κινητικότητα. Κατά την ανάγνωση της θεματικής με θέμα ανάλυση και σύνθεση, διακρίνουμε και σε αυτή το στοιχείο της θρησκείας

και συγκεκριμένα της Ορθόδοξης Εκκλησίας όπως στη σελ. 73, η εικόνα 11 η οποία δείχνει την Αγία Οικογένεια, σχηματίζοντας ένα νοητό τρίγωνο (κρυφή γεωμετρία).

Στο τέλος της θεματικής παραδίδονται στους μαθητές υλικά που απαιτούνται για να ολοκληρώσουν τις εργασίες οι οποίες παρέχονται από το εγχειρίδιο. Ακριβώς δίπλα, ο συγγραφέας θέλοντας να κινητοποιήσει και να εμπνεύσει τον μαθητή, παραθέτει “έργο μαθητή” (σελ. 79, εικόνα 29). Τέλος, ενημερώνει τους μαθητές για τα κύρια θέματα που ασχολήθηκαν σε αυτήν την θεματική αλλά και τους καλλιτέχνες, παραθέτοντας τα συνοπτικά στο “Γλωσσάρι- Καλλιτέχνες”. Η θεματική περιλαμβάνει συνολικά 29 φωτογραφίες με διαφορετικό περιεχόμενο η κάθε μια, καθώς ο συγγραφέας θέλει να φανεί η σύνθεση του κάθε έργου, μέσα από τα σχήματα, την κατεύθυνση, την τοποθέτηση, την επανάληψη στοιχείων κ.ά. Σημαντικό να αναφέρουμε σε αυτή την θεματική, τον συνδυασμό των εικαστικών τεχνών με τα άλλα μαθήματα του σχολείου σε θέματα και εφαρμογές. Ειδικότερα, στη σελ. 79, στην ενότητα “διαθεσιμότητα”, ο συγγραφέας βάζει τον μαθητή να σκεφτεί και να προτείνει ιδέες βάση της δικής του κρίσης, συνδυάζοντας πάντα την τέχνη με τα άλλα μαθήματα και συγκεκριμένα με τη Μουσική, την Φυσική Αγωγή και την Οικιακή Οικονομία.

Στο θέμα 2 : Αλληγορικά και συμβολικά έργα (σελ.80-85), γίνεται φανερό πως ο συγγραφέας επιλέγει να επικεντρωθεί στην αρχαία ελληνική μυθολογία αλλά και σε άλλους εξωευρωπαϊκούς πολιτισμούς , στην προσπάθειά του να “εξηγήσει” στους μαθητές, τους δύο βασικούς όρους αυτής της θεματικής. Τα σύμβολα, τα χρώματα και άλλα στοιχεία, έχουν διαφορετική σημασία από πολιτισμό σε πολιτισμό, παίζοντας σε αυτά πρωταρχικό ρόλο οι θρησκευτικές αντιλήψεις κάθε λαού αλλά και η εποχή που διανύουμε την εκάστοτε χρονική περίοδο. Οι μαθητές σε αυτή τη θεματική αντιλαμβάνονται ότι η τέχνη χρησιμοποιεί σύμβολα, αναγνωρίζουν λίγα εξωευρωπαϊκά έργα τέχνης και μαθαίνουν να σέβονται την τέχνη κάθε πολιτισμού, όπως για παράδειγμα στη σελ. 82, η εικόνα 5 : το γλυπτό του «Σίβα Ναταράγια», η θρησκεία του Ινδουισμού. Σε αυτή τη θεματική λόγω του ότι υπάρχει έντονο το στοιχείο της μυθολογίας αλλά και το νόημα στη χρήση συμβόλων και χρωμάτων, οι μαθητές μαθαίνουν να περιγράφουν αυτό που βλέπουν σε ένα έργο όπως για παράδειγμα πως τα χρώματα μεταφέρουν σε κάθε πολιτισμό διαφορετικά συναισθήματα (σελ. 84). Η συγκεκριμένη θεματική είναι μικρή σε έκταση και περιλαμβάνει 15 φωτογραφίες. Παραθέτει τέλος εργασίες και τα αντίστοιχα υλικά προς εξάσκηση των μαθητών, δίνοντάς τους την δυνατότητα να πειραματιστούν είτε στο χώρο του σχολείου είτε στο σπίτι τους.

Στο θέμα 3 : Βυζαντινή τέχνη (σελ.86-91), ο συγγραφέας επικεντρώνεται στην αρχιτεκτονική της εκκλησίας και στις τέχνες που υπάρχουν στο Βυζάντιο. Διακρίνεται

πλούσιο φωτογραφικό υλικό από την απλότητα που υπάρχει στις εκκλησίες στην εξωτερική τους όψη και την λαμπρότητα που επικρατεί στο εσωτερικό τους χώρο. Ταυτόχρονα γίνεται αντιληπτή και η χρήση εικόνων της Παναγίας αγκαλιά με τον μικρό Χριστό.

Σε όλο το φάσμα της ανάλυσης του εγχειριδίου διακρίνουμε έντονα τη χρήση του χριστιανισμού, όπως και σε αυτή την θεματική. Σε αντίθεση με τη τελευταία μας θεματική, στην οποία ο συγγραφέας, όπως θα δούμε και παρακάτω εστιάζει την προσοχή του σε εξωευρωπαϊκές τέχνες, διεισδύοντας τους μαθητές στην αναγνώριση και άλλων κουλτούρων, στην αποδοχή τους και στην αναγνώριση των μηνυμάτων που θέλουν να περάσουν μέσα από τα δικά τους έργα. Η θεματική 3, της διδακτικής ενότητας 4, απαρτίζεται από 21 φωτογραφίες, όλες βασισμένες στον χριστιανισμό. Διαθέτει επίσης υλικά και εργασίες και συνοψίζει τους καλλιτέχνες που είδαμε σε αυτή τη θεματική. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφέρουμε την προσπάθεια του συγγραφέα να συνδυάσει την εικαστική τέχνη και με άλλα μαθήματα του σχολείου όπως τη Γεωγραφία, τα Θρησκευτικά, τη Γλώσσα- Λογοτεχνία και τη Μουσική (σελ.91).

Στο θέμα 4 : Εξω- ευρωπαϊκή τέχνη (σελ.92-103), αναφέρεται στις ομοιότητες που έχουν οι διαφορετικοί πολιτισμοί μεταξύ τους, στις τέχνες τους. Επισημαίνει επίσης και τη συμβολή του Μ. Αλεξάνδρου και τις κατακτήσεις του αφήνοντας το στίγμα του ελληνικού πνεύματος σε πολλούς λαούς της Ασίας (μέχρι την Ινδία), ενώ ταυτόχρονα δέχεται επιρροές από αυτούς. Κατά την περίοδο της Αναγέννησης, και στους αιώνες που ακολουθούν, η Ευρώπη εξελίσσεται κάνοντας την επικοινωνία με τους άλλους λαούς πιο εύκολη. Όλοι πλέον έρχονται σε επαφή με την Εξω-ευρωπαϊκή τέχνη, η οποία εκτιμάται ιδιαίτερα και επηρεάζει άμεσα το Μοντέρνο Κίνημα. Στη συνέχεια της θεματικής αναλύονται διάφορες τέχνες όπως της Αφρικανικής, της Ισλαμικής, της Κινέζικης. Η θεματική 4 της διδακτικής ενότητας 4, περιλαμβάνει πλούσιο φωτογραφικό υλικό, βασισμένες σε τέχνες διαφορετικών λαών , διαθέτει εργασίες και γλωσσάρι και ο συγγραφέας επιχειρεί και σε αυτή την ενότητα να συνδυάσει τις εικαστικές τέχνες με άλλα μαθήματα του σχολείου και συγκεκριμένα με τη Γεωγραφία, τα Θρησκευτικά, τη Λογοτεχνία και τη Μουσική (σελ. 103).

3.5.3. Ανάλυση Σχολικού Εγχειριδίου Γ' Γυμνασίου

Εισαγωγή

Το βιβλίο των εικαστικών της Γ΄ γυμνασίου αποτελεί το μέσο, από το οποίο θα αντιληφθούμε εάν στο συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο διαφαίνονται τόσο στοιχεία τέχνης και πολιτισμού, όσο και εάν προβάλλονται αξίες και ζητήματα που να προέρχονται από το χώρο της κοινωνικής εργασίας.

Η παρούσα ανάλυση έχει ως στόχο την ανάλυση των εικόνων και των πηγών του σχολικού εγχειριδίου των εικαστικών της Γ΄ γυμνασίου με την μέθοδο της ανάλυσης του περιεχομένου. Το βιβλίο με τίτλο «Εικαστικά Γ΄ Γυμνασίου», κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Διόφαντος, η συγγραφή του πραγματοποιήθηκε από τη συντακτική ομάδα Ιωάννη Αντονόπουλου και Μαρία Δουκάκη υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι εικόνες και οι πηγές στο συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο, τα είδη τεχντροπίας που χρησιμοποιούνται (σκίτσο, ρεαλιστική εικόνα, φωτογραφία κ.ά.) (Χριστοδούλου, 2007) και ο τρόπος με τον οποίο υποδηλώνουν τον υποστηρικτικό ρόλο των εικόνων και των πηγών, που έχει ως στόχο να δημιουργήσει ένα περιβάλλον ευαισθησίας σε κοινωνικά θέματα.

Το δείγμα που επιλέγεται είναι το σχολικό εγχειρίδιο των εικαστικών του μαθητή. Συγκεκριμένα θα αναλυθούν όλες οι ενότητες του βιβλίου και πιο διεξοδικά αυτές που θα σκιαγραφούνται ζητήματα κοινωνικής εργασίας. Στο σημείο αυτό της πτυχιακής μας εργασία θα ασχοληθούμε με το εμπειρικό κομμάτι, με σκοπό να αναδειχθούν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

1^η Ενότητα: Μορφικά στοιχεία

Η πρώτη ενότητα του βιβλίου αναλύει τα μορφικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας. Συγκεκριμένα, η δημιουργική τέχνη φαίνεται από την πρώτη στιγμή του βιβλίου στη σελίδα 8, καθώς παρουσιάζεται ένα έργο τέχνης με πολύ ρεαλιστικό και αναπαραστατικό τρόπο. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιεί έντονα χρώματα, πολλά αντικείμενα και αντρικές και γυναικείες φιγούρες. Με αυτόν τον τρόπο σκιαγραφείται η καλλιτεχνική εμπειρία του ζωγράφου.

Έπειτα ακολουθεί η πρώτη ενότητα του βιβλίου. Εκεί αναλύονται πέντε θεματικές ενότητες, από τις οποίες διαφαίνονται κυρίως στοιχεία που αφορούν την τέχνη και τον πολιτισμό. Οι θεματικές ενότητες είναι οι ακόλουθες. Η πρώτη είναι το «Φως και οι φωτοσκιάσεις». Σε αυτό το σημείο ο συγγραφέας παρουσιάζει το φως μέσα από την

επιστήμη, το οποίο αναλύεται και εξηγείται από έμπειρους επιστήμονες όπως τον Νεύτων και τον Άϊνστάϊν. Στη συνέχεια αποτυπώνει το φως και τις σκιάσεις που δημιουργεί καθώς με αυτό τον τρόπο έχουμε τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τον όγκο, το ανάγλυφο και το χρώμα ενός αντικειμένου. Ένα τέτοιο αντικείμενο απεικονίζεται στην εικόνα 3 και 4 στη σελίδα 11 τα οποία αποτελούν εικόνες αρχαίου πολιτισμού. Αφού μέσω της τέχνης παρουσιάζει τόσο στοιχεία πολιτισμού στη συνέχεια αναδεικνύει και στοιχεία τέχνης καθώς παρουσιάζει το φως και τις φωτοσκιάσεις μέσα από τη ζωγραφική. Στο σημείο αυτό του βιβλίου ένα παιδί θα έχει τη δυνατότητα να ανακαλύψει την αίσθηση του βάθους, του όγκου και της πλαστικότητας, ζητήματα που αφορούν την τέχνη. Επιπρόσθετα, μέσα από το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο των εικαστικών, το παιδί θα γνωρίσει στοιχεία πολιτισμού, όπως κάποιες σπηλαιογραφίες οι οποίες απεικονίζονται στο βιβλίο και έτσι θα έχουν τη δυνατότητα να τις μάθουν και να τις αναγνωρίσουν σε επίσκεψή τους στο σπήλαιο που θα απεικονίζονται. Με το φως και τις φωτοσκιάσεις ασχολήθηκαν διάσημοι καλλιτέχνες της εποχής, όπως ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι, οι ζωγράφοι του Μπαρόκ κ.α. Χρησιμοποιεί ακόμα είκοσι έξι εικόνες στην πρώτη θεματική και παρουσιάζει έργα τέχνης και εικόνες που φανερώνουν αντικείμενα της αρχαίας Ελλάδας.

Έπειτα στη δεύτερη θεματική ενότητα με τίτλο «Ο όγκος μέσα από τον τόνο και το χρώμα» δεν διαπιστώνονται ούτε στοιχεία τέχνης και πολιτισμού αλλά και ούτε ζητήματα που να αφορούν το χώρο της κοινωνικής εργασίας. Αναλύονται μόνο μέσα και τεχνικές που αφορούν την εικαστική δημιουργία. Αναλύει την οπτική αντίληψη του όγκου και παρουσιάζει την διάσταση της ζωγραφικής η οποία μπορεί να αποδοθεί με τις φωτοσκιάσεις που πραγματοποιεί ο ζωγράφος στις δημιουργίες του. Έπειτα ο συγγραφέας μιλάει για τους Έλληνες ζωγράφους του 20^{ου} αιώνα και αναφέρει κάποιους από αυτούς όπως τον Γιώργο Μπουζιάνη, τον Γιάννη Τσαρούχη και τον Νίκο Εγγονόπουλο. Επίσης αναφέρει και άλλους Έλληνες καλλιτέχνες και παρουσιάζει στις εικόνες δίπλα από αυτούς τα έργα τους. Σε αυτή την θεματική παρουσιάζει τριάντα διαφορετικές εικόνες με σκοπό να αναδείξει στοιχεία τέχνης. Στη συνέχεια στην τρίτη θεματική της πρώτης ενότητας με τίτλο «Ο χώρος και το βάθος», γίνονται αντιληπτά θέματα που αφορούν το ευρύτερο πλαίσιο του πολιτισμού. Συγκεκριμένα, μέσω της αρχιτεκτονικής σε μνημεία και σε χώρους πολιτισμού διαφαίνονται τα στοιχεία της τέχνης. Στην θεματική αυτή ενότητα πέρα από την αρχιτεκτονική που έγινε αναφορά, σκιαγραφείται η γλυπτική και η ζωγραφική που αποτελούν σημεία που προάγουν την τέχνη. Ακολουθεί η ιστορική αναδρομή της αρχιτεκτονικής που αποτελεί τόσο δημιούργημα τέχνης όσο και πολιτισμού, καθώς παρουσιάζονται εικόνες πολιτιστικών

κέντρων και μνημείων. Στη συνέχεια ο συγγραφέας μας κάνει μία αναφορά στην αρχιτεκτονική με σκοπό να καταλήξει σε πολιτισμικά στοιχεία όπως ο ρομαντισμός και ο κλασικισμός. Σε αυτό το σημείο παρουσιάζονται δέκα οχτώ εικόνες που προβάλλουν την κλασική και μοντέρνα τέχνη. Επιπρόσθετα στην επόμενη θεματική με τίτλο «Κίνηση, ένταση και δύναμη» γίνονται φανερά η κίνηση και τα χρώματα που χρησιμοποιεί ένας καλλιτέχνης με σκοπό να παρουσιάσει τα έργα του με τέτοιο τρόπο ώστε να φαίνονται ήρεμα ή έντονα να δίνουν την αίσθηση ότι κινούνται ή ότι είναι δυναμικά. Τέλος διαφαίνεται η τελευταία θεματική αυτής της ενότητας η οποία είναι «Η δομή και η σύνθεση». Εκεί ο Πλάτωνας, ο Λέων Μπατίστα Αλμπέρτι, ο Πολ Σεζάν και άλλοι να αναλύουν τη δομή και τη σύνθεση του έργου τους. Η θεματική αυτή απευθύνεται κυρίως στην τέχνη και δεν παρουσιάζει στοιχεία πολιτισμού. Αναλύει γραμμικά σχέδια και τις βασικές αρχές της σύνθεσης.

Από αυτή την ενότητα το παιδί θα αποκομίσει στοιχεία και γνώσεις που αφορούν την τέχνη και τον πολιτισμό καθώς και θα αντλήσει εμπειρίες που αποτελούν πηγή της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Θα γνωρίσει ζωγράφους και θα ανακαλύψει πολιτισμικά στοιχεία που ίσως να μην γνώριζε. Η πρώτη αυτή ενότητα του σχολικού εγχειριδίου των εικαστικών αποτελεί σημαντική διδασκαλία για έναν μαθητή καθώς θα αποκτήσει εμπειρίες πάνω στην καλλιτεχνική δημιουργία.

2^η Ενότητα: Εφαρμοσμένες Τέχνες

Η δεύτερη ενότητα του σχολικού εγχειριδίου παρουσιάζει εφαρμοσμένες τέχνες και χρηστικά έργα. Με αυτό τον τρόπο διακρίνεται σε τρεις θεματικές ενότητες. Η πρώτη έχει ως τίτλο «Σχέδιο γραφιστικής, αφίσα και έντυπο». Πιο συγκεκριμένα, από την αρχή της πρώτης θεματικής διακρίνονται στοιχεία τέχνης, καθώς αναλύονται οι εφαρμοσμένες τέχνες, η γραφιστική και το έντυπο. Ο συγγραφέας εμβαθύνει σε αυτά τα θέματα στην ανάλυσή του και παράλληλα μέσα από παραδείγματα και εικόνες παρουσιάζει πως εξελίσσεται η τέχνη. Επιπρόσθετα, η αφίσα που αναλύεται παρακάτω είναι ένα κομμάτι που αναδεικνύει την τέχνη, ωστόσο μέσα από αυτή μπορούν να αποτυπωθούν ζητήματα που να αφορούν κοινωνικά θέματα. Μέσω της αφίσας μπορούν να αποτυπωθούν εικόνες και λόγια με κοινωνικό περιεχόμενο, όπως τα δικαιώματα των ανθρώπων και η καταπολέμηση της βίας στα σχολεία. Αυτό γίνεται αντιληπτό και από τις πολλές εικόνες που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.

Έπειτα ο συγγραφέας αναλύει την δεύτερη θεματική ενότητα που είναι ο «Βιομηχανικός σχεδιασμός». Συγκεκριμένα, αναφέρεται σε μία τεχνική και παρουσιάζει την ιστορική της εξέλιξη. Βέβαια, ο σχεδιασμός αποτελεί τέχνη για ένα παιδί, όπου εξελίσσοντάς την μπορεί να γίνει αργότερα ένας αρχιτέκτονας, ασκώντας μία τέχνη. Έπειτα ο συγγραφέας αναφέρεται στην τρίτη θεματική ενότητα τον «Σχεδιασμό ενδύματος και μόδας». Έτσι, λοιπόν, παρουσιάζεται ο ορισμός και η καταγωγή του ενδύματος. Συγκεκριμένα στη σελίδα 62, παρουσιάζονται εικόνες ενδυμάτων του αρχαίου πολιτισμού αλλά και εικόνες ενδυμάτων του σήμερα. Στη συνέχεια, εξηγεί πως σχεδιάζεται ένα ένδυμα και αναφέρει και την ιστορική του εξέλιξη παρουσιάζοντας πάλι μία εικόνα μίας «Κόρης στην Ακρόπολη του 520 π.Χ». Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά μαθαίνουν για πολιτισμικά στοιχεία του τόπου τους που αποτελούν και καλλιτεχνικές δημιουργίες. Ωστόσο οι εικόνες αυτής της διδακτικής ενότητας φανερώνουν έντονα την πολιτισμική εξέλιξη. Έπειτα η «Μεταμόρφωση και το θεατρικό κουστούμι» αποτελούν στοιχεία τέχνης όπου το παιδί μπορεί να αντλήσει και γνωρίσει. Τέλος σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται ακόμα και η κατασκευή κοσμημάτων που αποτελεί και εκείνη ένα είδος τέχνης και δημιουργίας.

Το παιδί, λοιπόν σε αυτή την ενότητα έρχεται κοντά με την τέχνη και τον πολιτισμό, έχει τη δυνατότητα να τα γνωρίσει και να τα πραγματοποιήσει καθώς και στο τέλος της ενότητας αυτής υπάρχουν αρκετές εργασίες και μέσα για να χρησιμοποιήσει την τέχνη και τον πολιτισμό. Επίσης είναι και η μοναδική ενότητα του σχολικού εγχειριδίου όπου υπάρχει τρόπος να προάγει στοιχεία της κοινωνικής εργασίας, καθώς μέσω της αφίσας έχει τη δυνατότητα να παρουσιάσει κοινωνικά ζητήματα.

3^η Ενότητα: Νέες Τεχνολογίες

Η τρίτη ενότητα του σχολικού εγχειριδίου ασχολείται με τις νέες τεχνολογίες που εξελίσσουν την τέχνη. Η πρώτη θεματική ασχολείται με τη «Φωτογραφία». Αναλύει τη διαδικασία που ακολουθείται για μία φωτογραφία καθώς και τις τεχνικές που θα την προάγουν. Επίσης η φωτογραφία έχει εφαρμογές στην επιστήμη (φυσική, ιατρική, αρχαιολογία), την ειδησεογραφία (εφημερίδες, περιοδικά, τηλεόραση), την διαφήμιση, τις κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και την καλλιτεχνική δημιουργία. Στη συνέχεια εξηγεί πως χρησιμοποιείται στη ζωγραφική η φωτογραφία και πως την παρουσιάζει με παραστατικό τρόπο. Έτσι λοιπόν, αναφέρει σημαντικούς καλλιτέχνες όπως τους Άντι

Γουόρχολ και τον Πίτερ Μπλέικ που στις δημιουργίες τους παρουσίασαν εικόνες από διάφορες φωτογραφίες και έργα τέχνης. Μέσα από τη φωτογραφία τα παιδιά θα γνωρίσουν ένα καινούργιο μέσο τέχνης και δημιουργίας και θα μπορέσουν να το εξελίξουν και ίσως αργότερα να αποτελέσει και ένα μέρος του επαγγέλματός τους.

Στη συνέχεια, η δεύτερη θεματική της τρίτης ενότητας αναφέρεται στο «Βίντεο και τον Ηλεκτρονικό Υπολογιστή». Στην αρχή παρουσιάζεται η έβδομη τέχνη όπως ονομάζεται που είναι ο κινηματογράφος, ο οποίος στηρίχθηκε στα τεχνικά μέσα (οθόνη, μηχανή λήψης και προβολής) δημιουργώντας μία καινούργια καλλιτεχνική γλώσσα. Αποτελεί μία δημιουργία στο χώρο της τέχνης καθώς μέσα από αυτόν μπορούμε να δούμε ταινίες. Στοιχεία μιας ταινίας αποτελούν, η σκηνοθεσία, η λήψη πλάνων και η διαδικασία του μοντάζ. Επίσης μπορούμε μέσω αυτής της τέχνης να δημιουργήσουμε και να επεξεργαστούμε βίντεο. Σίγουρα θα αποτελέσει το πιο ενδιαφέρον μέσο τέχνης που θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα παιδιά, καθώς θα έχουν εικόνα και ήχο και θα είναι εύκολο να το αντιληφθούν.

Έπειτα ο συγγραφέας αναλύει τη δυνατότητα της καλλιτεχνικής δημιουργίας η οποία εξελίσσεται με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και της ψηφιακής εικόνας. Το παιδί θα έχει τη δυνατότητα μέσω του υπολογιστή να μάθει να εκτυπώνει, να επεξεργάζεται ταινίες και βίντεο και μέσω κάποιων προγραμμάτων σχεδίασης, θα έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί την ψηφιακή εικόνα. Επιπρόσθετα το παιδί θα γνωρίσει με αυτόν τον τρόπο την βίντεο-τέχνη (Video Art) και θα μπορεί να την αξιοποιήσει αργότερα. Από αυτή την ενότητα, το παιδί θα μάθει περισσότερα πράγματα που θα αφορούν την τέχνη καθώς η δημιουργία βίντεο και η επεξεργασία ταινιών αποτελούν ένα είδος εξέλιξης της σημερινής τέχνης.

4^η Ενότητα: Αφηρημένη Τέχνη – τα μη παραστατικά έργα

Η αφηρημένη τέχνη αποτελεί την τελευταία διδακτική ενότητα του σχολικού εγχειριδίου της Γ' γυμνασίου. Στην αρχή παρουσιάζει την εξέλιξη της αφηρημένης τέχνης, η οποία δημιουργείται με μη παραστατικά έργα. Είναι και αυτή ένα είδος τέχνης με αφηρημένα σχέδια και ζωγραφιές. Ένα τέτοιο σχέδιο παρουσιάζεται στη σελίδα 83 σε εικόνα και μπορεί να γίνει αντιληπτό από ένα παιδί. Η αφηρημένη τέχνη έχει τις ρίζες της στο «Σεζάν», ο οποίος αναγνώριζε την προέλευσή της από γεωμετρικά στερεά. Σημαντικοί καλλιτέχνες που βασίστηκαν σε αυτού του είδους την τέχνη είναι ο Καντίσκι, ο Μάλεβιτς και ο Μόντριαν. Έπειτα ακολουθήθηκαν δύο κατευθύνσεις της Αφαίρεσης, η γεωμετρική ή ψυχρή αφαίρεση

και η εξπρεσιονιστική ή λυρική αφαίρεση, καθώς επίσης αναφέρεται και η ανάλυσή τους. Το παιδί μπορεί φυσικά μέσω των εργασιών που έχει στο τέλος της πρώτης θεματικής να ασχοληθεί περισσότερο με αυτό το θέμα και να γνωρίσει καλύτερα την αφηρημένη τέχνη.

Στη συνέχεια, καθιερώνεται ο Κυβισμός μέσω δύο γνωστών καλλιτεχνών τους Ζορζ Μπρακ και Πάμπλο Πικάσο. Οι δύο αυτοί ζωγράφοι αποτυπώνουν τα έργα τους με την μορφή αντικειμένων, τοπίων και ανθρώπων με την χρήση γεωμετρικών στερεών, ζωγραφίζοντας όλες τις πλευρές του θέματος. Εξελίσσοντας τον Κυβισμό δημιουργείται η τέχνη του κολάζ με την χρήση χαρτονιών, κομμάτια από υφάσματα και από κλωστές. Έπειτα, ο Πικάσο δημιούργησε έργα συνθέτοντας κομμάτια από πραγματικά αντικείμενα και αυτό το είδος της τέχνης ονομάζεται Ασαμπλάζ, που είναι το κολάζ σε τρισδιάστατη διάσταση. Αυτή η νέα καλλιτεχνική δημιουργία έδωσε έμπνευση και σε άλλους καλλιτέχνες να χρησιμοποιήσουνε νέα μέσα για τα έργα τους. Στη συνέχεια ο συγγραφέας αναφέρει κάποιους καλλιτέχνες όπως τον Κούρτ Σβίτερς και τον Μαξ Έρνεστ κ.α, οι οποίοι ασχολήθηκαν με αυτού του είδους την τέχνη. Αυτό γίνεται αντιληπτό και από την εικόνα 4 που είναι στη σελίδα 88. Το κεφάλαιο αυτό το ολοκληρώνει ο συγγραφέας με δραστηριότητες που τα παιδιά θα μπορούσαν να ασχοληθούν με σκοπό να γνωρίσουν αυτή την τέχνη.

Τέλος, η τελευταία θεματική του σχολικού εγχειριδίου της Γ' γυμνασίου είναι οι «Ομοιότητες και οι διαφορές των Καλών Τεχνών». Στην τελευταία αυτή θεματική, ο συγγραφέας εξηγεί τι είναι τέχνη, τι ειδικότητα έχει ο καλλιτέχνης και αναφέρεται επίσης και στο έργο. Ο συγγραφέας παρουσιάζει πιο διεξοδικά την αρχιτεκτονική, την γλυπτική και τη ζωγραφική και παρουσιάζει τις «Ομοιότητες» και τις σχέσεις μεταξύ των τεχνών. Η δημιουργία των έργων ζωγραφικής, της αρχιτεκτονικής και της γλυπτικής αποτυπώνονται στο παραδοσιακό σχέδιο. Πολλά ρεύματα του 20^{ου} αιώνα απελευθερώθηκαν από το σχέδιο και εκφράστηκαν με το χρώμα. Επίσης και η χαρακτηριστική έχει και αυτή την αφετηρία της στο σχέδιο, καθώς μέσα από αυτήν υπήρχε η δυνατότητα να παράγονται πολλά αντίτυπα της ίδιας εικόνας. Επιπρόσθετα παρουσιάζει την τέχνη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και πως οι παλιές μέθοδοι των τεχνών αντικαταστάθηκαν από νέες. Έτσι ολοκληρώνεται και η τελευταία ενότητα του βιβλίου η οποία αναφέρεται στις νέες τέχνες της πιο σύγχρονης κοινωνίας.

Δ) ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Αποτελέσματα- Συζήτηση- Προτάσεις

4.1. Αποτελέσματα- Συζήτηση

Τα Εικαστικά της Α' γυμνασίου εξετάζουν σφαιρικά τη θεώρηση της τέχνης, καθότι σε κάθε θεματική ενότητα συνδυάζεται η θεωρία με τη δημιουργία. Εκτός από το βασικό σχολικό εγχειρίδιο υπάρχει όμως και το τετράδιο εργασιών του μαθητή, που βοηθάει τα παιδιά να εμπεδώσουν ευχάριστα τις γνώσεις τους, να αντλήσουν έμπνευση από έργα τέχνης, να γνωρίσουν ποικίλες τεχνικές, να πειραματιστούν με απλά υλικά, να κρίνουν και να συγκρίνουν έργα τέχνης με παιδικά έργα. Και τα δύο βιβλία (βιβλίο μαθητή και τετράδιο εργασιών) εκτός όμως από την τέχνη, φέρνουν το μαθητή και κοντά στην έννοια και σε στοιχεία που αφορούν στον πολιτισμό τόσο της χώρας μας, όσο και των άλλων λαών, κάτι που συμβάλλει στο να εμπλουτίσει το κάθε παιδί τις γνώσεις του, να διευρύνει τους ορίζοντές του, ακόμη και να έρθει σε επαφή με τη διαφορετικότητα, με κάτι δηλαδή το οποίο δεν προέρχεται από τον τόπο προέλευσής του. Συνεπώς, στα "Εικαστικά Α' Γυμνασίου", εκτός των παραπάνω, δίνεται έμφαση στη δημιουργικότητα, την εικαστική έκφραση, την ανάπτυξη φαντασίας και σκέψης. Μέσα στο σχολικό εγχειρίδιο, δεν εντοπίζεται η ανάδειξη κάποιου κοινωνικού ζητήματος, το οποίο θα χρειαζόταν να γίνει αντικείμενο σχολιασμού, πέρα από τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν (στοιχεία τέχνης-πολιτισμού και διαφορετικότητα) και τους τρόπους με τους οποίους προσεγγίζουν τα παιδιά.

Έχοντας ολοκληρώσει την ανάλυση του σχολικού εγχειριδίου των εικαστικών της Β' Γυμνασίου παραθέτουμε τα ανάλογα αποτελέσματα. Πρόκειται για ένα βιβλίο με πλούσιο φωτογραφικό υλικό, αφού σε κάθε διδακτική ενότητα περιλαμβάνονται πάνω από 60 φωτογραφίες. Σε κάθε ενότητα δεν παύει να διακρίνεται η εστίαση στην τέχνη και στον προσδιορισμό της, στην αναφορά σε υλικά για την δημιουργία ενός έργου και στην ανάλυση ορισμών μη γνωστές προς τους μαθητές, στο οποίο απευθύνεται και το βιβλίο. Ο μαθητής μέσα από την σταδιακή ανάγνωση του εγχειριδίου μαθαίνει να εκφράζει τα συναισθήματά του και να μεταδίδει μηνύματα με την εικαστική γλώσσα, συνεργάζεται με τους συμμαθητές του και εκφέρει την γνώμη του προς τα έργα τους δημιουργώντας ένα φιλικό και ομαδικό κλίμα εμπιστοσύνης. Ταυτόχρονα, ο μαθητής βρίσκει νέες τεχνικές από διάφορες πηγές και

επιχειρεί να τις εφαρμόσει σε έργα του, μαζί με την σωστή καθοδήγηση του δασκάλου αλλά και του εγχειριδίου το οποίο είναι πλούσιο από εργασίες. Σημαντικό είναι να αναφερθεί και η προβολή του ελληνικού πολιτισμού μέσα από το εγχειρίδιο της Β' γυμνασίου όπως μέσα από τον χριστιανισμό, από έργα Ελλήνων καλλιτεχνών, από την μυθολογία του ελληνικού λαού αλλά και από τις παραδόσεις. Τέλος, σε πολλά σημεία παραθέτονται έργα μαθητών, δίνοντας έτσι κίνητρο στους αναγνώστες- μαθητές, να επιχειρήσουν ή και να εμπνευστούν να δημιουργήσουν ένα ανάλογο έργο. Συνοψίζοντας, το εγχειρίδιο των εικαστικών της Β' γυμνασίου βασίζεται κατά κύριο λόγο στις διάφορες μορφές της τέχνης που μας παρουσιάζει αλλά και στον πολιτισμό επικεντρώνοντας κυρίως στις παραδόσεις του ελληνικού λαού ως προς την θρησκεία. Ωστόσο παρά το ότι επιδιώκει τον συνδυασμό με άλλα μαθήματα του σχολείου, δεν διαφαίνονται θέματα κοινωνικού ζητήματος.

Το μάθημα των εικαστικών της Γ' τάξης του γυμνασίου αποτελεί σημαντική βαθμίδα στην εκπαίδευση ενός μαθητή, καθώς πέρα από τη μάθηση των καλλιτεχνικών, προσφέρει στα παιδιά εμπειρίες και γνώσεις, καλλιεργεί την επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους και δίνει τη δυνατότητα αναγνώρισης των συναισθημάτων και των ικανοτήτων. Έτσι, λοιπόν, αναφέρεται εκτενώς σε θέματα καλλιτεχνικής δημιουργίας, καθώς και σε θέματα που αφορούν τον πολιτισμό. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα από το σχολικό εγχειρίδιο των εικαστικών της Γ' γυμνασίου, να γνωρίσουν και να εξελίξουν την μάθηση τους πάνω στις τέχνες. Να αντιληφθούν πόσο μεγάλη έκταση δημιουργεί η τέχνη και συνάμα μέσα από το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο να αποκομίσουν στοιχεία που αφορούν και τον πολιτισμό. Γίνεται βέβαια αντιληπτό από το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου δεν προωθούνται ζητήματα και αξίες που να αφορούν τον κλάδο της κοινωνικής εργασίας, όπως διαπιστώθηκε και στην ανάλυσή μας παραπάνω. Επικεντρώνεται στην τέχνη και τον πολιτισμό και δεν προάγει θέματα και ζητήματα που να αφορούν την δουλειά ενός κοινωνικού λειτουργού στις σχολικές κοινότητες. Αναγκαίο, λοιπόν, είναι ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός να έχει πιο ενεργό ρόλο στα σχολεία με σκοπό να καταπολεμήσει στοιχεία διαφορετικότητας και να δημιουργήσει ένα κλίμα ενότητας και συνεργασίας μεταξύ παιδιών και δασκάλων. Σημαντικό επίσης θα είναι να διαφαίνεται και ο ρόλος του μέσα από το συγκεκριμένο μάθημα, καθώς έτσι θα συνδυαστεί η τέχνη και ο πολιτισμός προωθώντας την κοινωνική εργασία στα σχολεία με πιο δημιουργικό τρόπο.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία επικεντρώθηκε στην αναζήτηση, καταγραφή και ανάλυση τυχόν κοινωνικών ζητημάτων που παρουσιάζονται στα σχολικά εγχειρίδια των

εικαστικών της Α', Β' και Γ' Γυμνασίου. Οι αρχές της θεματικής ανάλυσης αποτελούν βασικό στοιχείο της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς από αυτή τη μελέτη διαπιστώθηκε ότι δεν αναδεικνύονται τέτοιου είδους θέματα στα εν λόγω εγχειρίδια.

Σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, διαπιστώθηκε ότι η εκπαίδευση μεταδίδει στοιχεία της τέχνης και του πολιτισμού περνώντας το μήνυμα στους μαθητές ότι αποτελεί βασικό εφόδιο στην εξέλιξη της μετέπειτα ζωής τους. Ειδικότερα στο περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων της Α' και Γ' τάξης διαφαίνονται έντονα στοιχεία της διαφορετικότητας καθώς προωθούνται δραστηριότητες και εικόνες που αφορούν άλλες χώρες, πολιτισμούς και εθνικότητες αλλά και στοιχεία συνεργασίας που αναπτύσσονται από δραστηριότητες που αναγράφει το σχολικό βιβλίο του μαθητή. Αναφορικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, και καθώς από την θεματική ανάλυση που προέκυψε, διαπιστώθηκε ότι δεν προωθούνται ζητήματα από τον χώρο της κοινωνικής εργασίας και συγκεκριμένα θέματα όπως η προώθηση της ισότητας, ο σχολικός εκφοβισμός και η περιθωριοποίηση (Καλλινικάκη, Κασσέρη, 2014). Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να προχωρήσει σε συνεργασία με το σχολικό πλαίσιο, με σκοπό την πρόληψη και την αντιμετώπισή δύσκολων καταστάσεων που αντιμετωπίζονται στη σχολική κοινότητα, χρησιμοποιώντας στην παρέμβασή του στοιχεία που να αφορούν την τέχνη και τον πολιτισμό (Κανδυλάκη, 2008). Από την έρευνα που προέκυψε όπως διαφαίνεται και από το κεφάλαιο 3, στην υποενότητα "Αποτελέσματα", γίνεται αντιληπτή η μη εύρεση στοιχείων από το χώρο της Κοινωνικής Εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, κατά την διάρκεια και μετέπειτα με την ολοκλήρωση της έρευνας μας περιμέναμε να διαφαίνονται τέτοιου είδους ζητήματα στα σχολικά εγχειρίδια των εικαστικών. Αυτό ωστόσο δεν παρατηρήθηκε πέρα από κάποια σημεία, στα οποία γινόταν αντιληπτή η προώθηση του διαφορετικού και η ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των μαθητών.

Από τη βιβλιογραφική αναζήτηση που έγινε, ανακαλύψαμε ότι δεν έχουν πραγματοποιηθεί αντίστοιχες έρευνες με παρόμοιο αντικείμενο, που να αποσκοπούν στην ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων των εικαστικών, αλλά στην ανάλυση εγχειριδίων όπως Νεοελληνική Γλώσσα, Μαθηματικά, Φυσική κ.ά. Γι' αυτό το λόγο θεωρούμε πως η δική μας μελέτη μπορεί να χαρακτηριστεί ως διαφορετική λόγω της σπάνιας μελέτης, αφού δεν έχει υπάρξει παρόμοια στο παρελθόν. Ωστόσο λόγω του ότι η έρευνα μας ξεκίνησε μέσω πανδημίας (Covid-19), δεν καταφέραμε να προσεγγίσουμε την μελέτη μας όπως εμείς επιθυμούσαμε. Ειδικότερα, τη δημιουργία ερωτηματολογίων που θα αφορούσε την ομάδα

πληθυσμού μας όπως τους μαθητές ηλικίας 12 έως 15 ετών, αλλά και την ευρύτερη σχολική κοινότητα όπως τους δασκάλους, το διευθυντή και τους γονείς. Εν κατακλείδι, παρά τις δυσκολίες και τους περιορισμούς που συναντήσαμε στην μελέτη μας καταφέραμε να παρουσιάσουμε ένα όσο το δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα και να προσθέσουμε στη βιβλιογραφία υλικό και αποτελέσματα που προηγουμένως δεν είχαν διερευνηθεί.

4.2. Σύνοψη-Προτάσεις

Έχοντας ολοκληρώσει την ανάλυση των σχολικών εγχειριδίων της Α', Β' και Γ' τάξης του γυμνασίου παρακάτω παρατίθενται ένα πλάνο δράσης, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον σχολικό κοινωνικό λειτουργό σε Άτομο-Ομάδα-Κοινότητα και τα οποία θα στηριχθούν στην παρέμβαση με την μέθοδο της εικαστικής θεραπείας μέσω του ψυχοδυναμικού μοντέλου. Αρχικά η επιλογή της εικαστικής θεραπείας έγινε καθότι είναι χρήσιμη σε παιδιά που δυσκολεύονται να βρουν τις κατάλληλες λέξεις για να εκφράσουν αυτό που νιώθουν ή σκέφτονται. Η χρήση των εικαστικών μέσων, όπως ζωγραφική, κολάζ, κατασκευές, δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες που στόχο έχουν την δημιουργική έκφραση και ταυτόχρονα αποτελούν ένα οικείο περιβάλλον, όπου το παιδί θα παρουσιάσει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του για διάφορα προσωπικά του θέματα και θα τα εκφράσει στον θεραπευτή μέσω της εικαστικής τέχνης. Τα παιδιά του Γυμνασίου και συγκεκριμένα τα άτομα 12 έως 15 ετών που αποτελούν την ομάδα-στόχου της μελέτης μας, θα έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν τις ικανότητες τους μέσω της εικαστικής θεραπείας να αναλύσουν και να αξιολογήσουν προσωπικά τους βιώματα. Με την εξέλιξη της θεραπείας, τα παιδιά καταφέρνουν να εκφράσουν τους φόβους, τις επιθυμίες και τα όνειρά τους χωρίς λογοκρισία ενώ ταυτόχρονα η δημιουργική έκφραση τα κάνει να νιώθουν ευχαρίστηση και ικανοποίηση. Η συγκεκριμένη θεραπεία χρησιμοποιείται επίσης, με μη κατευθυντικό τρόπο και χωρίς να υπάρχει σαφής δομή. Σε όλη αυτή τη διαδικασία σημαντικό ρόλο βέβαια, διαδραματίζει ο εικαστικός θεραπευτής, που στην δικιά μας περίπτωση τον ρόλο αυτό τον διακατέχει ο κοινωνικός λειτουργός του σχολείου, ο οποίος μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα βοηθήσει τα παιδιά να παρουσιάσουν τους προβληματισμούς και τις σκέψεις τους, αποτυπώνοντάς τις στο χαρτί με δημιουργικό-εικαστικό τρόπο.

Στη συνέχεια, ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός για να επιτύχει όλα τα παραπάνω θα κάνει χρήση του ψυχοδυναμικού μοντέλου κάνοντας διαγνωστική εκτίμηση των δυνατών και

αδύνατων σημείων των μαθητών αποκτώντας ένα χρήσιμο εργαλείο, που θα τον βοηθήσει να προχωρήσει στην εκτίμηση και τη παρέμβασή του σχετικά με τη λειτουργικότητα των παιδιών. Στη σημερινή εποχή, η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει ότι το άτομο μπορεί να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά σε διάφορες καταστάσεις ζωής αντιμετωπίζοντας τα προβλήματα που συναντά. Συγκεκριμένα, ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός όταν ένας μαθητής δεν καταφέρνει να φέρει εις πέρας τέτοιου είδους δυσκολίες και διακατέχεται από αδύναμο “εγώ”, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην ενδυνάμωση του, μέσω διαδικασιών υποστηρικτικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, αλλά και στη σύνδεσή τους με υποστηρικτικά συστήματα με παροχές και κοινοτικούς πόρους (μάθημα “θεωρητικές προσεγγίσεις στην κοινωνική εργασία”, ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ, 2020).

Προχωράμε στη σύνοψη και πρόταση για την ένταξη ζητημάτων και δράσεων από το χώρο της κοινωνικής εργασίας. Έχοντας παραπάνω αναδείξει τα αποτελέσματα της ανάλυσής μας από τα σχολικά εγχειρίδια καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι δεν αναδεικνύονται θέματα που απασχολούν ιδιαίτερα τις ηλικίες 12 έως 15 ετών και που συμβάλλουν ιδιαίτερα στη μετέπειτα ζωή τους. Ταυτόχρονα γίνεται αντιληπτό ότι τα εικαστικά εγχειρίδια του γυμνασίου δεν συνδυάζονται με άλλα μαθήματα όπως η Ιστορία και η Κοινωνιολογία. Διερευνώντας και λαμβάνοντας υπόψη μας τα παραπάνω στοιχεία και γνωρίζοντας την συνεργασία σχολικών κοινωνικών λειτουργών σε δομές όπως το σχολικό πλαίσιο, θεωρήσαμε σημαντική τη συμβολή του για την ένταξη και προώθηση τέτοιων ζητημάτων. Ως σχολικός κοινωνικός λειτουργός μπορεί να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές σε ιδιαίτερα κοινωνικά ζητήματα σε συνδυασμό με την τέχνη όπως την προώθηση της ισότητας, την αποφυγή του σχολικού εκφοβισμού, την αποδοχή του διαφορετικού, την ανάδειξη της συνεργασίας ως αποτέλεσμα αποφυγής πιθανών σχολικών διαρροών. Η ένταξη δράσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη δημιουργία κοινών βιωματικών δραστηριοτήτων τόσο μέσα από τη συνεργασία του με τους δασκάλους αλλά και με τους ίδιους τους μαθητές.

Ειδικότερα και λαμβάνοντας υπ’ όψιν μας την διαμεθοδική παρέμβαση που ακολουθεί ο κοινωνικός λειτουργός στο επάγγελμα του θα εντάξει δράσεις οι οποίες θα αποσκοπούν τόσο στο άτομο και στην ομάδα όσο και στην κοινότητα. Αρχικά και όσον αφορά την Μέθοδο της Κοινωνικής Εργασίας με Ομάδες (ΚΕΟ), στρέφει την προσοχή της στις ανάγκες του ατόμου και παράλληλα διατηρεί ζωνφό το ενδιαφέρον της για τις ανάγκες, τους περιορισμούς και τις ικανότητες της ομάδας, όπου το άτομο ανήκει (Παπαδοπούλου, 2009). Γι’ αυτό και ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός μπορεί να διοργανώσει ημερίδες οι

οποίες θα βασίζονται στις χειροτεχνίες των μαθητών, περνώντας ταυτόχρονα ένα κοινωνικό μήνυμα το οποίο θα απασχολεί ιδιαίτερα το συγκεκριμένο σχολικό πλαίσιο στο οποίο συνυπάρχουν τόσο οι μαθητές όσο και οι δάσκαλοι, όπως για παράδειγμα τον σχολικό εκφοβισμό. Από αυτό στόχος είναι να προωθηθεί η συνεργασία των μαθητών ώστε να εξαλειφθούν ζητήματα διαφορετικότητας, αλλά και ανταγωνιστικότητας που ενδεχομένως υπάρχουν μεταξύ τους με σκοπό να μπορέσουν σε ομαδικό κλίμα να φέρουν εις πέρας τις εικαστικές τους δημιουργίες (Καλλινικάκη, 1998). Επιπλέον, ο κοινωνικός λειτουργός θα κάνει χρήση των γνώσεων και της πείρας που έχει, από τις δύο άλλες Μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας (ΚΕΚ, ΚΕΑ), προκειμένου να βοηθηθεί στις κύριες επιδιώξεις του, που αφορούν την λειτουργική ικανότητά του ατόμου- μέλους, της ομάδας και της σχέση μεταξύ τους και με το περιβάλλον (Παπαδοπούλου, 2009: 23).

Όσον αφορά την Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα (ΚΕΚ), σημαντικό πρέπει να θεωρηθεί ότι η σχολική κοινωνική εργασία προωθεί την συνεργασία οικογένειας, σχολείου και κοινότητας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση το άτομο στο περιβάλλον του (Σταθόπουλος, 2005). Πολύ σημαντικό είναι, επίσης να τονιστεί ότι η σχολική κοινωνική εργασία με τη χρήση δημιουργικών τεχνών και δια-καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων λειτουργεί ως μέσο παρέμβασης, το οποίο συμβάλλει στην αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανισότητας (Καλλινικάκη, Κασσέρη, 2004). Αντιθέτως, μέσω εκείνης προωθείται η κοινωνικοποίηση μεταξύ των παιδιών του σχολείου, η ισότητα, η ενδυνάμωσή τους αλλά και η αποτροπή όλων των περιπτώσεων για εκφοβισμό και βία στο σχολικό περιβάλλον (Φαρμάκη, 2018). Συνεπώς, απώτερος σκοπός της σχολικής κοινωνικής εργασίας μέσω των τεχνών είναι η διατήρηση ενός φιλήσυχου και αρμονικού περιβάλλοντος στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος, καθώς και στην μετέπειτα πορεία ζωής των μαθητών (Φαρμάκη, 2018). Συγκεκριμένα, ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός σε συνεργασία με τους δασκάλους των εικαστικών θα διοργανώσουν μία ενημέρωση μέσω της οποίας θα επιδιώξουν την πρόληψη σε σημαντικά κοινωνικά ζητήματα από τα οποία θα συνδυάζονται και με το μήνυμα που θέλουν να περάσουν οι μαθητές μέσω των καλλιτεχνικών τους δημιουργιών. Στην ενημέρωση αυτή, θα παρουσιαστούν και οι καλλιτεχνίες των μαθητών με σκοπό να διεξαχθεί συζήτηση που θα στοχεύει στην ανταλλαγή απόψεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ της κοινότητας του σχολικού περιβάλλοντος. Ολοκληρώνοντας, η κοινωνική εργασία στην σχολική κοινότητα αποτελεί μία σημαντική μορφή στην εκπαιδευτική διαδικασία των μαθητών, καθώς προάγει μία διαφορετική μέθοδο “συνεργασίας” του κοινωνικού λειτουργού

με τον μαθητή αλλά και με όλη τη σχολική κοινότητα (εκπαιδευτικό προσωπικό, σύλλογος γονέων), καθώς τους βοηθά να αναπτύξουν δημιουργικές σχέσεις.

Όσον αφορά την Κοινωνική Εργασία με Άτομα, βιβλιογραφικά αναφέρεται ότι ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός ασχολείται και μεμονωμένα με τους μαθητές, παρέχοντάς τους ψυχολογική υποστήριξη και ενδυνάμωση. Η εν λόγω πρακτική πήρε τη μορφή της «πρόσωπο με πρόσωπο» παροχής βοήθειας από τον κοινωνικό λειτουργό στο άτομο, προκειμένου αυτό να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες, να υπερβεί τα εμπόδια στο περιβάλλον του και να κάνει τις απαραίτητες αλλαγές ώστε να επιτύχει τους στόχους του. (Καλλινικάκη, 2011: 188). Ειδικότερα, στην έρευνα μας ο σχολικός κοινωνικός λειτουργός έπειτα από την ολοκλήρωση αλλά και κατά τη διάρκεια αυτής της συνεργασίας με τους δασκάλους των εικαστικών πρέπει να λάβει υπόψη του ότι θα συντρέξουν ανάλογα ατομικά ζητήματα από την πλευρά των μαθητών τα οποία μπορεί να αφορούν θέματα από το σχολικό περιβάλλον αλλά και από το εξωσχολικό όπως αυτό της οικογένειας. Σε αυτή την περίπτωση ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι να δημιουργήσει ατομικές συναντήσεις με τον ενδιαφερόμενο μαθητή, να αναπτύξει κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας μαζί του ώστε να κατανοήσει τη σοβαρότητα και την αρχή του προβλήματος τα οποία θα τον οδηγήσουν είτε στις τακτικές συναντήσεις μεταξύ του προς επίλυση του θέματος είτε στην παραπομπή του σε εξωτερικό ειδικό επιστήμονα.

Συνοψίζοντας η χρήση της ψυχοδυναμικής προσέγγισης, σε συνδυασμό με την εικαστική θεραπεία (art therapy), επιδιώκει όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη ελεύθερη έκφραση των παιδιών αυτής της ηλικίας, ως βασική τεχνική για την διερεύνηση εσωτερικών συγκρούσεων και ασυνείδητων μηχανισμών, που δύσκολα μπορεί να βγουν στην επιφάνεια. Για να υπάρξει αποτελεσματικότητα, τα παιδιά πραγματοποιώντας μία καλλιτεχνική δημιουργία, καλούνται να αποτυπώσουν ελεύθερα ό,τι τους έρχεται στο μυαλό κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής παρέμβασης, χωρίς να κατακρίνουν τις σκέψεις τους. Στη συγκεκριμένη φάση της ζωής τους, οι έφηβοι δυσκολεύονται να εκφράσουν με λόγια τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ιδέες τους στο κοινό και γι' αυτό η εικαστική θεραπεία με ψυχοδυναμική προσέγγιση αποτελεί μία μορφή, η οποία τα ενθαρρύνει στην ελεύθερη αποτύπωση όλων των παραπάνω με τη βοήθεια του σχολικού κοινωνικού λειτουργού. Με αυτό τον τρόπο θα καταφέρουν να ξεπεράσουν το άγχος και τις φοβίες που τους έχουν καταβάλει, οδηγώντας σε βέβαια αποτελέσματα (Μαργαρίτη, 2018).

Τέλος, και καθ ότι δεν έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες που αφορούν τα σχολικά εγχειρίδια και το μάθημα των Εικαστικών θεωρείται χρήσιμη και η διεξαγωγή σχετικών ερευνών στα σχολικά εγχειρίδια των εικαστικών της Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου. Ενδιαφέρον θα είχε επίσης η περαιτέρω διερεύνηση μέσω ερωτηματολογίων ή συνεντεύξεων που αφορούν τις τάσεις και τις απόψεις των μαθητών αλλά και των γονέων και των εκπαιδευτικών σχετικά με τα εικαστικά εγχειρίδια αλλά και τη χρησιμότητά τους στην υιοθέτηση κοινωνικών ζητημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μαργαρίτη, Τ. (2021). Εκφραστική θεραπεία μέσω τεχνών. Ανακτήθηκε στις Μάιος, 19, 2017 από URL: <https://www.art-therapy.center/ekfrastiki-therapeia-meso-technon/>

Μαργαρίτη, Τ. (2021). Τι είναι η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία. Ανακτήθηκε στις Ιούνιος, 15, 2018 από URL: <https://www.art-therapy.center/psychodynamiki/>

Κατσορίδου Παπαδοπούλου, Χ. (2009). Κοινωνική εργασία με ομάδες: μία μορφή προσέγγισης για συνεργασία και δράση. Αθήνα: Έλλην.

Φαρμάκη, Σ. (2017). Τέχνη στην σχολική κοινωνική εργασία: μία παρέμβαση πρόληψης της κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης μαθητή γυμνασίου στην συμπεριληπτική εκπαίδευση. Κοινωνική εργασία. (125), 4-19. Ανακτήθηκε από URL:

<https://docs.google.com/document/d/1laxUwVPaJtMQAP3tRT2AIPad9aEPuuiIzX7MBbKqnJc/edit>

Μάντης, Κ. (2020). Έκθεση Β' Λυκείου: Τέχνη. Ανακτήθηκε από: https://latistor.blogspot.com/2014/08/blog-post_21.html

Ζίρω, Ο. & Μερτζάνη, Ε. (2013). *Ιστορία της τέχνης*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».

Καψάλης, Α. & Χαραλάμπους, Δ. Φ. (2008). *Σχολικά Εγχειρίδια: θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπονίδης, Κ. Θ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπονίδης, Κ. Θ. (2005). Διαδικασία και κριτήρια αξιολόγησης των σχολικών βιβλίων. Στο Βέικου Χ. (επιμ.) *Διδακτικό βιβλίο και εκπαιδευτικό υλικό στο σχολείο: Προβληματισμοί-δυνατότητες-προοπτικές*. Αθήνα: Ζήτη. σ.106-119.

Ξωχέλλης, Π. (2005). Τα κριτήρια εγκυρότητας, αξιοπιστίας και παιδαγωγικής καταλληλότητας των σχολικών βιβλίων. Στο Βέικου Χ. (επιμ.) *Διδακτικό βιβλίο και*

εκπαιδευτικό υλικό στο σχολείο: Προβληματισμοί-δυνατότητες-προοπτικές. Αθήνα: Ζήτη. σ. 32-38.

Harmer, J. (1988). *The practice of English language teaching*. England: Longman.

Hummel, C. (1988). *School textbooks and lifelong education: an analysis of schoolbooks from three countries*. Hamburg: UNESCO institute of Education.

Mikk, J., (2000). *Textbook: research and writing*. Frankfurt am Main: P. Lang.

Westwood, P. S. (2007). *Commonsense methods for children with special educational needs* (5th ed). London: Routledge.

European Commission, ‘*The role of Universities in the Europe of Knowledge*’, Outcome of the Stakeholders’ Consultation, Brussels 04 April 2004.

Swansow, H. L. (2001). Searching for the Best Model for Instructing Students with Learning Disabilities. *Focus on exceptional children*, 34 (2), 1.

Αλέφαντος, Ν., (2016). Αξιολόγηση των διδακτικών εγχειριδίων για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας του Λυκείου. Πρακτικά του 1^{ου} συνεδρίου «Προγράμματα Σπουδών-Σχολικά εγχειρίδια: Από το παρελθόν στο παρόν και το μέλλον», τ. Α’, ΕΚΕΔΙΣΥ (χ.χ.) Αθήνα: 4-6 Μαρτίου 2016. Ανακτήθηκε στις 19/06/2021 από URL: <http://ekedisy.gr/praktika-sinedriou/>

Dreher M. & Singer, H. (1989). Friendly texts and text-friendly teachers. *Theory into practice*, 28(2), 98-104

Σακελλαρίου Μ. & Κονσολάς Μ. (2009). *Μέθοδοι διδασκαλίας: Ενίσχυση της μάθησης των παιδιών από το νηπιαγωγείο έως το λύκειο*. Ζεφύρι: Διάδραση.

Μπιλάλη Α. (2008), «Συγκριτική Προσέγγιση των Εκπαιδευτικών Συστημάτων Ελλάδας –Ουγγαρίας – Σουηδίας, στο παράδειγμα της Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Πατρών, ΠΤΔΕ

Μπουζάκης, Σ. (2005). *Συγκριτική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Κεσιμίδη, Γ. (2014). *Το ζήτημα της αξιολόγησης στην Εικαστική Αγωγή της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*. (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Rogers A. (1999). *Teaching adults*. (2th ed.) United Kingdom: Open University Press.

Cherry, K. (2018). What is the Rorschach inkblot test? *Very Well*. Ανακτήθηκε από URL: <https://www.verywell.com/what-is-the-rorschach-inkblot-test-2795806>

Haggerty, J. (2016). Psychodynamic therapy. *Psych Central*. Ανακτήθηκε από URL: <https://psychcentral.com/lib/psychodynamic-therapy/>

Geldard, K., & Geldard, D. (2009). *Relationship counselling for children, young people and families*. Sage Publications Ltd.

Yalom I. (2006). *The theory and practice of group psychotherapy*. Εκδόσεις: ΑΓΡΑ.

Καλλινικάκη Θ. (1998). *Κοινωνική Εργασία: Εισαγωγή στην θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κανδυλάκη Α. (2008). *Η συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία: Δεξιότητες και τεχνικές*. Αθήνα: Τόπος.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα Μ. (2009). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας: Μοντέλα Παρέμβασης*. Αθήνα: Τόπος (μοτίβο εκδοτική).

Τέχνη και Ψυχολογία. (2019, Νοέμβριος). Ανακτήθηκε από URL: https://www.psychologyart.gr/art-therapy/?fbclid=IwAR287FcnYRDRksXz8ZJOnpjSxsYCs11gp-5dSfgRFno_55E1Dwx8WmlH824

Weston, Drew, Glenn O. Gabbard & Kile M. Ortigo. (2008). «Ψυχοδυναμικές προσεγγίσεις στην προσωπικότητα. Εγχειρίδιο Προσωπικότητας: Θεωρία και Research (3rd ed.) Εκδόθηκε από Oliver P. John, Richard W. Robins & Lawrence A. Pervin. The Guilford Press, 2008, σ. 61-113. Ανακτήθηκε από URL: <https://psycnet.apa.org/record/2008-11667-003>

Ο κινηματογράφος ή cinema ή αλλιώς η εβδομη τέχνη. (2018, Φεβρουάριος 13). Ανακτήθηκε από URL: <https://urbanlife.gr/editors/o-kinimatografos-cinema-allios-evdomi-techni/>

Κοκοβίδου Ε. (2006). *Εικαστικές Τέχνες*. Αθήνα: Πατάκης.

Vuillermoz E. (1979). *Ιστορία της μουσικής*. Αθήνα: Υποδομή.

Gombrich, E.H. (2011) *Το χρονικό της τέχνης*, Μτφρ. Κάσδαγλη Λ., Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ, 1992 (α΄ έκδοση: Λονδίνο, Phaidon Press, 1950), σ. 39-53.

Stokstad M. (2010). *Art History, Combined Volume* (4th Edition). 4 Edition. Pearson.

Τι είναι η Τέχνη; (2018, 5 Δεκέμβριος). Ανακτήθηκε από URL: <https://galeriedeart.com/%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7/>

Dearing C. J. (χ.χ.). Ψυχοδυναμική προσέγγιση. *Ελληνοβρετανικά Νέα*. Τεύχος 44. Ανακτήθηκε από: http://www.ellinovretaniko.gr/periodiko/periodiko-44/44_17.html

Πολιτισμός: Μορφές Πολιτισμού. Ρωσικός Πολιτισμός. Σύγχρονος Πολιτισμός. Ανακτήθηκε: <https://gre.agromassidayu.com/kultura-formi-kulturi-russkaya-kultura-sovremennaya-kultura-view-894995>

Κλασική Αρχαιότητα, Βικιπαίδεια (2019, Σεπτέμβριος, 25). Ανακτήθηκε: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1>

Αναγέννηση, Βικιπαίδεια (2021, Μαρτίου, 22). Ανακτήθηκε: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Σύγχρονος Πολιτισμός. Ανακτήθηκε: <https://www.culture.gov.gr/el/citizen/SitePages/modern.aspx>

Βιρβιδάκης Σ. Καρασμάνης Β. Τουρνά Χ. (1935). *Αρχές Φιλοσοφίας*. Βιβλίο Β΄ Γενικού Λυκείου. Αθήνα. Διόφαντος. Ανακτήθηκε: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2664/Arches-Filosofias_B-Lykeiou_html-apli/index9.html

Godwyn M. Hoffer Gittel J. (2012). *Sociology of Organizations. Structures and Relationships*. URL:

<https://books.google.gr/books?id=acHnScKqPGIC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>

Burke P. (2019). *What is cultural history?*. URL:

https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=hKukDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=cultural+history&ots=oVYSOWc6Ho&sig=LVxtKl-6TFfOgR08Rk6l9sz4YfU&redir_esc=y#v=onepage&q=cultural%20history&f=false

Καμμένου, Χ. (2018). Η σημασία της δημιουργικότητας στην εικαστική θεραπεία (art therapy). *Psychopedia η εγκυκλοπαίδεια της ψυχής*. Ανακτήθηκε:

<https://psychopedia.gr/simasia-tis-dimiourgikotitas-stin-ikastiki-therapia-art-therapy/>

Κατσίκης, Δ. (2018). Εικαστική θεραπεία: μία αποδεκτή μέθοδος ψυχοθεραπείας, με θετικά οφέλη, αλλά με ακόμη αμφιλεγόμενη αποτελεσματικότητα. *Psychology now*. Ανακτήθηκε:

<https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxikis-ygeias/psychotherapeia/therapeftikes-proseggiseis/5141-apotelesmatikotita-eikastikis-psychotherapeias.html>

Αμπάβη, Α. (2010). Art therapy- Η θεραπεία μέσω της τέχνης. Ανακτήθηκε:

<http://www.artmag.gr/articles/art-articles/about-art/item/1279-art-therapy>

Καμμένου, Χ. (2018). Art therapy: Η δημιουργικότητα ως εικαστική θεραπεία. *Healthy news*. Ανακτήθηκε: <http://healthnews.reporter.com.cy/health/article/3913/art-therapy-i-dimioyrgkotita%EF%BB%BF>

Μαργαρίτη, Τ. (2018). Τι είναι ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία; *Έντεχνη δράση*.

Ανακτήθηκε: <https://www.art-therapy.center/psychodynamiki/>

Δραγκιώτη, Φ. (2018). *Αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α' και Β' Γυμνασίου ως προς λειτουργικότητά τους για τη διδασκαλία μαθητών/ μαθητριών με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας., Θεσσαλονίκη.

Μπίρλη, Μ., Παππά, Ε. (2017). *Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στα σχολεία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση* (Πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα.

Θάνου, Ε. (2018). Σχολική Κοινωνική Εργασία. *ΨΥΧΟΛΟΓΗΝ*. Ανακτήθηκε: <https://www.psycholozin.gr/arthrografia/sxolikh-koinwnikh-ergasia.html>

School Social Work Association of America. Who are school social workers? *Role of school social worker*. URL: <https://www.sswaa.org/school-social-work>

School Social Work Association of America. The role of a school social worker. URL: https://aab82939-3e7b-497d-8f30-a85373757e29.filesusr.com/ugd/426a18_003ab15a5e9246248dff98506e46654b.pdf

USC University of Southern California. The role of school social workers. URL: <https://msw.usc.edu/mswusc-blog/what-is-a-school-social-worker/>

Karibeeran, S. (2017). The Community in Community Social Work. URL: https://www.researchgate.net/publication/319662330_The_'Community'_in_'Community_Social_Work'

The University of Waikato. Social Work. URL: <https://papers.waikato.ac.nz/subjects/SOCWK>

Μαχαιράκη, Κ. (2016). *Σχολική κοινωνική εργασία και ειδική αγωγή. Ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης. Πρόγραμμα παρέμβασης σε μαθητή με νοητική ανεπάρκεια* (Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκης.

Μαργαρίτη, Ε. (2014). *Κοινωνική εργασία με ομάδες παιδιών: μία έρευνα δράσης μέσω επιτραπέζιων παιχνιδιών Κοινωνικής Εργασίας πρόληψης και συμβουλευτικής παρέμβασης* (Μεταπτυχιακή εργασία). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή.

Κατσαμά, Ε. *Κοινωνική Εργασία στην Εκπαίδευση*. Τ.Ε.Ι Αθήνας, Αθήνα.

Καλλινικάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Τόπος.

Κανδυλάκη, Α. (2008). Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία: Δεξιότητες και Τεχνικές. Αθήνα: Τόπος.

Κατσορίδου, Χ., Παπαδοπούλου, Χ., (2008). Κοινωνική Εργασία με Ομάδες: Μια μορφή προσέγγισης για συνεργασία και δράση. Αθήνα: "ΕΛΛΗΝ".

Σταμλάκου, Μ., Γάτσου, Β., Πάστρα, Κ., Ευγενικός, Ι., Χατζιωαννίδης, Ι., (2016). Έκφραση- Έκθεση: Κριτήρια αξιολόγησης Β' Λυκείου. Θεσσαλονίκη: Χατζηθωμά.

Μανωλίδης, Γ., Μπεχλιβάνης, Θ., Φλώρου, Φ., Έκφραση- Έκθεση για το Γενικό Λύκειο: Θεματική κύκλοι. Αθήνα: Διόφαντος.

Τσουρέας, Ε. (1989). Θέματα σύγχρονου προβληματισμού: Δοκίμια. Αθήνα: Δημ. Παπαδήμα.

Γιαννοθανάσης, Α., Γιαννοθανάση, Α. (1995). Λογοτεχνική: Δημιουργικός λόγος- Έκθεση ιδεών. Αθήνα: Γ. Δαρδανός.

Σάλλα, Τ. Δελτίο Εκπαιδευτικού Προβληματισμού και Επικοινωνίας. *Τέχνη και Εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από URL: <http://impschool.gr/deltio-site/?p=736>

Μπαμπινιώτης, Γ. (2020). *Πολιτισμό = Παιδεία*. ΤΟ ΒΗΜΑ. Ανακτήθηκε από URL: <https://www.tovima.gr/2020/11/18/opinions/politismos-paideia/>

Ψύχα, Τζωρτζίνα. (2021). *Ποια είναι η σχέση των νέων με την τέχνη τελικά;*. Offline Post. Ανακτήθηκε 15 Απριλίου, 2021 από URL: <https://www.offlinepost.gr/2021/04/15/poia-einai-h-sxesi-twn-newn-me-tin-texni-telika/>

Κατσούνακη, Μ. (2019). *Νέοι και πολιτισμός, μια σχέση απρόθυμη*. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Ανακτήθηκε 10 Φεβρουαρίου, 2019 από URL: <https://www.kathimerini.gr/opinion/1008982/neoi-kai-politismos-mia-schesi-aprothymi/>

Σκορδάς, Γ. (2014). *Η τέχνη στο σχολείο*. Protagon. Ανακτήθηκε 19 Φεβρουαρίου 2014 από URL: <https://www.protagon.gr/anagnwstes/i-texni-sto-sxoleio-3185500000>

Χαραλαμποπούλου, Ι. (2013). *Δραστηριότητες για παιδιά με την εκπαιδευτική διάσταση της τέχνης. ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. Ανακτήθηκε 11 Σεπτεμβρίου 2013 από URL: <https://www.protothema.gr/greece/article/309726/drastiriotites-gia-paidia-me-tin-ekpaideutiki-diastrasi-tis-tehnis/>

Θάνου, Ε. (2020). *Σχολική Κοινωνική Εργασία*. Ψυχολοζήν. Ανακτήθηκε 21 Φεβρουαρίου 2020 από URL: <https://www.psycholozin.gr/arthrografia/sxolikh-koinwnikh-ergasia.html>

Το σχολείο μήτρα πολιτισμού. (2019, Σεπτέμβριος 11). Ανακτήθηκε από URL: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/298173_sholeio-mitra-politismoy

Καραλής. (2003). *Ποιές μορφές εκπαίδευσης μπορούμε να διακρίνουμε;*. Ανακτήθηκε από URL: <https://www.isotita.imegsevee.gr/index.php/en/help-line/ekpaideusi-2/42-pistoroiisi/107-2012-10-03-07-08-56>

Κοπάδης, Θ. (2020). *Η Ιστορία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 2020, Ιούλιος 14 από URL: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/327401_i-istoria-tis-ekpaideysis-stin-ellada

Η σημασία της τέχνης στην εκπαίδευση. (2015, Ιανουάριο 21). Ανάκτηθηκε από URL: <https://teachersinspiration.wordpress.com/2015/01/21/%CE%B7-%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%83-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/>

Ψώρα, Π. Η ιστορία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ανακτήθηκε από URL: <http://www.pedia.gr/edu/histg.html>

Κασιμάτη, Ε. (2017). *Ο πολιτισμός και η τέχνη ως εργαλεία σύνδεσης των μαθημάτων στην εκπαίδευση*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγική σχολή, Τμήμα προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Κακριδώνη, Α. (2017). *Η εκπαίδευση στην αρχαία Ελλάδα και πως αυτή αντικατοπτρίζεται στην αρχαία ελληνική τραγωδία*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία). Σχολή ανθρωπιστικών επιστημών και πολιτισμικών σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Τζόλου, Α. (2014). *Η συμβολή της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση των πολιτών και συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνία*. (Διπλωματική εργασία). Τμήμα διεθνών και ευρωπαϊκών σπουδών, Τμήμα Μακεδονίας.

Μαργαρίτη, Ε. (2014). *Κοινωνική εργασία με ομάδες παιδιών: Μια έρευνα δράσης μέσω τραπέζιων παιχνιδιών Κοινωνικής Εργασίας πρόληψης και παρεμβατικής παρέμβασης*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία). Τμήμα κοινωνικής διοίκησης και πολιτικής επιστήμης, Πανεπιστήμιο Θράκης.

Δραγκιώτη, Φ. (2018). *Αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α' και Β' Γυμνασίου ως προς τη λειτουργικότητά του για τη διδασκαλία μαθητών/ -τριων με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Σχολή κοινωνικών, ανθρωπιστικών επιστημών και τεχνών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Αναστασιάδου, Ξ., Τσαλίκη, Μ. *Η μουσική ως μέθοδος πρόληψης και ως εργαλείο ενάντια στο σχολικό εκφοβισμό*.

Νικολάκος, Π., Σάββας, Τ.,Α. (2020). *Η θεωρία και η παιδαγωγική του John Dewey*. Ανακτήθηκε από URL: <file:///C:/Users/My/Downloads/%CE%97%20%CE%98%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%99%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%97%20%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%91%CE%93%CE%A9%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20JOHN%20DEWEY.pdf>

Καμπεζιά, Μ. *Η παιδαγωγική σκέψη των Dewey και της Montessori και η σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική*.

Σκέμπερη, Α. *Τέχνη και Εκπαίδευση: η συμβολή της τέχνης στο εκπαιδευτικό έργο ή για μια εκπαίδευση του μέλλοντος*.